

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ І СПОРТУ**

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

З КУРСУ

«ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

Дніпропетровськ
2013

УДК 94(477)(075.8)

ББК 63.3(4Укр)я73

К 22

Методичні рекомендації з курсу «Історія України» /Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. – Дніпропетровськ: ДДІФКіС, 2013. – 173 с.

Анотація

Методичні рекомендації підготовлені у відповідності до програми курсу «Історія України» для вищих навчальних закладів. Нинішній етап розвитку вищої школи України вимагає посилення уваги до самостійної роботи студентів. Пропоновані методичні рекомендації призначені для аудиторної та самостійної роботи студентів денної та заочної форм навчання, можуть бути використані як науково-довідковий матеріал. Вони підготовлені з урахуванням новітньої наукової літератури, нормативно-правової бази та традиційних вимог щодо навчально-методичної літератури.

У пропонованих методичних рекомендаціях обґрунтовується актуальність курсу «Історія України» на основі досягнень новітніх наукових та навчально-методичних матеріалів. Привертається увага до концептуальних підходів і наявного досвіду організації самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі освіти фізкультурно-спортивного профілю.

Розраховано на студентів вищих навчальних закладів освіти фізкультурно-спортивного профілю, викладачів, тренерів, посадових осіб адміністративного апарату вузу, які займаються організацією самостійної роботи студентів у навчальному процесі.

Упорядник:

Корогод Лариса Петрівна – доцент кафедри соціально-гуманітарних наук ДДІФКіС, кандидат політичних наук.

Рецензент:

Чуднова Т.А.

- канд. істор. наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук ДДІФКіС

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-гуманітарних наук ДДІФКіС

Протокол № 9 від 29 листопада 2012 р.

Затверджено на засіданні науково-методичної ради ДДІФКіС

Протокол № 2 від 17 січня 2013 р.

З М І С Т

Вступ	7
1. Програма курсу „Історія України”	24
2. Блоки змістових модулів і розподіл навчальних годин за видами занять	
2.1. Денна форма навчання	51
2.2. Заочна форма навчання	53
3. Робоча програма у вигляді системи змістових модулів із зазначенням умінь з курсу «Історія України»	55
4. Перелік літератури	
4.1 Основна література	66
4.2. Додаткова література	68
4.3. Краєзнавча література	70
4.4. Література з історії фізкультурно-спортивного руху на Дніпропетровщині	72
5. Плани лекцій та семінарських занять з курсу «Історія України»	
5.1. План лекцій для студентів денної та заочної форм навчання	106
5.2. План семінарських занять для студентів денної та заочної форм навчання	116
6. Завдання для самостійної роботи студентів з курсу «Історія України» ...	125
7. Список тем рефератів	135
8. Термінологічний словник	140
9. Питання для повторення з курсу «Історія України»	169

Державний Гімн України

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ – НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІМН НА МУЗИКУ
М.ВЕРБИЦЬКОГО ТА СЛОВА П.ЧУБИНСЬКОГО

Ще не вмерла України і слава, і воля
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Станем, браття, в бій кривавий від Сяну до Дону,
В ріднім краю панувати не дамо нікому;
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще у нашій Україні доленька наспіє.

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

А завзяття, праця щира свого ще докаже.
Ще ся волі в Україні піснь гучна розляже,
За Карпати відоб'ється, згомонить степами,
України слава стане поміж ворогами.

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

**«Вивчення діл предків становить предмет виховання ще в дуже
ранніх стадіях культури, і в ньому ясно виявляється завдання соціально-
виховуюче, Історія .... являється кінець кінцем цементом, яким
держиться всяке людське життя, всякий громадський зв'язок. Із цього
становища вона мусить і тепер бути, і буде завжди могутнім засобом
громадського виховання ... історія має вказати відповідне місце й дати
об'єктивну міру для ролі й значення даного громадянства і тієї хвили,
яку воно переживає: її завдань й інтересів, планів і гасл в загальній
перспективі часу».**

**Грушевський М. Історія й її соціально-виховуюче значіння // В кн.: На
порозі нової України. Гадки і мрії. К.: Друкарня Акц. Т-ва «Петро
Барський в Києві», 1918. – с. 56, 63.**

«Я був завжди і зостаюся тепер рішучим противником всякого рахування на «Європу», на якісь міжнародні комбінації, що витягають нас за уха, без нашої роботи, навіть без нашої волі на битий шлях міжнародного життя, і так само відкидаю всякі сподівання на порятунки «з боку», зі сторони інших якихось факторів, мовляв заінтересованих в нашому існуванні, в нашому розвитку. Не видно таких чинників, не проявляють вони себе, і величезною помилкою було б що-небудь ставити на їх поміч в наших національних чи політичних рахунках... реальне значення українства як національної і політичної течії на належному рівні можуть піддержувати тільки самі Українці, своєю працею, своєю працею, своєю моральною витривалістю, своїми засобами, а не чієюсь чужою підмогою».

*Грушевський М. На українські теми. Нова хвиля
//Літературно-науковий вісник. – 1914. – Т.65. – Січень. – С. 29-30.*

ВСТУП

Від часу здобуття Україною незалежності українська історична наука зазнала значного поступу. Якщо донедавна історія України розглядалася як складова загальноросійської історії, або від кутом зору взаємин України з Росією, то зараз постала проблема української історичної самоідентифікації і континуїтета. Останнім часом в Україні залучено до наукового обігу нові шари історичних джерел, опубліковано праці репресованих істориків – перш за все М.Грушевського, налагоджено науковий діалог з істориками діаспори, триває процес наукового переосмислення вітчизняної історії. В українській історіографії відбуваються нові якісні зміни, що зумовлюють необхідність і важливість входження до світового історичного процесу. Це доконечно необхідно для того, щоб на засадах нових методологічних підходів визначити нові обрії науки й допомогти сучасній українській спільноті осмислити не тільки тенденції минулого, а й майбутні перспективи України і людства.

Історико-культурному процесу будь-якого суспільства притаманні властиві тільки йому механізми, що мають національний, релігійний, цивілізаційний характер. Ретельний аналіз таких механізмів, які навіть не завжди досить виразно виявлялися в історії, які іноді діють на рівні тенденцій, можливостей або потенцій, дозволяє не тільки адекватно оцінити сьогодення, але й передбачити майбутнє того або іншого народу.

В «Апології історії» Марк Блок писав, що «минуле, за визначенням, є певна даність, які вже ніщо не владне змінити». Але нам, свідкам та учасникам подій останніх років існування та розпаду радянського Союзу, пострадянських років, відомо, яка тонка та непередбачувана матерія – минуле.

Непередбачуваність ця полягає не в фактах, що відбулися та відстоялися. Історія фактів не має умовного способу. Але в історії чи не найголовніше не факти, а їхні наслідки, ширше – інтерпретація, включення їх у певний контекст, що й робить ланцюг фактів історією. Значення має не фіксація певної об'єктивної речі або явища, а реконструкція внутрішнього механізму становлення саме цієї історії, результатом якої є саме цей суб'єкт.

Пізнання історії сприяє формуванню історичної свідомості народу, в якій органічно поєднуються знання, погляди, уявлення про суспільний розвиток і викликані історичними подіями емоції та почуття. Закріплена в традиціях, обрядах, художніх образах та теоріях, історична свідомість дає змогу людству узагальнити історичний досвід, зрозуміти уроки історії, орієнтуватись у просторі і часі. Історична свідомість як для окремої людини, так і для всього людства є не тільки атрибутом цивілізованого життя, а й умовою елементарного виживання.

Вивчення та пізнання історії дає змогу кожному народові знайти своє місце у світовому історичному процесі, культурно і національно самовизначитись, тобто усвідомити себе окремою етнічною спільнотою, що суттєво сприяє консолідації суспільства, мобілізації його для вирішення нагальних життєво важливих проблем.

Багатоміжковий аналіз історичного досвіду, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків ретроспективне бачення історичного процесу сформували в суспільній свідомості шкалу соціальних цінностей, еталони поведінки, комплекс орієнтирів та пріоритетів, які стали основою соціального виховання, гарантією спадкоємності поколінь. Отже, історія вчить кожну людину, як, спираючись на загальнолюдські цінності, творчо опрацювати ц критично переосмислити багатство світового історичного досвіду та засвоїти його уроки, як виробити на цій основі власні переконання, здобути навички і вміння, необхідні для практичної діяльності.

Без ґрунтовних історичних знань сьогодні практично неможливий гармонійний розвиток політичної діяльності та й самої політики як сфери взаємовідносин різних соціальних груп та верств суспільства. Крім того, функціонування будь-якої держави передбачає правове вирішення конфліктних ситуацій, у ході якого досить часто протидіючі сторони у пошуках аргументації звертаються до історичних джерел та історичних прецедентів.

Аналіз історичного досвіду, вміння робити висновки з уроків історії дають шанс політичним діячам врахувати тенденції світового розвитку, його загальні глибинні закономірності, передбачити наслідки власних дій ще на страті прийняття доленосних рішень сучасності. Отже, історичне пізнання є основою передбачення майбутнього суспільного розвитку.

В умовах переосмислення історії України, усунення численних її фальсифікацій та перекручень, ліквідації так званих «білих плям» як викладачі, так і студенти зустрічають певні труднощі. Виникло протиріччя між потенціалом знань, що накопичені історичною наукою та використанням їх в процесі викладання.

В цих методичних матеріалах ми прагнули неупереджено і об'єктивно, в доступній для студентів формі відтворити і окреслити складні і суперечливі процесі історичного розвитку українського народу. При цьому матеріал систематизовано на основі аналізу новітньої літератури з урахуванням наявного обсягу «золотого фонду» української історіографії. Відтак його вклад об'єктивно урівноважує розмаїття оцінок та підходів до інтерпретації конкретних історичних фактів. «Історія України» як навчальна дисципліна структурована у двох вимірах – проблемному і хронологічному.

Курс «Історія України» є обов'язковим навчальним предметом у системі вищої освіти України, який поряд з іншими суспільними дисциплінами утворює основу гуманітарної підготовки молодого спеціаліста. Знання вітчизняної історії є невід'ємним елементом формування повноцінного світогляду особистості. Що в свою чергу впливає на відтворення історичної пам'яті народу. Без знання багатотисячолітнього досвіду людства неможливо зрозуміти сучасне, передбачити, а тим більше успішно будувати, майбутнє. Не випадково впродовж століть кожен загарбник намагався послідовно викорінювати зі свідомості українців найменші ознаки їхнього національного буття, передусім історію і рідну мову – ті головні компоненти, без яких повноцінне існування нації – неможливе.

Тому глибоке вивчення історії України як у середній школі, так і у вищих навчальних закладах сьогодні є нагальною потребою. Саме студентство, спираючись на шкільні знання, осмисливши вузлові етапи нашої минувшини у вишівському курсі «Історія України», здатне сприйняти історію як потужний засіб утвердження національної ідентичності, як основу нашого дальшого поступу і, зрештою, як геополітичний фактор розвитку України.

Метою вивчення історії України у вищій школі є: надання студентам ґрунтовних знань про минувшину українського народу, його державність, внесок у розвиток світової цивілізації; піднесення національної самосвідомості майбутніх спеціалістів, виховання у них патріотичних і морально-етичних переконань, відчуття причетності до тисячолітньої історії України; формування навиків наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного розвитку; навчання практичних навичок роботи з історичними джерелами і науковою літературою; вироблення умінь застосовувати набуті знання з історії у повсякденній діяльності, для орієнтації в суспільно-політичному житті, оцінки суспільних явищ і подій.

Тема «Вступ до курсу «Історія України» присвячена усвідомленню мети і завдань названого предмета, загальноосвітнього, соціально-виховного і прагматичного значення його вивчення студентами вищих навчальних закладів. Вивчаючи тему, важливо зрозуміти сутність та особливості періодизації українського історичного процесу, визначити характерні риси кожного з історичних періодів. Велике пізнавально-методологічне значення має розуміння джерельної бази історії України, особливостей класифікації джерел, значення для відтворення історичного минулого українського народу основних типів і видів історичних джерел, сховищ, у яких вони зберігаються і вивчаються.

Методичні рекомендації підготовлені у відповідності до програми курсу «Історії України» для вищих навчальних закладів. Нинішній етап розвитку вищої школи України вимагає посилення уваги до самостійної роботи

студентів. Пропоновані методичні рекомендації призначені для аудиторної та самостійної роботи студентів денної та заочної форм навчання; можуть бути використані як науково-довідковий роздатковий матеріал. Вони підготовлені з урахуванням новітньої наукової літератури, нормативно-правової бази та традиційних вимог, щодо навчально-методичної літератури.

Предмет, метод і завдання курсу «Історія України»

Розбудова Української держави, незалежність якої проголошена прийнятою Верховною Радою України Декларацією про державний суверенітет України 16 липня 1990 року та Актом проголошення незалежності України (24 серпня 1991 року) і підтверджена результатами Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року, поставила на порядок денний перед вищими навчальними закладами надзвичайно важливе й невідкладне завдання - виховання справжнього громадянина й патріота рідної землі.

Зміцнити й розвинути демократичну правову державу можуть громадяни, які люблять свій народ, готові самовіддано захищати й розбудовувати Україну, які мають людську гідність, національну самосвідомість, гуманістичну мораль, знають свої права і свободи та вміють відстояти їх, сприяючи громадському миру, злагоді суспільства та додержуючись законів. У зв'язку з цим завданням слід спрямувати зусилля вищих навчальних закладів на розширення і поглиблення знань у студентської молоді про історичний розвиток незалежної України; сприяти розкриттю творчого та духовного потенціалу студентської молоді, спонукати її до активізації процесу самопізнання та самотворення, що в майбутньому допоможе молоді уникнути багатьох життєвих помилок, обрати той вид діяльності, який уможливить найповнішу самореалізацію, безпосередньо пов'язану з готовністю творчо працювати на благо Батьківщини, прагнути бути свідомим громадянином України, її патріотом.

Студенти вищих навчальних закладів під час навчання проходять процес усвідомлення життєвої потреби професійної підготовки, трудової активності, ініціативи, підприємництва; розумінні економічних законів в проблем

суспільства та шляхів їх розв'язання, конкурентоспроможності й самореалізації особистості в ринкових відносинах.

Формуванню національної самосвідомості студентів, виховання любові до рідного краю, патріотичному становленні громадян держави України сприяє ознайомлення їх з державними символами, історією української національної символіки.

Висвітлення цього питання доцільно розпочати з характеристики значення історичних знань, визначення тих змін, які відбуваються в історичній науці та історичній свідомості суспільства після проголошення суверенітету України.

Історія – це минуле, повернуте у майбутнє. Без ґрунтовних наукових знань про минуле свого народу неможливо зрозуміти сучасне, передбачити, а тим більше будувати майбутнє. Історія – це вчитель, збагачений тисячолітнім досвідом людства. Знаючи закономірності й особливості історичного поступу, можна уникнути безлічі помилок і спрогнозувати майбутнє. Варто згадати роздуми історика В.О.Ключевського про роль «*magistra vitae*» в суспільстві. Він писав: «...Історія вчить навіть тих, хто в неї не учить; вона їх проучує за невігластво і зневагу». Той, хто діє поза історією або наперекір їй, завжди врешті-решт шкодуватиме про своє недбайливе ставлення до неї. Ще в 1930-ті рр. іспанський філософ Хосе Ортега-і-Гассет писав: «Історична наука конче потрібна для збереження і продовження зрілої цивілізації не тому, щоб вона давала готові рішення для нових конфліктів, - життя ніколи не повторюється і вимагає завжди нових рішень, - а тому, що вона охороняє нас від повторення помилок минулого, якщо людина або країна здійснила великий шлях і опинилася в складному становищі, до того ж втрачає пам'ять і не може використати досвід минулого, тоді справи погані».

Місце і роль історичної науки в суспільстві визначаються як її пізнавально-освітньою, виховною, так і прагматично-практичною функціями, можливостями використання історичного досвіду сьогодні, а також моделювання його проявів у майбутньому. Проте на історичних уроках

потрібно вчитися, не копіюючи механічно досвід минулого, а упорядковуючи його з метою пояснення практики сьогодення.

У радянську добу, за тоталітарного режиму, об'єктивне відтворення українського історичного процесу поступалося ідеологізованим історичним працям, які писалися на догоду політичній кон'юктурі. Радянська історична наука була перетворена в безпосереднє знаряддя політики, в інструмент для обслуговування політичних інтересів партійно-державного керівництва. Це пояснюється тим, що в умовах тоталітарної держави бюрократія постійно піклується про зміцнення своєї економічної і політичної влади. Інтереси цієї бюрократії все більше вступають у суперечність з інтересами народу. А оскільки обман є невід'ємною умовою збереження влади бюрократії, то фальсифікація історії в тоталітарному суспільстві стає неминучою. Якраз тому в радянську добу широкий читацький загал був позбавлений можливості ознайомлюватися з дослідженнями зарубіжних істориків-немарксистів, представників української діаспори. В умовах радянського тоталітаризму українці мали деформовану історичну свідомість. Влада розуміла, що людьми легше управляти, коли вони не знають власної історії.

Трагедія України полягала ще і в тому, що впродовж століть на її території співіснували різні державні структури. Таким чином, природний самобутній шлях українського народу немов зникав на тлі загальних подій у житті Росії та Польщі, згодом – Австро-Угорщини, пізніше, після Версальських угод, – Румунії, Чехословаччини, тієї ж Польщі, врешті-решт – СРСР. Історія України у працях багатьох дослідників часто мала вигляд низки спорадичних ілюстрацій до минулого тих країн, які володіли її землями. І нерідко український народ зображався не тільки недержавним, назавжди прикутим до інших держав, а й навіть приреченим розчинитися у складі панівної нації.

Проти такого сприйняття українського історичного процесу ще наприкінці XIX - на початку XX ст. рішуче виступив Михайло Грушевський. Він першим створив фундаментальну наукову історію України – «Історію України-Руси», в якій показав, що і «бездержавні народи» мають національну історію. Вона не

збігається з державною історією країни, яка в той чи інший період узурпує чи окупує територію цього народу. І це найкраще ілюструється історією українського народу під польською, російською та іншими чужими окупаціями. На жаль, з кінця 1920-х рр. радянський тоталітарний режим не дозволяв вітчизняним історикам не лише використовувати, а й навіть звертатися до науково-історичної спадщини М.Грушевського – засновника наукової національної історіографії.

Політичне, економічне і національно-культурне відродження України, яке розпочалося після проголошення незалежності, супроводжується зростаючим прагненням українського народу до пізнання власної історії. Мільйони людей гостро відчувають наслідки здійснюваної радянською владою впродовж десятків років деформації історичної свідомості й не хочуть більше миритися з цим. Найцінніший скарб, що його одержав український народ разом зі своєю державною незалежністю, - це можливість повернення своєї історії, національної пам'яті, які століттями спотворювалися, фальсифікувалися на догоду панівній у той чи інший період владі, політиці тієї чи іншої держави, до складу якої входили українські землі. Нині Україна є повноправним членом світової спільноти цивілізованих країн як держава, що має право не тільки на самостійний поступ у майбутнє, а й на власну історію.

Новітня Українська держава розташована в центральній частині східної Європи (*географічний центр континенту знаходиться поблизу с. Ділове Рахівського р-ну на Закарпатті*) і належить до найбільших європейських країн, посідаючи друге місце (після Росії) за територією – 603, 7 тис. кв. км та п'яте (після Росії, Німеччини, Італії, Великої Британії, Франції) за кількістю населення – близько 48 млн. осіб. На півночі вона межує з Білоруссю (довжина кордону становить 975 км), на північному сході та сході – з Росією (понад 2000 км), на заході – з Польщею (близько 540 км) та Словаччиною (майже 100 км), на південному заході та півдні – з Угорщиною (135 км), Румунією (понад 600 км) та Молдовою (майже 1200 км). Південні береги України омивають Чорне (довжина кордону становить 1559 км) та Азовське (400 км) моря, а на

крайньому південному заході її землі виходять до нижнього Дунаю – другої за довжиною після Волги ріки Європи. Загальна довжина кордону України становить 7590 км., у т.ч. сухопутного – 5631 км, морського – 1959 км. Максимальна відстань між східним (*крайнім східним пунктом є околиця с. Червона Зірка Міловського р-ну Луганської обл.*) та західним (*поблизу м. Чоп Закарпатської обл.*) кордонами України становить 1316 км., а між північним (*поблизу с. Грем'яч Новгород-Сіверського р-ну Чернігівської обл.*) та південним (*мис Сарич у Криму*) – 893 км.

До складу України входять Автономна Республіка Крим, 24 області та 490 районів. Налічується 454 міста, 896 селищ міського типу, 28 794 сільських поселень.

В Україні існує 5 міст-мільйонників: Київ, Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Одеса.

В Україні сьогодні проживає 46 млн. 216 тис. осіб. Основну частину населення становлять українці (72,7%) та росіяни (22,1 %). Чисельність осіб інших національностей порівняно невелика.

Значна частина українців (приблизно 12 млн. осіб) в силу різних причин опинилася за межами своєї етнічної території. Найбільша кількість українців проживає в Росії (близько 4,4 млн. осіб), у Казахстані – близько 900 тис. осіб, у Молдові – до 600 тис. осіб, у Білорусі – до 300 тис. осіб. У США проживає приблизно 1,2 млн. осіб, у Канаді – 1,0 млн. осіб, у Аргентині – 220 тис. осіб, у Бразилії – 155 тис. осіб. З європейських країн найбільше українців проживає в Польщі, Румунії, Словаччині.

Історія України – це передусім величні прагнення і неймовірна жертвовність, героїзм і відвага, це Володимир Великий і Ярослав Мудрий, Ярослав Осмомисл і Данило Галицький, Ю.Дрогобич і К.-В.Острозький, Д.Вишневецький і П.Сагайдачний, Б.Хмельницький і І.Мазепа, М.Залізняк і О.Довбуш, І.Галятовський і Г.Сковорода, І.Котляревський і Т.Шевченко, М.Шашкевич і М.Драгоманов, І.Франко і Леся Українка, І.Карпенко-Карий і С.Крушельницька, М.Міхновський і Д.Донцов, М.Грушевський і

Д.Яворницький, Л.Курбас і О.Довженко, В. Винниченко і Є.Коновалець, С.Корольов і В.Івасюк, В.Савченко і брати Володимир і Віталій Клички, С.Бубка і О.Баюл та багато інших безіменних творців української історії.

Завдання побудови в Україні демократичного громадянського суспільства вимагає формування відповідної суспільної свідомості, чому сприяє багато чинників, у тому числі знання української історії. Розбудова самостійної держави потребує висококваліфікованих спеціалістів, здатних продовжити кращі традиції українства, розбудови державності. Історичний досвід відіграє велику роль у процесі національного відродження нашого народу. У зв'язку з цим історія України є дорогоцінною спадщиною. Вона втілює в собі віхи історичного шляху українського народу, який протягом багатьох століть робив свій внесок у розвиток світової цивілізації. Звернення до історії з новою силою пробуджує національні та громадські почуття, формує духовні підвалини суспільства, посилює історичну відповідальність. Отже, сучасне життя суспільства, процеси посткомуністичної трансформації України потребують допомоги історичної науки.

Здобуття Україною незалежності стало визначальною передумовою переосмислення українського історичного процесу, створення на основі широкого кола джерел сучасних, неупереджених праць. Вітчизняна історична наука звільнилася від марксистсько-ленінської ідеологізації та політизації, класового принципу в оцінці історичних явищ і подій, стала на шлях переосмислення та оновлення історичних знань. І це стає однією з важливих гарантій незворотності національно-державного відродження українського народу.

Курс «Історія України» є однією з головних складових гуманітарної загальноосвітньої підготовки фахівців з вищою освітою. Він сприяє розвитку особистості, формуванню її політичної відповідальності та творчого підходу до вирішення суспільних проблем. Засвоєння історичного досвіду допоможе майбутнім спеціалістам зайняти чітку громадянську позицію, розібратися у складностях сучасного життя. Особливо це важливо сьогодні, коли в

суспільно-політичній свідомості громадян України відбувається своєрідне «протистояння» щодо оцінки історичного минулого нашого народу. Ці та інші чинники зумовлюють зростаюче значення пізнання історії України.

Предметом курсу «Історія України» є український історичний процес від найдавніших часів, тобто появи людей на території України, до сьогодення включно. Курс української історії акумулює найновіші досягнення історіографії етногенезу українського народу, його соціально-економічного, політичного і культурного розвитку, місця в системі міжнародних відносин та у світовій цивілізації. Отже, курс «Історія України» передбачає розкриття основних проявів історичного процесу в Україні, висвітлення тих численних фактів, подій, явищ, які замовчувалися і фальсифікувалися радянською історіографією чи на догоду панівним режимам та окремим силам подавалися неправильно, однобічно. Насамперед це стосується проблем державності українського народу, його культурної спадщини, різних аспектів історії козацтва та інших станів України, ролі та значення кожного з них у визвольній боротьбі українського народу, місця України в системі міжнародних відносин тощо. Курс «Історія України» передбачає ознайомлення з основними етапами українського національного руху, його конкретним змістом і організаційними формами. Він розкриває діяльність українських політичних партій та організацій від початку їх заснування і до становлення сучасної політичної системи в Україні, показує тяжкі для України наслідки радянської тоталітарної влади, висвітлює особливості сучасного національно-державного відродження українського народу. **Мета** курсу полягає в розкритті закономірностей та особливостей економічного, соціального, політичного та культурного розвитку України, її відносин з іншими народами та державами.

Студенти повинні засвоїти, що кожна наука, в тому числі й історія, має свою методологію – цілу суму взаємопов'язаних прийомів дослідження, відтворення досвіду минулого. **Метод** – це шлях дослідження, спосіб побудови і обґрунтування знань. Саме метод дозволяє зрозуміти, як відбувається пізнання, на яких засадах, на яких наукових принципах.

Принцип – це основне правило, якого необхідно дотримуватися при вивченні всіх явищ і подій в науці. Основними науковими принципами вивчення історичних фактів визнано наступні: історизму, об'єктивності, соціального підходу, інтерпретації, альтернативності та ін.

Принцип історизму вимагає розгляду всіх історичних фактів, явищ і подій у відповідності з конкретно-історичними обставинами, в їх взаємозв'язку і обумовленості. Тобто будь-яке історичне явище треба вивчати у динаміці його розвитку: як воно виникло, які етапи в своєму розвитку пройшло, чим у кінцевому рахунку стало. Не можна розглядати подію чи факт поза часовим виміром.

Принцип об'єктивності передбачає опору на факти в їх справжньому змісті, розгляд кожного явища в його різноманітності й суперечності, у сукупності як позитивних, так і негативних проявів. Цей принцип вимагає від дослідника відмови від його особистих уподобань та політичних переконань.

Принцип соціального підходу передбачає розгляд історико-економічних процесів із врахуванням соціальних інтересів різних прошарків населення, різних форм їх проявів у суспільстві. Цей принцип зобов'язує співвідносити інтереси класові і вузько групові з загальнолюдськими, враховуючи суб'єктивний момент у практичній діяльності урядів, партій окремих осіб.

Кожна наука має свою історію формування й розвитку. Наука, що вивчає, як виникла і розвивалась історична думка, як проходив процес нагромадження історичних знань, має назву історіографія (із грец. – опис історії).

Студентам потрібно звернути увагу на те, що вивчення історії України почалось давно, однак перетворення історичних знань в науку відбувалося з кінця ХУІІІ – упродовж ХІХ ст. Для розвитку української історичної науки в цей час найбільш зробили – Михайло Максимович, Микола Костомаров, Володимир Антонович, Михайло Грушевський. В перші десятиліття ХХ ст. вивчення історії України продовжили М.Грушевський, Д.Багалій, М.Слабченко, Д.Яворницький, Д.Дорошенко, І.Крип'якевич та інші.

В радянський період, починаючи з кінця 20-х років, склався несприятливий умови для розвитку історичної науки в цілому і для історії України зокрема. Характерним для цього часу став розгляд історичного розвитку України як складової частини загальноросійського історичного процесу. Унаслідок цього цілі періоди в історії України залишалися поза увагою дослідників, порушувався принцип об'єктивності, вчені не мали можливості вийти за межі існуючих ідеологічних догм. Проте, вважати цей період в українській історіографії як цілком негативний було б несправедливо. Не маючи можливості змінити домінуючі методологічні підходи, дослідники зосередили свою увагу на накопиченні фактичного матеріалу, пошуку й залученню у науковий обіг нових документів; значними біли досягнення в археології.

На сучасному етапі історики намагаються подолати попередні хиби, переосмислити минуле, глибоко усвідомивши історичну правду з усіма її суперечностями і на основі цього відтворити об'єктивну картину історичних подій в Україні, співвіднести її із сучасністю.

Теоретичне і практичне значення історії України визначають її **функції**, тобто вирішення (практична реалізація) характерних для неї завдань і проблем.

1. Методологічна – розробка методів пізнання і перетворення дійсності; розкриває загальні закономірності історичного процесу.
2. Світоглядна – як сукупність узагальнених уявлень про історичну дійсність, переконань та ідеалів; формує національну свідомість, політичну культуру та поведінку особистості.
3. Теоретико-пізнавальна – встановлює причинно-наслідкові зв'язки; вивчає глибинні сутнісні риси історичного буття, його тенденції і закономірності.
4. Прогностична – аналізує сутність історичних процесів, їх спрямування та визначає вибір оптимальних засобів

досягнення мети, передбачає державотворчі рішення на перспективу; ймовірність подій та їх наслідків.

5. Виховна – формує історичну свідомість, політичну культуру на духовних традиціях народу, сприяє культурі міжнаціональних відносин, формуванню національної свідомості та патріотичних почуттів.
6. Соціалізації – включення в державотворчі процеси нових поколінь, різних соціальних верств та груп.
7. Прикладна (управлінська, політико-ідеологічна) – оцінює ефективність діяльності державних та громадських установ, організацій (партій, рухів, лідерів тощо), забезпечує правдивою інформацією про стан справ і знання засобів ефективного впливу.

Головними цілями вивчення курсу «Історія України» є:

- формування загального розуміння історичного процесу в його різноманітності і суперечностях; способів одержання, засвоєння і застосування історичних знань; умінь самостійно орієнтуватись у швидких змінах суспільного життя, критично ставитися до інформації;
- виховання у студентів загальнолюдських духовних ціннісних орієнтацій, моральних якостей громадянина-патріота своєї Батьківщини;
- підготовка до активної участі в розбудові Української держави, збереження та розвитку культури і духовності українського народу; доброзичливого ставлення до інших культур і народів.

Після завершення курсу «Історія України» студент повинен:

- оволодіти знаннями в повному обсязі програмного матеріалу, чітко оперувати і володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки взагалі і історії України зокрема; уміти робити обґрунтовані висновки, узагальнення, доводити свою точку зору; пов'язувати програмний матеріал з сучасністю;

- вміти визначати теоретичні, духовні та прикладні компоненти історичного знання; усвідомлювати їхню роль та функції у державотворчому процесі України, піднесенні української національної самосвідомості; формуванні патріотизму у громадян України; забезпеченні особистого внесу до суспільно-політичного життя;
- орієнтуватися в основних наукових концепціях і напрямках, політичних доктринах, що стосуються історії України;
- мати чітке уявлення про суть, рушійні сили, характер головних подій і процесів в історії України, уміти визначати їх історичне значення;
- знати основні положення Конституції України; суть спрямованість і значення державотворчого процесу в Україні;
- мати уявлення про процеси міжнародного життя; геополітичну обстановку; місце, роль і статус незалежної України в сучасному світі.

Після завершення вивчення курсу «Історія України» студент повинен

знати:

- програмний матеріал у запланованому обсязі;
- хронологію та зміст основних періодів розвитку історії людства в цілому та історії України, витоки української нації та її місце і роль у загальнолюдських процесах; суспільно-економічні, політичні, культурні процеси історичного розвитку українського народу;
- основні наукові концепції і напрями, політичні доктрини, що стосуються історії України;
- основні положення Конституції України; суть, спрямованість і значення державотворчого процесу в Україні;
- головні процеси сучасного міжнародного життя, геополітичну обстановку; місце і статус незалежної України в сучасному світі;

уміти:

- аналізувати історичні процеси, події, факти;

- оперувати понятійно-категоріальним апаратом історичної науки; користуватися історичними джерелами та довідковими матеріалами з історії України;
- брати участь у дискусіях на суспільно-історичні теми;
- на основі вироблення навичок самостійної роботи забезпечити процес безперервної освіти при подальшій професійній діяльності;
- формувати власну історико-політичну культуру, громадянську позицію.

КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

Викладач застосовує різні види контролю знань, а саме: **поточний, тематичний, підсумковий.**

Поточний - контроль знань здійснюється під час проведення практичних занять, семінарів і має на меті перевірити рівень підготовки студентів до виконання конкретних завдань.

Тематичний - складання диференційованого заліку за певними розділами після опрацювання тематичного та практичного матеріалу.

Підсумковий - виставлення семестрової оцінки студентам, які опрацювали теоретичні теми, практично засвоїли їх і мають позитивні оцінки.

Курс «Історія України» дає можливість студентам отримати у систематизованому вигляді знання про сутність історичної науки, її основну проблематику, історію та сучасний стан розвитку. Вивчення курсу дозволяє майбутнім фахівцям спиратися на історичні знання як загально методичну базу, озброює вмінням застосовувати це знання в науковій та практичній діяльності майбутніх фахівців сфери фізичної культури і спорту.

Викладання курсу «Історія України» враховує проблематику інших навчальних дисциплін, таких як «Політологія», «Історія держави і права»,

«Релігієзнавство», «Філософія» в яких розкривається місце історії в системі суспільних наук, висвітлюються процеси державотворення.

Завдання курсу:

- подати наукову періодизацію історії України, характерні риси основних періодів української історії, їхні особливості, визначальні події та явища в кожному з них:

- узагальнити досвід національного державотворення, традиції української державності, значення боротьби українського народу за її відродження та збереження;

- розкрити історію соціально-економічних та суспільно-політичних процесів в Україні, основні етапи українського національно-визвольного руху, його конкретний зміст і організаційні форми, визначити роль і місце в українській історії виданих історичних осіб;

- висвітлити зміст і особливості розвитку української матеріальної та духовної культури, її взаємозв'язок зі світовою культурою;

- показати найважливіші події та явища української історії в контексті світової історії, роль України в системі міжнародних відносин.

1. ПРОГРАМА КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

Вступ до курсу «Історія України»

Загальна еволюція світової історичної думки. Теорія та методи історичних досліджень.

Історична наука в умовах утвердження Української національної державності. Історія України в системі соціально-гуманітарних наук. Основні завдання і мета курсу історії України. Виховна функція курсу історії України.

Методологічні основи курсу історії України.

Загальні схеми періодизації історії України.

Походження слів та назв «Україна», «Русь», «Мала Русь», «Малоросія».

Огляд основних груп і видів джерел з історії України. Загальний огляд історіографії історії України.

Рекомендована література.

Загальні бібліографічні довідники з україністики.

1. Найдавніші часи.

Початки людської цивілізації на території України.

Формування і розвиток первіснообщинного ладу.

Первісна община в епоху палеоліту і мезоліту; розквіт родового ладу в епоху неоліту і енеоліту. Племінна структура суспільства в епоху бронзи. Трипільська культура. Суспільство перемагаючого відтворюючого господарства. Еволюція духовної культури стародавнього населення України.

Зародження і формування станово-класового суспільства.

Кіммерійці. Скіфи. Сармати. Античні міста-держави Північного Причорномор'я.

Східні слов'яни. Проблема походження слов'ян в історіографії. Письмові літвістичні та археологічні джерела про походження слов'ян. Матеріальна культура в ранньому середньовіччі. Господарство та соціальна культура. Початок виникнення нової етнокультурної і соціально-економічної спільноти

з провідною роллю слов'ян. Східні слов'яни в контексті історії Європи VIII-IX ст.

Давня історія України. Початок історичної доби східного слов'янства. Слов'янські племена VII-X ст.: поляни, сіверяни, древляни, уличі, тиверці, дуліби, бужани, волиняни, білі хорвати.

Матеріальна і духовна культура східних слов'ян. Аграрна сфера. Ремісництво. Торгівля. Виникнення ранньофеодальних міст. Побут. Населення. Світоглядна система та релігійні уявлення. Суспільні відносини.

Перші державні утворення східних слов'ян.

Рання Київська держава.

Норманська проблема.

2. Київська Русь.

Вихід на історичну сцену. Джерела. Передумови утворення східнослов'янської держави. Зростання ролі Києва.

Київське князівство Аскольда. Інші осередки державності на Русі.

Народження Давньоруської держави наприкінці IX - початку X ст. Основні етапи формування великої Київської держави: історико-географічний екскурс. Розвиток державності на Русі в першій половині X ст. Князь Ігор. Перші спроби регламентації данини й адміністративно-судової системи. Боротьба київських князів із місцевого родоплемінного за консолідацію держави. Правління Ольги.

Характер і форма Давньоруської держави IX-X ст.

Воєнна активність Русі в 60-х – початку 70-х рр. X ст. Святослав Завойовник. Розбудова держави за Володимира Святославича. Релігійні реформи Володимира. Запровадження християнства на Русі як державної релігії. Завершення формування та піднесення Київської держави за Ярослава Мудрого. Становлення феодальних відносин і їх вплив на життя Русі XI ст.

Князування Всеволода в Києві. Усобиці наприкінці XI ст. Боротьба з половецькими ханами.

Відновлення централізованої монархії Володимиром Мономахом. Настання доби феодальної роздробленості.

Влада: складники, структура, функції. Князівська влада. Рада та придворна ієрархія. Місцева адміністрація та судова система. Віче.

Соціальна пірамідаб основні верстви та система залежності і підпорядкування. Ієрархічна структура панівної верстви. Правляча княжа династія. Бояри. Князівська дружина. «Гості» і купці. Нижчі верстви суспільства: смерди, закупи, наймити, рядовичі, челядь, холопи, ізгої. Інші верстви.

Землеволодіння, феодальні повинності соціальні конфлікти.

Правова система Русі. Звичаєве право. «Руська правда».

Економічне життя Київської Русі. Сільське господарство й промисли. Ремесло. Міста. Торгівля.

Дипломатія Русі.

Культура Київської Русі.

Зародження передумов складення української народності.

Київська Русь у світовій історії.

3. Феодальна роздробленість Київської Русі. Галицько-Волинська держава у XII-XIV ст.

Причини феодальної роздробленості Київської Русі. Суспільно-економічний розвиток Давньої Русі.

Об'єднання Волині і Галичини. Соціально-економічний і політичний розвиток Галицько-Волинського князівства. Піднесення Галицько-Волинського князівства. Політична історія Галицько-Волинського князівства. Роман Мстиславович. Данило Галицький.

Боротьба Русі проти ординської навали. Героїчна оборона Києва.

Золотоординське іго на Південно-Західній Русі. Соціально-економічний розвиток Південно-Західної Русі.

Галицько-Волинське князівство в 40-60-х рр. XII ст. Боротьба Данила Галицького з Ордою. Галицько-Волинське князівство за наступників Данила (1264-1340 рр.). Політичний лад Галицько-Волинського князівства.

Роль Галицько-Волинського князівства в історії України.

4. Загарбання земель України іноземними державами в XIV-XVI ст.

Українські землі у складі Литовської держави. Загарбання Польщею Галичини. Включення Буковини до складу Молдавського князівства. Загарбання Закарпаття Угорщиною. Кревська унія 1385 р. Українські землі за князювання Вітовта (1392-1430 рр.). Грюнвальдська битва. Політичне життя українських земель в другій третині – наприкінці XV ст.

Московські змагання за українські землі.

Демографічні та етнокультурні процеси XIV – першої половини XVI ст.

Соціально-економічний розвиток українських земель (кінець XIV – перша половина XVI ст.). Зростання міст і міських промислів. Магдебурзьке право та його вплив на життя українських земель.

Посилення наступу на українські землі польських феодалів. Люблінська унія 1569 р. Утворення Речі Посполитої. Захоплення українських земель польською шляхтою. Закріпачення селян. Полонізація української знаті.

Берестейська церковна унія 1596 р. Поділ української церкви на дві конфесії і його наслідки для подальшої долі українського народу.

5. Виникнення українського козацтва. Запорізька Січ.

Українська колонізація Подніпров'я і Запорожжя. Час і причини виникнення козацтва. Джерела формування українського козацтва. Природно-географічні умови козацького краю. Заняття, побут, звичаї, військове мистецтво. Морські походи козаків.

Заснування Запорізької Січі. Створення реєстрового козацького війська.

Запорізька Січ як своєрідна оригінальна форма державності.

Формування території Запорізької Січі. Січова Рада як вищий законодавчий, адміністративний і судовий орган Запорізької Січі. Військова старшина, її структура і функції. Органи місцевої влади (паланкова або полкова старшина). Козацьке право. Демократичні риси устрою Запорізької Січі. Духовне життя Запорожжя. Особливості козацької форми державності як перехідної моделі між справжньою повноцінною державою і професійною общиною.

Боротьба козацтва проти татарсько-турецької агресії. Козацька символіка.

Посилення козацтва у другій половині XVI ст. Козацтво як провідна суспільно-політична сила України першої половини XVII ст.

Значення козацтва в історії українського народу.

Запорізька Січ у міждержавних відносинах країн Європи та Азії.

Визвольний рух в Україні в кінці XVI – першій чверті XVII ст.

Посилення феодального гноблення. Козацько-селянські повстання під проводом К.Косинського, С.Наливайка, П.Сагайдачного. Битва під Хотиним. Народні рухи в Україні 20-30-х років. Козацько-селянські повстання під проводом Т.Федоровича, І.Сулими, П.Бути (Павлюка), Я.Остринина та ін. Придушення повстань.

Культурно-національне піднесення як ідейна передумова Української національної революції 1648-1676 рр.

Україна у переддень Хмельниччини.

6. Культура України в XVI – першій половині XVII ст.

Розвиток української мови. Книгодрукування. Усна народна творчість. Освіта. Братські школи. Києво-Могилянська колегія. Театр. Побут, звичаї українського народу. Релігійне життя. Київ-центр православ'я.

7. Українська національна революція 1648-1676 р.

Причини (у політичній, національно-релігійній, соціально-економічній та психологічній сферах), характер і рушійні сили революції. Проблеми її типології, хронологічних меж та періодизації.

Початок і розгортання революції (1648-1676 рр.). Б.Хмельницький. Перші перемоги: розгром польсько-шляхетських військ у Жовтих Водах, під Корсунем, Пилявцями; облога Львова, Замостя, Збаража. Укладення українсько-польського перемир'я. Народні герої М.Кривоніс, І.Богун, Д.Нечай. Розробка Б.Хмельницьким наріжних принципів української державної ідеї. Початок становлення українського монархізму. Збарасько-Зборівська кампанія. Зборівський договір 1649 р.

Формування української державності в ході революції. Формування території Війська Запорозького. Органи влади і управління. Роль гетьмана. Козацька рада. Генеральна старшина. Генеральна військова канцелярія. Внутрішня політика українського уряду.

Зовнішня політика українського уряду. Зносини з сусідніми державами. Міжнародне визнання.

Відновлення воєнних дій. Битва під Берестечком. Білоцерківський договір 1651 р. Батогська битва і виборення козацькою Україною незалежності. Ускладання геополітичного становища. Жванецька кампанія.

Підготовка Переяславського договору. Рада в Переяславі у січні 1654 р. «Березневі статті». Укладення українсько-російського договору та його значення.

Вічний договір між Річчю Посполитою та Кримським ханством. Осінньо-зимова кампанія 1654-1655 рр. та її трагічні наслідки для козацької України. Віленське перемир'я. Загострення відносин з Росією. Боротьба уряду за возз'єднання Західного регіону. Встановлення спадкоємного гетьманату.

Зв'язки України зі Швецією та іншими державами.

Боротьба старшинських угруповань за владу в Україні. Ліквідація спадкового гетьманату. Основні напрями політики І.Виговського. Початок громадянської війни. Полтавська трагедія. Зближення з Річчю Посполитою. Гадяцький договір. Українсько-московська війна. Конотопська перемога.

Прихід до влади Б.Хмельницького (жовтень 1659 р.) Укладення Переяславського договору. Чуднівська кампанія. Розвиток громадянської війни 1661-1663 рр. та її політичні наслідки.

Боротьба народних мас козацької України проти відновлення польського панування. Прихід до влади у Правобережжі П.Дорошенка (серпень 1665 р.). Перші заходи П.Дорошенка на царині возз'єднання українських земель. Андрусівський договір 1667 р. Розчленування українських земель. Підгаєцька кампанія та її невдача. Возз'єднання козацької України та обрання П.Дорошенка її гетьманом.

Загострення політичної боротьби. Внутрішня і зовнішня політика уряду П.Дорошенка (липень 1668 – липень 1671 р.). посилення протурецької орієнтації. Криза і поразка революції (серпень 1671- вересень 1676 р.).

Особливості революції. Значення революції в історії України.

Українська революція в контексті європейського революційного руху XVI-XVII ст.

8. Українські землі наприкінці XVII – в першій половині XVIII ст.

Соціально-економічне і політичне становище українських земель. Демографічна ситуація. «Вічний мир» Росії з Польщею (1686 р.).

Посилення феодално-кріпосницького гноблення, національних і релігійних утисків в Правобережній Україні і західноукраїнських землях. Визвольне повстання 1702-1704 рр. С.Палій. піднесення гайдамацького руху в 1774-1738 рр., 1750 р.

Заходи царизму, спрямовані на обмеження політичної автономії України. «Коломацькі статті». Гетьманування І.Мазепи. Дипломатична гра. Північна війна та її наслідки для України. Українсько-польські, українсько-шведські зв'язки. Полтавська битва. Невдача І.Мазепи. Місце І.Мазепи в історії українського національно-визвольного руху. І.Скоропадський. П.Полуботок. Зруйнування російськими військами Батурина та інших міст і сіл України. Ліквідація Запорізької Січі (1709 р.). Політика знищення українського

генотипу. П.Орлик, його Конституція. Утворення Нової Запорозької Січі (1734 р.).

9. Україна в другій половині XVIII ст.

Соціально-економічний розвиток Лівобережної і Слобідської України.

Розвиток сільського господарства. Формування феодално-старшинського та монастирського землеволодіння. Землеволодіння російських дворян. Селянське і козацьке землекористування. Поглиблення спеціалізації сільськогосподарських районів. Становлення товарно-грошових відносин у сільському господарстві. Посилення гноблення і покріпачення селян. Юридичне оформлення кріпосного права. Універсал К.Розумовського 1760 р. і царський указ 1783 р. Соціальне розшарування козаків.

Розвиток промислового виробництва. Ремесла і промисли. Формування ринку робочої сили. Економічні зв'язки. Внутрішня і зовнішня торгівля. Міста.

Еволюція соціальної структури України до загальноросійської. Зміни в національному складі населення. Формування національної буржуазії.

Адміністративно-політичний устрій Лівобережної і Слобідської України та його зміни.

Загальна характеристика адміністративно-політичного устрою та політика царизму щодо нього. Перша Малоросійська колегія. Гетьманування Д.Апостола. Правління гетьманського уряду. Останнє відновлення гетьманства. К.Розумовський. Остаточна ліквідація гетьманства (1764) і утворення другої Малоросійської колегії. Скасування полково-сотенного устрою Слобідської України(1765 р.). Знищення залишків національної державності в Лівобережній Україні. Соціальне підґрунтя ліквідації політичної автономії України. Маніфест Катерина II про ліквідацію Запорозької Січі (3 серпня 1775 р.). Ліквідація лівобережних козацьких полків на початку 80-х рр. Утворення намісництв. Доля козаків. Роздача царизмом запорозьких земель. Історичне значення Запорозької Січі. Кінець Гетьманщини, її місце в історії українського народу. Утворення Малоросійської губернії. Поширення кріпацтва.

Визвольна боротьба народних мас України в другій половині XVIII ст.
Коліївщина 1768 р., її соціальне та політичне підґрунтя. М.Залізник, І.Гонта.
Рух опришків. О.Довбуш. Вплив на Україну селянської війни 1773-1775 рр. під керівництвом О.Пугачова. Повстання в Турбаях.

Входження Північного Причорномор'я та Правобережної України до складу Росії. Російсько-турецька війна 1768-1774 рр. та участь в ній українських козаків. Кючук-Кайнаджійський мирний договір 1774 р. Приєднання Криму (1783 р.). Російсько-турецька війна 1787-1791 рр. Ясський мирний договір 1791 р. Заселення і соціально-економічний розвиток Південної України. Заснування Херсона, Миколаєва і Одеси.

Поділи Польщі (1772, 1793, 1795 рр.) та участь Росії в них. Загарбання Росією Правобережжя, західних українських земель – Австрійською імперією.

10. Культура України в другій половині XVII-XVIII ст.

Умови і основні тенденції розвитку культури. Реакційна політика царизму. Русифікація. Заборона української мови в офіційних відносинах. Відтік української інтелігенції до Росії. Києво-Могилянська академія. Освіта. Книговидавнича справа. Наука. Г.Сковорода. Розвиток передової громадської думки. Я.Козельський. Гуртки О.Паліцина і В.Капніста. Історичні твори («Синопис», літописи Самовидця, Г.Грабянки, С.Величка). Література. Музична культура. Видатні композитори М.Березовський, А.Ведель, Д.Бортнянський. Література. Театр. Архітектура. Народний побут. Живопис.

11. Україна в першій половині XIX ст.

Занепад феодально-кріпосницької системи. Адміністративний устрій українських земель у складі російської держави та їх соціально-економічний розвиток. Криза кріпосного господарства. Посилення експлуатації кріпосних селян (панщина, урочна система, місячина, натуральні побори) та антифеодальна боротьба народних мас. Інвентарна реформа на Правобережжі. Дрібне товарне виробництво. Мануфактура. Початок промислового

перевороту. Подальше формування буржуазії та робітничої верстви. Розвиток торгівлі. Ярмарки. Загострення соціальних суперечностей.

Участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 р. Україна у планах Наполеона. Вторгнення французьких військ в межі Російської імперії. Загальнонародне патріотичне піднесення в українських землях. Формування козацьких полків народних ополчень, участь у воєнних діях і партизанському русі, матеріальна допомога. Вплив війни на соціальну психологію українського народу та піднесення громадсько-політичного життя держави.

Суспільно-політичний рух. Декабристський рух в Україні (Організації декабристів в Україні. Україна в програмних і агітаційних документах декабристів. Повстання Чернігівського полку. Поширення декабристського руху в Україні. Поразка декабристського руху та її причини). Поява масонства в Україні. Політичний гурток у Харківському університеті й політизоване вільнодумство в Ніжинській гімназії. Спроби об'єднання польського в українського визвольних рухів у 30-х роках. Кирило-Мефодіївське товариство, його керівники та програмні документи. Т.Шевченко. Репресії царизму проти кирило-мефодіївців. Роль товариства у національно-визвольному русі слов'ян.

Західноукраїнські землі під владою австрійської імперії. Адміністративно-політичний статус українських земель. Соціально-демографічна ситуація. Професійна структура населення. Сільське господарство. Промисловість. Торгівля. Реформування народного господарства та суспільного устрою. Утвердження ринкових відносин. Піонери національного відродження в Галичині. «Руська трійця». Селянський рух. Події революції 1848-1849 рр. в західноукраїнських землях. Головна руська рада. Політизація західноукраїнського національно-визвольного руху під час революції. Скасування кріпосного права. Українці в першому парламенті Австро-Угорщини. Перші українські газети. Консолідація українства Буковини і Закарпаття.

Національно-духовне відродження. Визначення термінів «національне відродження», «національна свідомість», «національна ментальність».

Українська інтелігенція і відновлення національної свідомості. Три етапи в діяльності української інтелігенції: збирання історичних документів, фольклору, активне впровадження їх в літературу, освіту, театр; створення політичних організацій. Становлення українознавства як науки. Формування наукових центрів українознавства. Особливості розвитку освіти й культури.

Формування української національної ідеї.

12. Україна в другій половині XIX ст.

Здійснення реформ 60-х років XIX ст.. в Україні. Скасування кріпосного права. Проведення реформ 1861 р. у життя. Вплив реформи на економіку селянського господарства. Зміни в політико-правовому становищі селянства. Конфлікти між селянами й поміщиками. Демократичні реформи 60-70-х (земська, судова, міського управління, освітня, фінансова, військова реформи) та їх історичне значення.

Розвиток капіталізму в Україні в другій половині XIX ст. Розвиток капіталістичної промисловості (розвиток залізничного та іншого транспорту; бум у гірничодобувній промисловості; становлення металургійної та капіталізація харчової та легкої промисловості). Іноземний капітал в економіці України. Перетворення України на високорозвинену індустріальну зону Російської імперії. Національний склад буржуазії та робітничого класу. Українські підприємці. Завершення промислового перевороту. Конфлікти робітників з роботодавцями. Розвиток міст. Торгівля.

Втягування поміщиків і селян у ринкові відносини. Розвиток продуктивних сил у сільському господарстві. Розшарування селянства. Права сільськогосподарського пролетаріату. Товарне хліборобство. «Цукрова революція».

Економічний розвиток західноукраїнських земель в складі Австро-Угорщини після революції 1848-1849 рр. Співвідношення між місцевим, імперським і чужоземним капіталом в економіці краю. Національний склад буржуазії і пролетаріату. Стан сільського господарства.

Загальна чисельність і соціальний склад населення. Національні меншини. Міграція українського населення в межах Російської імперії. Трудова еміграція на Американський континент.

Національно-визвольний рух в Україні в 60-90-і роки XIX ст. Національне гноблення українців в складі Російської та Австро-Угорської імперій.

Українська громада в Петербурзі. Журнал «Основа». В.Білозерський, М.Костомаров, П.Куліш. Політика русифікації. Заборона української мови (Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р.).

«Хлопомани». В.Антонович як ідеолог хлопоманства.

Громади. «Громадський соціалізм». М.Драгоманов, його роль у поглибленні національної самосвідомості українців. Активізація українського національного руху. Журнал «Киевская старина», організації «Братство тарасівців», «Загальна українська організація», «Молода Україна» та ін. Громадські наукові організації у Києві, Харкові, Одесі. П.Чубинський, С.Подолінський, О.Русов, М.Лисенко, М.Старицький, О.Кониський, В.Самійленко, М.Павлик як найактивніші і найдосвідченіші діячі громадського руху.

Народники в Україні. Перші народницькі гуртки. «Ходіння в народ». Крах терористичної діяльності народовольців. Перехід народників до боротьби проти царизму методами агітаційно-пропагандистської діяльності.

Перші робітничі організації. Марксистські гуртки. «Союз боротьби за визволення робітничого класу» в Катеринославі й Києві. Делегати з України на I з'їзді РСДРП.

Загальноросійський визвольний рух і Україна.

Піднесення національно-визвольного руху на західноукраїнських землях. Стан культурно-просвітницької роботи. Культурно-освітнє товариство «Просвіта». Наукове товариство ім. Т.Шевченка у Львові та його діяльність.

Народовці і москвофіли.

Активізація робітничого руху в Галичині. І.Франко і робітничий рух. Утворення робітничої партії Галичини.

Початок політичної діяльності М.Грушевського.

Виникнення політичних партій (Українська національно-демократична партія, українська соціал-демократична партія).

Руське товариство на Буковині та його діяльність.

Політизація та нові форми селянського і робітничого руху.

Етапи формування української національної самосвідомості та їх зміст.

Розвиток культури в другій половині XIX ст.

Тотальний наступ російського царизму на українську мову та обмеження її поширення на західноукраїнських землях. Наукове товариство ім. Т.Шевченка у Львові. Стан освіти і науки в Україні. Розвиток історичної науки (М.Костомаров, В.Антонович, Д.Яворницький, О.Лазаревський). Розвиток природничих наук (І.Мєчников, М.Гамалія, М.Бекетов та ін.). Економічні знання (М.Зібер, М.Гугай-Барановський). Українська література як чинник боротьби проти національного і соціального гноблення (творчість І.Франка, І.Нечуя-Левицького, П.Куліша, В.Барвінського, О.Огоновського, Л.Українки, П.Мирного та ін. В мовознавстві – О.Потебні, П.Житецького).

Розвиток української драматургії (М.Старицький, М.Кропивницький, І.Карпенко-Карий, Б.Грінченко). Перша українська професійна трупа: М.Заньковецька, М.Садовський, М.Старицький та ін. Розвиток української музики (М.Лисенко) та образотворчого мистецтва (С.Васильківський, І.Рєпін).

13. Україна на початку XX ст.

Україна напередодні і в період демократичної революції 1905-1907 рр.

Назрівання загальної революційної кризи.

Економічний розвиток України наприкінці XIX – на початку XX ст., його характерні риси та особливості (концентрація виробництва, монополій, спеціалізація районів, значний вплив іноземного капіталу, нерівномірний розвиток різних українських регіонів, вищі від загальноімперських темпи розвитку, перетворення України на один з ключових промислових районів Російської імперії та ін.). Економічна криза 1900-1903 рр.

Суспільно-політичний і національний рух в Україні на початку ХХ ст.
Земсько-ліберальна опозиція царизму. Ліберальна і демократична інтелігенція в українському національному русі. Створення українських політичних партій. Діяльність загальноросійських політичних партій в Україні. Піднесення масового робітничого руху. Розгортання селянського руху.

Революційні події в Україні в 1905-1907 рр. Причини, характер та рушійні сили революції. Масові соціальні виступи. Збройні повстання. Піднесення національного руху. Діяльність громадських організацій. Специфічні особливості та тенденції суспільно-політичного життя періоду революції; переплетення та взаємовплив робітничого, селянського та національно-визвольного рухів; виникнення крупно масштабних народних виступів, фіксація у свідомості народних мас ефективності та результативності колективного натиску на самодержавство; посилення настроїв нестабільності та хитань у селянстві та армії; суттєве розширення внаслідок проголошення царського маніфесту рамок легальної політичної та культурної діяльності, політичне її пожвавлення та урізноманітнення; активізація процесу масової самоорганізації суспільства (утворення політичних партій, рад, профспілок, інших суспільних організацій); поява у опозиційних сил легального офіційного каналу впливу на владу думської трибуни. Виникнення масової української преси. Депутати з України в I і II Державних думах Російської імперії. Боротьба за автономію України та українізацію освіти. Вивільнення української мови від урядових заборон. Активізація національного руху в західноукраїнських землях.

Причини поразки та історичне значення революції 1905-1907 рр.

Україна в період від революції до світової війни. Столипінський політичний режим. Репресії проти учасників революції. Аграрна реформа П.Столипіна в Україні та її наслідки. Переселення українських селян до Сибіру, Середньої Азії. Північного Кавказу.

Посилення національно-гнобительської політики царизму в Україні. Шовіністичний наступ проти українства. Антисемітський судовий процес у Києві. Урядова заборона відзначення 100-річчя шевченківського ювілею.

«Українське питання» в суспільно-політичній боротьбі на теренах російської імперії. Обговорення «українського питання» в Державній Думі. Поширення україномовної періодичної преси. «Українське питання» в агітаційно-пропагандистській діяльності політичних партій.

Визвольні змагання населення західноукраїнських земель. Громадський рух за відкриття українського університету. Польсько-українські політичні сутички в Галичині, «Москвофільська» пропаганда.

Українська діаспора в далекому й ближньому зарубіжжі. Підприємницьке, громадсько-політичне та релігійне життя українців на Американському континенті. Доля українських переселенців у межах російської імперії.

Поширення ідеї незалежності України.

Розвиток культури в Україні на початку ХХ ст. Вплив національного руху і соціальної боротьби має на розвиток української культури. Освіта. Розвиток природничих наук: С.Навашин, В.Липський, Л.Симиренко, Д.Заболотний, М.Курако, Б.Грінченко. Перші узагальнені науково-популярні праці з історії України О.Єфименка і М.Аркаса. Діяльність М.Грушевського, Д.Багалія, Д.Яворницького. Література (І.Франко, Л.Українка, М.Коцюбинський, В.Винниченко та ін.). Мистецтво. Перший український стаціонарний театр. Музика (М.Лисенко, К.Стеценко, М.Леонтович). Живопис.

Україна в першій світовій війні. «Українська карта» в передвоєнних міжнародних відносинах. Репресії та переслідування українців російськими та австро-угорськими властями.

Причини, масштаби і характер війни. Початок війни. Суть трагедії українського народу, пов'язаної з початком першої світової війни (перетворення українських земель на об'єкт експансії, театр воєнних дій; братовбивче протистояння українського народу; розкол національного руху; зведення нанівець легальних можливостей політичної та культурної

діяльності; придушення опозиційних сил; застосування імперськими державними органами репресивних акцій; руйнація народного господарства, деформація структури виробництва, посилення залежності від іноземного капіталу).

Війна і політичні сили українства. Загострення українського питання. Національно-свідоме українство під час війни. Розкол серед українських соціал-демократів Наддніпрянщини в питанні про ставлення до війни. «Союз визволення України» та його діяльність.

Українські січові стрільці (УСС). Формування їх легіону.

Хід військових дій на території України і 1914-1916 рр. Окупація російськими військами Східної Галичини та Північної Буковини. Примусова депортація і масове біженство західноукраїнського населення. «Брусилівський прорив».

Визрівання передумов української революції. Антивоєнний і соціальний рух мас. Антивоєнні виступи на західноукраїнських землях. Селянські заворушення й робітничі страйки в Україні під владою Російської імперії. Декларація товариства українських поступовців (ТУП).

14. Українська революція 1917-1920 рр.

Початок державного відродження України в 1917-1918 рр. Лютнева демократична революція в Росії. Утворення тимчасового уряду і його місцевих органів. Виникнення рад робітничих і солдатських депутатів.

Утворення Української Центральної Ради, її лідери. М.Грушевський – Голова та ідеолог УЦР. В.Винниченко. Перші кроки до здійснення національно-територіальної автономії. Перші національні маніфестації. Українські політичні партії та організації. Український національний конгрес. I селянська і II військовий з'їзди. I Універсал УЦР – проголошення автономії України. Створення Генерального секретаріату. Українська Центральна рада і Тимчасовий уряд: від протистояння до компромісу. II Універсал УЦР. Центральна рада – крайовий орган влади. Загальнонаціональна криза. З'їзд

народів Росії. Жовтневий переворот у Петрограді. Утворення Раднаркому. Жовтневі події у Києві. III Універсал УЦР. Проголошення Української народної республіки. Соціально-економічні перетворення. Поразка більшовиків на виборах до Установчих зборів. Прихід до влади більшовиків і становище в Україні. Повалення влади представників тимчасового уряду. Загострення боротьби за владу між УНР і більшовицьким режимом. Підготовка Радянської Росії до війни проти УНР.

Боротьба за владу в Україні. I-й Всеукраїнський з'їзд рад у Києві. Ультиматум Раднаркому Центральній раді. Проголошення у Харкові Української республіки. Рад. Початок загального наступу радянських військ проти УНР. Бій під Крутами. IV Універсал УЦР. Проголошення незалежності УНР. М.Грушевський – перший Президент УНР. Захоплення Києва військом М.Муравйова. Початок переговорів у Бресті між УНР і країнами Четвертого союзу, Брестський мирний договір.

Українська держава Гетьмана П.Скоропадського. Прихід австро-німецьких військ в Україну. Окупаційний режим. Переворот 29 квітня 1918 р. Розпуск Центральної Ради; причини її поразки та історичне значення.

Гетьман П.Скоропадський. Утворення гетьманського уряду. Внутрішня і зовнішня політика гетьманського уряду. Національно-культурна політика. Створення Української Академії Наук.

Українська держава у зовнішньополітичному контексті.

Відродження УНР. Директорія. Падіння гетьманського режиму. Створення Директорії, її склад, внутрішня і зовнішня політика. С.Петлюра. Проголошення об'єднання ЗУНР і УНР. Акт злуки (22 січня 1919 р.) та його історична оцінка.

Друга війна Радянської Росії проти УНР. Загальний наступ радянських військ. Неспроможність армії Директорії чинити опір. Перехід на сторону більшовиків отаманів М.Григор'єва і Н.Махна. Загарбання Києва. Переїзд Директорії до Вінниці та інших міст. Більшовицький режим в Україні. Запровадження «воєнного комунізму» в Україні. Масовий вивіз

продовольства з України. Боротьба з режимом. Вторгнення Добровольчої армії генерала А.Денікіна в Україну. Відновлення більшовицького режиму в Україні. Опір режимові.

Становище в Україні у 1920 р. Розрахунки України щодо керівництва Польщі. Варшавська угода (квітень 1920 р.). Наступ польських військ. Київська та Львівська операція радянських військ. Поразка їх під Варшавою. Перемир'я. Розгром армії П.Врангеля. Ліквідація опору білогвардійських військ на Правобережжі. Поразка основних військових сил Директорії і кінець регулярної визвольної боротьби. Політика більшовиків в галузі економіки і культури в Україні.

Історичне значення та уроки боротьби українського народу за незалежність у 1917-1920 рр.

Національно-визвольний рух в західноукраїнських землях. Розпад Австро-Угорської імперії. Встановлення у Східній Галичині влади Національної Ради. Проголошення Західноукраїнської Народної республіки. Створення Української Галицької армії. Хотинське повстання 1919 р. Загарбання Буковини і Хотинщини Румунією. Включення Закарпаття до складу Чехословаччини.

15. Україна в умовах утвердження тоталітарного ладу.

УСРР в період нової економічної політики (1921-1928 рр.). Розруха народного господарства за «воєнного комунізму». Соціально-економічна і політична кризи початку 20-х років. Голод 1921-1922 рр. Запровадження нової економічної політики. Суть і значення НЕПу. НЕП у промисловості. Неп у сільському господарстві. Концепція кооперування селянства. Прискорення формування адміністративно-командної системи. Відмова від нової економічної політики. Концепція планової економіки.

Входження УСРР до складу Радянського Союзу. Договірна федерація. Курс на ліквідацію державності національних республік. «Автономізація» УСРР. Зміцнення партійної диктатури. Конституційне оформлення Союзу

РСР. Конституційний статус УСРР у складі СРСР. Тенденції суспільно-політичного життя. Українізація: форма і зміст. Політичний зміст українізації як різновиду коренізації радянської влади в Україні. Значення українізації в національно-культурному відродженні.

Індустріалізація в Україні. Поняття індустріалізації. Джерела індустріалізації. Особливості індустріалізації в Україні. Спроби запровадження нового господарчого механізму. Перехід до форсування індустріалізації методами військово-комуністичного штурму. Суть сталінського «стрибка в індустріалізацію». Репресії проти господарників і спеціалістів. Виникнення виробничого змагання.

Будови перших п'ятирічок. Структурні зрушення в промисловості. Зниження матеріального добробуту населення. Нормування розподілу продуктів харчування. Перекручення статистичної звітності про виконання п'ятирічок. Підсумки індустріалізації.

Насильницька колективізація сільського господарства в Україні. Поняття кооперування колективізації сільського господарювання. Підміна кооперування колективізацією. Сталінська політика «розкуркулювання». Насильницьке залучення селян до колгоспів. Деградація сільськогосподарського виробництва під впливом примусових хлібозаготівель. Пограбування селян. Зимові хлібозаготівлі 1931-1932 рр. і 1932-1933 рр. Голод 1932-1933 рр.: його причини та трагічні наслідки. Колгоспи в системі командної економіки. Наслідки колективізації.

Утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні в 30-і рр. Адміністративний устрій України. Зміни в соціальній структурі населення. Масові репресії: їх форми та цілі. Демагогічний характер Конституції УСРР 1937 р. Деформації морально-політичних відносин в суспільстві та соціальна незахищеність людини. Інтеграція органів комуністичної партії в державні структури та інші ознаки зміцнення тоталітарного режиму.

Становище в сфері культури в 30-і роки. Розвиток освіти. Типи шкіл. Робітфаки. Ліквідація неписьменності й перехід до обов'язкової початкової

освіти. Труднощі у суперечності в розвитку освіти. Вища школа. Створення та діяльність культурно-освітніх установ. Репресії щодо спеціалістів, інтелігенції з боку адміністративно-командної системи та їх наслідки. Політичні процеси. Умови розвитку науки. Досягнення і трагічна доля української літератури та мистецтва. Розвиток кіно, радіомовлення. Періодичні видання. Гоніння на церкву. Нищення культурних пам'яток.

Західноукраїнські землі між двома світовими війнами. Соціально-економічне і політичне становище західноукраїнських земель під владою Польщі, Румунії і Чехословаччини. Наступ на національні права українців. Загальнонаціональні прагнення західноукраїнського населення. Радикалізація громадсько-політичного життя.

Західноукраїнські землі напередодні II світової війни.

16. Україна в період другої світової війни (1939-1945 рр.).

Західна Україна і геополітичні інтереси СРСР і фашистської Німеччини. Західноукраїнські землі чв. Системі радянсько-німецьких договорів 1939 р. Захоплення Угорщиною Прикарпатської України. Початок другої світової війни. Її характер і цілі. Вступ радянських військ на територію Західної України. Передача СРСР території Бессарабії та північної Буковини. Радянізація нових областей. Початок соціально-економічних перетворень на західноукраїнських землях. Репресії та масова депортація місцевого населення у віддалені регіони СРСР. Оцінка возз'єднання українських земель.

Україна напередодні вторгнення нацистської Німеччини. Українське суспільство у 1939-1941 рр. Складності соціально-економічного становища. Наростання загрози нацистської агресії. Стан обороноздатності СРСР. Підготовка до майбутньої війни та прорахунки радянського керівництва. Внесок України у зміцнення індустріального потенціалу й обороноздатності СРСР. Продовження репресій, їх наслідки. Стан військ Київського Особливого Військового округу та Одеського Округу на червень 1941 р.

Боротьба проти фашистських загарбників в Україні в 1941-1942 рр. Напад фашистської Німеччини на СРСР. Мобілізація сил на відсіч ворогові. Евакуація на схід. Бойові дії влітку і восени 1941 р. Оборона Одеси, Києва і Севастополя. Бойові дії навесні і влітку 1942 р. Німецько-фашистський окупаційний режим. Масові знищення людей. Народна боротьба на окупованій території. Дії ОУН-УПА на західноукраїнських землях.

Вклад України у воєнно-економічну мобілізацію.

Звільнення українських земель від фашистських загарбників. Сталінградська битва. Битва за Лівобережну Україну та Донбас. Перемога під Курськом. Форсування Дніпра. Визволення Києва. Завершальні бої за визволення території республіки. Становище у визволеній Україні. Початок відбудовчих робіт. ОУН-УПА в боротьбі з Червоною армією. Внесок українського народу у розгром фашистської Німеччини.

Історичне значення перемоги країн антигітлерівської коаліції у другій світовій війні.

17. Україна в першому повоєнному десятиріччі (1945-1955 рр.).

На шляху мирного будівництва. Втрати України. Післявоєнна відбудова промислового потенціалу України: пріоритети, строки, результати. Відбудова і розвиток промисловості. Становище у сільському господарстві. Голод 1946-1947 рр. Обстановка в західних областях. Масові репресії і депортації населення. Матеріальне і культурне забезпечення потреб населення.

Суспільно-політичне та культурне життя в Україні наприкінці 40-х – на початку 50-х років. Суперечливий характер внутріполітичної обстановки. Деформуючий вплив сталінщини на політичну систему, на соціально-політичні процеси. «Чистка» національних кадрів. Утиски вчених, літераторів.

Завершення радянської західних областей. Придушення опору ОУН-УПА.

Політика «колективного керівництва» після смерті Й.Сталіна щодо України.

Діяльність Української РСР на міжнародній арені після другої світової війни. Завершення формування території УРСР. Міжнародне становище після другої світової війни. Українська РСР – засновник і член Організації Об'єднаних Націй. Завершення возз'єднання українських земель в єдиній Українській державі. Возз'єднання Закарпаття. Визначення кордону з Польще. Передача Кримської області до складу УРСР.

Ступінь повновладності України.

18. Спроба здійснення нової політики (середина 50-х – перша половина 60-х років).

Початок лібералізації суспільно-політичного життя. Перші кроки десталінізації суспільного життя. Зрушення в офіційній політиці. Боротьба з «культутом особи Сталіна». М.Хрущов. Становище України в складі СРСР у добу М.Хрущова. Державний переворот у жовтні 1964 р.

Зародження дисидентського руху.

Україна на міжнародній арені. Діяльність УРСР у міжнародних організаціях. Торговельно-економічні зв'язки України.

Спроби застосування економічних методів господарювання. Реформи М.Хрущова в промисловості. Повернення до класичної моделі командної економіки після перевороту в жовтні 1964 р. Ракетно-космічна гонка. Структурні зрушення в промисловості. Суперечливі процеси в сільському господарстві. Продовольча проблема.

Суперечливі процеси в розвитку освіти, науки й культури. Пошуки шляхів удосконалення народної освіти. Діяльність учених. Початок діяльності шістдесятників в літературі та мистецтві.

Вплив на Україну перевороту 1964 р.

Наростання кризових явищ в суспільно-економічному, політичному і культурному житті (друга половина 60-х – середина 80-х років).

Становище в народному господарстві. Спроба запровадження господарської реформи 1965-1967 рр. Посилення централізації управління

виробництвом. Підміна економічних методів керівництва народним господарством адміністративно-командними методами. Провал економічної реформи О.Косигіна. Уповільнення темпів розвитку промисловості і сільського господарства. Наростання труднощів і недоліків у сільському господарстві. Спроби технічного переозброєння виробництва та їх провал. Посилення імпортової залежності в галузі наукових технологій, нової техніки і продовольства. Розвиток екстенсивного шляху.

Проблеми соціальної сфери.

Зanedbanня природоохоронної справи.

Наростання застійних явищ в економіці.

Народне господарство України в складі єдиного загальносоюзного економічного комплексу. Економічні зв'язки України з країнами РЕВ та ін.

Суспільно-політичне життя. Зміна в соціальному складі населення. Демографічна ситуація в Україні.

Політичний режим в добу Л.Брежнєва. Партійно-державне керівництво УРСР під контролем центру. Конституція СРСР 1977 р. і Конституція УРСР 1978 р.

Згорання демократії. Засилля бюрократичних сил. Порушення законності, ігнорування особистих прав і свобод людини. Русифікація. Зростання соціальної апатії населення. Правозахисний рух. Посилення національно-визвольного руху в 70-х – 80-х роках, його учасники (В.Чорновіл, Л.Лук'яненко, В.Стус, О. Тихий, І.Дзюба). Поширення репресій проти інакомислячих.

Культурний процес в добу «застою». Нагромадження недоліків у системі народної освіти. Уповільнення темпів розвитку науки. Політика заборон у художній творчості. Засоби ідеологічного впливу на творчу інтелігенцію. Русифікація освіти і культури.

Здобутки української національної культури.

Проблема української мови.

19. Україна на шляху до свободи і незалежності (1985-1991 рр.).

Новий етап у розвитку національно-визвольного руху. Посилення громадсько-політичної активності мас. Політичні реформи в СРСР. М.Горбачов. «Нове мислення». «Гласність» і початок національного відродження. Послаблення цензурного контролю. Посилення інтересу в суспільстві до «білих плям» радянської історії. Викриття злочинців тоталітарного режиму.

Вибори 1989-1990 рр. в органи радянської влади. Фактична ліквідація монополії КПРС на владу. Діяльність Верховної Ради України. Зростання національної самосвідомості. Прийняття «Закону про мови в Українській РСР» (1989 р.). Початок формування багатопартійності в Україні.

«Декларація про державний суверенітет України» (16 липня 1990 р.)
Спроба державного перевороту в СРСР у серпні 1991 р. Крах ДКНС.

Подальше розгортання національно-визвольного руху. Послаблення залежності політичних еліт союзних республік від центру.

Народногосподарська криза. Опір застосуванню економічних важелів розвитку промисловості. Протистояння прогресивним змінам сільському господарстві. Поняття «перебудови». Розвиток системної кризи радянського суспільства. Провал курсу на «прискорення». Дестабілізація економіки. Поглиблення інфляційних процесів. Об'єктивні причини народногосподарської кризи.

Наслідки соціальної незахищеності населення. Падіння життєвого рівня. Загострення проблем охорони здоров'я та екології. Катастрофа на Чорнобильській АЕС 16 квітня 1986 р.: її причини і наслідки.

Наука і культура України (80-і – 90-і роки ХХ ст.) Освіта. Чергові реформи системи народної освіти. Вища школа. Становище в науці. Успіхи й труднощі в розвитку пріоритетних напрямків науково-технічного прогресу. Роль літератури та мистецтва в оновлення суспільства. Зростання ролі засобів масової інформації у поглибленні демократизації і гласності. Відродження

української національної культури. Закон про мови та його значення. Релігійні конфесії в Україні.

20. Проголошення і розбудова Української незалежної держави.

Утвердження національної державності. Прийняття Верховною Радою Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Заборона діяльності Компартії України. Формування Збройних Сил та інших інститутів державності.

Всеукраїнський референдум та вибори Президента України 01 грудня 1991 р. Л.Кравчук – Президент незалежної України. Символіка України.

Розпад СРСР та його причини. Угода про утворення Співдружності Незалежних Держав.

Міжнародне визнання незалежності України. Зовнішньополітичний курс України. Утворення політичних партій. Криза профспілок. Україна і Кримська автономія. Національно-культурна політика в Україні.

Вибори Верховної Ради України 1994 р. Обрання Л.Кучми Президентом України. Проблема розподілу влади. Конституційний процес.

Набуття Україною без'ядерного статусу. Участь України в миротворчих акціях ООН. України в Раді Європи.

Соціально-економічний стан держави. Природно-ресурсний потенціал України. Успадкування системної кризи радянського ладу незалежною Україною. Поняття «перехідної економіки». Причини затримки ринкових реформ. Труднощі та суперечності на шляху роздержавлення економіки. Труднощі входження у світовий ринок. Причини послаблення економічних зв'язків з Росією та іншими країнами СНД.

Стан основних галузей промисловості і сільського господарства. Проблема конверсії. Проблема технічної реконструкції виробництва. Аграрна проблема.

Демографічна ситуація. Поняття середнього класу. Труднощі становлення середнього класу і фермерів. Соціальна структура пострадянської України.

Проблеми соціальної незахищеності трудящих.

Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку та шляхи їх розв'язання.

Характерні особливості розвитку культурного життя в сучасній Україні.

Пріоритети шкільної освіти. Реформування вищої та середньої спеціальної освіти. Заходи в галузі організації української науки. Науковий потенціал України та міграційні процеси. Комерціалізація науки. Співробітництво з українською діаспорою. Процеси оновлення в літературі та мистецтві. Повернення в рідне національної духовності заборонених раніше творів М.Драгоманова, М.Грушевського, В.Винниченка, М.Хвильового, М.Зерова, О.Олеся, Є.Маланюка Г.Косинки, Є.Плужника та ін. Участь діячів науки і культури в політичному житті сучасної України. Повернення в Україну культурних цінностей. Суперечливі процеси у сфері періодичної преси. Зрушення в театрі, кінематографії, образотворчому мистецтві, музиці. Відродження пісенної творчості та розвиток сучасної української пісні. Відродження релігії і церкви. Зрушення в культурному житті національних меншин.

Підсумки історичного шляху українського народу. Перспективи для України ХХІ ст.

21. Конституційний процес. Основні положення Конституції України.

Визначення терміну «конституція». Характерні ознаки конституції як Основного Закону держави. Класифікація конституцій. Преамбула конституції.

Історія українських конституцій. Конституційні традиції України. Політико-правові документи доби відновлення державної незалежності України (з 1991 р.). Прийняття Конституції України від 28 червня 1996 р. Структура та загальна характеристика (за класифікаційними ознаками) Конституції України 1996 р. Основні положення преамбули Конституції України 1996 р.

Основні положення Конституції України 1996 р. Загальні засади. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Вибори. Референдум. Верховна

Рада України. Президент України. Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади. Прокуратура. Правосуддя. Територіальний устрій України. Автономна Республіка Крим. Місцеве самоврядування. Конституційний Суд України. Внесення змін до Конституції України. Прикінцеві положення. Перехідні положення.

Історичне значення прийняття Конституції України від 28 червня 1996 р.

22. Українська діаспора в сучасному світі.

Визначення терміну «діаспора». Причини еміграції українців. Етапи формування української діаспори (три хвилі емігрантів). Розселення українців в сучасному світі. Західна і східна групи української діаспори.

Західна діаспора. Українці у США, Канаді, Австралії. Українці в країнах Південної Америки. Українці Західної Європи. Українці у Східній і Південно-Східній Європі.

Українці східної діаспори.

Суспільно-політичне і культурне життя української еміграції.

Українська діаспора та Україна.

2. ЗАЛІКОВІ МОДУЛІ ТА БЛОКИ ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ І РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН ЗА ВИДАМИ ЗАНЯТЬ.

2.1. Денна форма навчання.

№ з/р модулю	Блок змістових модулів	Змістовий модуль	Кількість навчальних годин								
			Вивчення блоку	Вивчення змістового та залікового модулів	Аудиторна робота						Самостійна робота
					Всього	Лекції	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Семінарські заняття	Модульний контроль	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	1. Українські землі у стародавні часи та епоху середньовіччя (до др. пол. ХУІІ ст.).	1. Вступ до курсу «Історія України».	36	4	4	2			2		
		2. Первісне суспільство і перші державні утворення на території України.		4	4	2			2		
		3. Київська Русь.		4	4	2			2		
		4. Галицько-Волинська держава.		4	4	2			2		
		5. Українські землі у складі Литви та Польщі.		4	4	2			2		
		6. Українське козацтво.		14	2	2					12
Модульний контроль 1				2	2					2	
Всього за 1 модулем				36	24	12			10	2	12
2	1. Україна у період нової історії (друга половина ХУІІ – початок ХХ ст.).	1. Українська національна революція (1648-1676 рр.).	36	4	4	2			2		

		2. Україна наприкінці ХУІІ - у ХУІІІ ст.		4	4	2			2		
		3. Україна в першій половині ХІХ ст.		4	4	2			2		
		4. Україна в другій половині ХІХ ст.		4	4	2			2		
		5. Україна на початку ХХ ст.		18	2	2			-		16
Модульний контроль 2				2	2					2	
Всього за 2 модулем				36	20	10			8	2	16
3	Україна в новітню епоху (1917 р. – початок ХХІ ст.).	1. Українська національно-демократична революція (1917-1920 рр.).	36	4	4	2			2		
		2. Україна у складі СРСР (1922-1939рр.).		4	4	2			2		
		3. Західноукраїнські землі в 1920-30-х роках.		4	4	2			2		
		4. Україна в роки Другої світової війни.		4	4	2			2		
		5. Україна у повоєнний період (др. пол. 40- перша пол. 60-х рр.).		4	4	2			2		
		6. Україна в період наростання системної кризи тоталітарного ладу і процесу перебудови в СРСР (др. пол. 60 р. – серпень 1991 р.).		4	4	2			2		
		7. Україна на шляху незалежності.		8	4	2			2		4
		8. Українці за межами України.		2	2	2			-		
Модульний контроль 3				2	2					2	
Всього за 3 модулем				36	32	16			14	2	4
Разом:				108	76	38			32	6	32

2. ЗАЛІКОВІ МОДУЛІ ТА БЛОКИ ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ І РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН ЗА ВИДАМИ ЗАНЯТЬ.

2.2. Заочна форма навчання.

№ з/р модулю	Блок змістових модулів	Змістовий модуль	Кількість навчальних годин								
			Вивчення блоку	Вивчення змістового та залікового модулів	Аудиторна робота						Самостійна робота
					Всього	Лекції	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Семінарські заняття	Модульний контроль	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	1. Українські землі у стародавні часи та епоху середньовіччя (до др. пол. ХУІІ ст.).	1. Вступ до курсу «Історія України».	36	4	2	2					2
		2. Первісне суспільство і перші державні утворення на території України.		4						4	
		3. Київська Русь.		6						6	
		4. Галицько-Волинська держава.		6						6	
		5. Українські землі у складі Литви та Польщі.		8	2	2				6	
		6. Українське козацтво.		6						6	
Модульний контроль 1				2	2					2	
Всього за 1 модулем				36	6	4				2	32
2	1. Україна у період нової історії (друга половина ХУІІ – початок ХХ ст.).	1. Українська національна революція (1648-1676 рр.).	36	6							6
		2. Україна наприкінці ХУІІ - у ХУІІІ ст.		7	1	1				6	

		3. Україна в першій половині XIX ст.		7	1	1					6
		4. Україна в другій половині XIX ст.		7	1	1					6
		5. Україна на початку XX ст.		7	1	1					6
Модульний контроль 2				2	2					2	
Всього за 2 модулем				36	6	4				2	30
3	1. Україна в новітню епоху (1917 р. – початок XXI ст.).	1. Українська національно-демократична революція (1917-1920 рр.).	36	5		1					4
		2. Україна у складі СРСР (1922-1939рр.).		5	1	1					4
		3. Західноукраїнські землі в 1920-30-х роках.		4							4
		4. Україна в роки Другої світової війни.		5	1	1					4
		5. Україна у повоєнний період (др. пол. 40- перша пол. 60-х рр.).		5	1	1					4
		6. Україна в період наростання системної кризи тоталітарного ладу і процесу перебудови в СРСР (др. пол. 60 р. – серпень 1991 р.).		3	1	1					2
		7. Україна на шляху незалежності.		5	2	1					4
		8. Українці за межами України.		2							2
Модульний контроль 3				2	2					2	
Всього за 3 модулем				36	8	6				2	28
Разом:				108	20	14				6	88

3. РОБОЧА ПРОГРАМА У ВИГЛЯДІ СИСТЕМИ ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ ІЗ ЗАЗНАЧЕННЯМ УМІНЬ.

Блок змістових модулів	Змістовий модуль	Уміння, яке забезпечує даний змістовий модуль	
		Шифр уміння	Зміст уміння
1	2	3	4
МОДУЛЬ 1			
Українські землі у стародавні часи та епоху середньовіччя (до др. пол. ХУІІ ст.).	<p>1. Вступ до курсу «Історія України»</p> <p>2. Первісне суспільство і перші державні утворення на території України.</p> <p>3. Київська Русь.</p>		<p>Уміти визначити теоретичні, духовні, прикладні компоненти історичного знання, усвідомити їхню роль та функції у державо-творчому процесі України, піднесенні української національної свідомості, патріотичних почуттів.</p> <p>Уміти орієнтуватися в основних наукових концепціях і напрямках, політичних доктринах, що стосуються історії України і перспектив державотворчих процесів.</p> <p>Уміти простежити процес становлення людського суспільства і перших державних утворень на території сучасної України, охарактеризувати кожний з його етапів, з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки, закономірності, результати.</p> <p>Уміти охарактеризувати етапи розвитку Київської Русі; з'ясувати історичне значення запровадження християнства християнства в Київській державі; показати</p>

	<p>4. Галицько-Волинська держава.</p> <p>5. Українські землі у складі Литви та Польщі.</p> <p>6. Українське козацтво.</p>		<p>місце і роль Київської Русі в історії Європи.</p> <p>Уміти проаналізувати причини політичної роздробленості Київської Русі; показати роль Галицько-Волинської держави у боротьбі проти монгольських завойовників; охарактеризувати роль Галицько-Волинського князівства в історії української державності.</p> <p>Уміти з'ясувати і проаналізувати причини і наслідки входження українських земель до складу Литви та Польщі; охарактеризувати становище українських земель у складі Речі Посполитої; показати становище української православної церкви.</p> <p>Уміти охарактеризувати феномен козацтва (генезис, характерні риси та особливості); визначити роль Запорізької Січі; обґрунтувати роль козацтва як впливового чинника тогочасного міжнародного життя.</p>
<p>Контрольні питання модульного контролю 1:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Історична наука в умовах утвердження Української національної державності. Основні функції та завдання курсу “Історія України”. 2. Родовий лад на території України. 3. Скіфи і сармати на стародавній карті України. 4. Античні міста-держави і колонії у Криму. 5. Східні слов'яни на території України. Антське царство. 6. Утворення Київської держави /VI-IX ст./ 			

7. Історичне значення запровадження християнства в Київській державі.
8. Піднесення політичної та економічної могутності Київської Русі у X – першій половині XI ст.
9. Політична роздробленість Київської Русі.
10. Галицько-Волинська держава в XIII – XIV ст.
11. Землі України під владою іноземних держав у XIV-XVI ст.
12. Українські землі в складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.
13. Формування українського козацтва. Запорізька січ.
14. Козацько-селянські повстання кінця XVI – початку XVII ст.

Критерії успішності

«Відмінно» - студент впевнено володіє категоріальним апаратом історичної науки, знає фактичний та науковий матеріал, демонструє здатність до його самостійної інтерпретації, уміло користується знаннями з курсу «Історії України» в ході аналізу суспільного життя, розуміє історико-культурологічні проблеми своєї професійної галузі, застосовує у відповіді ідеї самостійно опрацьованих теоретичних першоджерел. Помилки, якщо трапляються, мають випадковий характер, студент виправляє їх, як тільки на них звертають його увагу.

«Добре» - студент володіє принципово важливими науковими положеннями, орієнтується в історичному та науковому матеріалі не припускаючи суттєвих помилок, невпевнено застосовує знання в аналізі перебігу подій означеного історичного періоду. Знає основні положення творів, які обрав для самостійного опрацювання.

«Задовільно» - студент виявляє здатність лише до окреслення основних понять курсу, припускається суттєвих помилок в історичному та науковому матеріалі, не вміє користуватись знаннями при аналізі історичних подій означеного періоду. Демонструє наявність знань про зміст самостійно опрацьованої літератури, але не здатен його аналізувати.

«Незадовільно» - студент фрагментарно відтворює частину навчального матеріалу, виявляє відсутність системи у засвоєнні вивченого матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення, виявляє нездатність елементарно викласти думку.

МОДУЛЬ 2

Україна у період нової історії (друга половина XVII – початок XX ст.).	1. Українська національна революція (1648-1676 рр.). 2. Україна наприкінці XVII - у		Уміти проаналізувати причини, рушійні сили, характер, етапи, результати та історичне значення революції в історії України і міжнародному аспекті. Уміти простежити і проаналізувати процес
--	--	--	---

	<p>ХУІІІ ст.</p> <p>3. Україна в першій половині ХІХ ст.</p> <p>4. Україна в другій половині ХІХ ст.</p>	<p>ліквідації автономних прав України; дати оцінку новим геополітичним реаліям в Україні в результаті територіальних здобутків Росії у районі Чорного моря у др. пол. ХУІІІ ст.; охарактеризувати соціально-економічний розвиток України означеного періоду.</p> <p>Уміти проаналізувати кризу середньовічних і розвиток нових соціально-економічних відносин (ринкових); проаналізувати і узагальнити процес національно-духовного відродження (1-й етап); висвітлити процес політизації національного руху означеного періоду і узагальнити результати вищезначених реалій в плані якісних змін в українському суспільстві.</p> <p>Уміти розкрити причини скасування кріпосного права; розкрити зміст і спрямованість демократичних реформ; проілюструвати процес індустріалізації економіки в Україні; показати зумовленість розгортання суспільно-політичних рухів; зробити огляд і аналіз процесів 2-го етапу українського національного відродження на західноукраїнських землях і на Наддніпрянщині.</p>
--	--	---

	5. Україна на початку XX ст.	<p>Уміти охарактеризувати нові реалії, характерні риси та особливості промислового розвитку та аграрних перетворень в українських землях означеного періоду; нові суспільно-політичні явища та тенденції, що з'явилися у ході революції 1905-1907 рр., показати їх вплив на розвиток України; проаналізувати суть трагедії українського народу, пов'язаної з подіями Першої світової війни.</p> <p>Уміти формулювати узагальнену концепцію процесу українського національного відродження. Уміти застосовувати теоретичні положення та понятійний апарат історичної науки для аналізу процесів українського національного відродження (кінець ХУІІІ – початок ХХ ст.).</p>
<p>Контрольні питання модульного контролю 2:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Причини, характер, рушійні сили Української національної революції 1648-1676 рр. 2. Початок національної революції в Україні /1648-1649 рр./. 3. Богдан Хмельницький. Формування основ козацької держави. 4. Військові дії 1649-1653 рр. Переяславсько-Московський договір та його історичне значення. 5. Історичне значення діяльності Богдана Хмельницького. Подальше розгортання подій Української національної революції після його смерті. 6. Історичне значення Української національної революції 1648-1676 рр. 7. Внутрішня і зовнішня політика гетьмана І.Мазепи. 8. Ліквідація російським самодержавством автономного устрою України. 		

9. Гайдамацький та опришківський рух в Україні в першій половині ХУІІІ ст. О.Довбуш.
10. Розподіли Польщі і входження Правобережної України до складу Російської імперії. Українські землі на рубежі ХУІІІ-ХІХ ст.
11. Суспільно-політичний рух у Наддніпрянській Україні в кінці ХУІІІ – першій половині ХІХ ст.
12. Війна Росії з наполеонівською Францією та участь у ній українців.
13. Декабристський рух в Україні.
14. Західноукраїнські землі під гнітом Австрійської монархії в першій половині ХІХ ст.
15. Піднесення національно-визвольної боротьби в Галичині в 20-30-х рр. ХІХ ст. “Руська трійця”.
16. Кирило-Мефодіївське товариство, його діяльність та історичне значення.
17. Події революції 1848-1849 рр. на західноукраїнських землях. Головна Руська Рада.
18. Занепад кріпосництва та зародження ринкових відносин в Україні в першій половині ХІХ ст.
19. Реформа 1861 року та її соціально-економічні наслідки в Україні.
20. Здійснення демократичних реформ 60-70-х рр. ХІХ ст. в Україні.
21. Суспільно-політичний рух у Наддніпрянській Україні в 60-90 рр. ХІХ ст. М.Драгоманов.
22. Становлення Української нації. Етапи формування української національної самосвідомості.
23. Піднесення національно-визвольного руху на західноукраїнських землях. І.Франко.
24. Соціально-економічний розвиток українських земель у другій половині ХІХ ст.
25. Суспільно-політичний та національний рух в Україні на початку ХХ ст. Утворення політичних партій.
26. Революційні події в Україні 1905-1907 рр. Діяльність української громади в І і ІІ Державних Думах.
27. Столипінська аграрна реформа та її наслідки в Україні.
28. Соціально-політичний та економічний розвиток України напередодні І світової війни.
29. Суть трагедії українського народу, пов’язаної з І Світовою війною.

Критерії успішності

«Відмінно» - студент впевнено володіє категоріальним апаратом історичної науки, знає фактичний та науковий матеріал, демонструє здатність до його самостійної інтерпретації, уміло користується знаннями з курсу «Історії України» в ході аналізу суспільного життя, розуміє історико-культурологічні проблеми своєї професійної галузі, застосовує у відповіді ідеї самостійно опрацьованих теоретичних першоджерел. Помилки, якщо трапляються, мають випадковий характер, студент виправляє їх, як тільки на них звертають його увагу.

«Добре» - студент володіє принципово важливими науковими положеннями, орієнтується в історичному та науковому матеріалі не припускаючи суттєвих помилок, невпевнено застосовує знання в аналізі перебігу подій означеного історичного

періоду. Знає основні положення творів, які обрав для самостійного опрацювання.

«Задовільно» - студент виявляє здатність лише до окреслення основних понять курсу, припускається суттєвих помилок в історичному та науковому матеріалі, не вміє користуватись знаннями при аналізі історичних подій означеного періоду. Демонструє наявність знань про зміст самостійно опрацьованої літератури, але не здатен його аналізувати.

«Незадовільно» - студент фрагментарно відтворює частину навчального матеріалу, виявляє відсутність системи у засвоєнні вивченого матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення, виявляє нездатність елементарно викласти думку.

МОДУЛЬ 3

Україна в новітню епоху (1917 р. – початок ХХІ ст.).	1. Українська національно-демократична революція (1917-1920 рр.).	Уміти проаналізувати причини, рушійні сили, характер, етапи, результати та історичне значення революції в історії України і у міжнародному аспекті.
	2. Україна у складі СРСР (1922-1939рр.).	Уміти аналізувати причини, зміст, спрямованість, хронологічні рамки політико-економічних курсів означеного періоду, їх взаємообумовленість, форми, наслідки, особливості в Україні. Уміти обґрунтувати двоїстість і суперечливість результатів соціально-економічного і суспільно-політичного розвитку України на даному етапі.
	3. Західноукраїнські землі в 1920-30-х роках.	Уміти аналізувати становище українських земель, що потрапили до складу Польщі, Румунії, Чехословаччини; простежити форми і засоби збереження української національної ідентичності в умовах іноземного панування.

	<p>4. Україна в роки Другої світової війни.</p> <p>5. Україна у повоєнний період (др. пол. 40- перша пол. 60-х рр.).</p> <p>6. Україна в період наростання системної кризи тоталітарного ладу і процесу перебудови в СРСР (др. пол. 60 р. – серпень 1991 р.).</p> <p>7. Україна на шляху незалежності.</p>	<p>Уміти розкрити всесвітньо-історичне значення і роль Перемоги над німецько-фашистськими загарбниками; показати роль, місце і значення України в ході війни; проілюструвати внесок України у Перемогу над німецько-фашистськими загарбниками; охарактеризувати втрати України; формувати почуття патріотизму.</p> <p>Уміти проаналізувати історичні процеси, події, факти повоєнної відбудови і розвитку України, її зовнішньополітичної діяльності; визначити основні тенденції та характерні риси розвитку України в умовах десталінізації.</p> <p>Уміти простежити і проаналізувати процеси наростання застійних явищ у різних сферах життя УРСР; охарактеризувати дисидентський рух; визначити головні чинники, що зумовили процес перебудови, показати її наслідки для України.</p> <p>Уміти охарактеризувати підсумки розвитку українського суспільства кінця ХХ - початку ХХІ ст.; визначити положення України в геополітичному просторі (економічний, політичний, демографічний, етнічний та культурний аспекти); з'ясувати вплив глобалізації на історичну долю України на</p>
--	--	--

	8. Українці за межами України.	<p>рубежі двох тисячоліть; сформулювати головні уроки історії України, її світовий контекст.</p> <p>Уміти охарактеризувати конституційний процес в Україні; знати основні положення Конституції (Основного Закону) України.</p> <p>Уміти визначити теоретичні, духовні, прикладні компоненти історичного знання, усвідомити їхню роль та функції у державотворчому процесі України, піднесенні української національної свідомості, патріотичних почуттів.</p> <p>Уміти орієнтуватися в основних наукових концепціях і напрямках, політичних доктринах, що стосуються історії України і перспектив державотворчих процесів.</p> <p>Уміти охарактеризувати історичні етапи становлення української діаспори та їх зміст; розташування української діаспори в сучасному світі; форми і способи збереження національної ідентичності зарубіжного українства.</p>
<p>Контрольні питання модульного контролю 3:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Центральна Рада. Формування Української державності. I, II, III Універсали Центральної Ради. Проголошення УНР. 2. Перший з'їзд Рад України. Утворення Української Радянської Республіки. IV Універсал Центральної Ради. Причини поразки Центральної Ради. 3. М.Грушевський як видатний діяч національно-визвольного руху України. 4. Українська держава гетьмана П.Скоропадського /квітень-грудень 1918 року/. 5. Відродження УНР. Директорія /грудень 1918 – листопад 1920 рр./. 		

6. Положення в Україні в 1919-1920 рр. Політика більшовиків щодо України. “Воєнний комунізм”.
7. Національно-визвольний рух в західно-українських землях /1918-1920 р./ проголошення Західноукраїнської Народної Республіки та її внутрішня і зовнішня політика.
8. Историчне значення та уроки боротьби українського народу за незалежність у 1917-1920 рр.
9. Україна в період нової економічної політики /1921-1928 рр./ Вхідження УРСР до складу Радянського Союзу.
10. Індустріалізація в Україні в 30-і роки та її соціальні наслідки.
11. Колективізація сільського господарства в Україні. Голодомор 1932-1933 рр. та його наслідки.
12. Утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні в 30-х рр.
13. Західноукраїнські землі в 20-30-х роках ХХ ст.
14. Україна в міжнародних договорах напередодні другої світової війни. Пакт Молотова-Риббентропа.
15. Діяльність Української РСР на міжнародній арені після другої світової війни.
16. Боротьба проти фашистських загарбників в Україні в 1941-1943 рр. Дії ОУН-УПА в західноукраїнських землях.
17. Україна на завершальному етапі другої світової війни. Втрати України у другій світовій війні.
18. Відбудова народного господарства України. Рух опору на західноукраїнських землях ОУН-УПА /друга половина 40-х – початок 50-х рр./.
19. Соціально-економічні процеси і політичне становище в Україні в середині 50-х – першій половині 60-х рр.
20. Посилення кризових явищ в соціально-економічному, політичному, культурному житті України /друга половина 60-х – середина 80-х рр./.
21. Національно-визвольна боротьба українського народу у другій половині ХУІІІ ст. Коліївщина.
22. Криза радянського суспільства і новий етап демократичного руху в Україні /друга половина 80-х – початок 90-х рр./.
Декларація Верховної Ради УРСР про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. та її втілення в життя.
23. Проголошення і розвиток Української незалежної держави. “Акт проголошення незалежності України” від 24 серпня 1991 р. Всеукраїнський референдум і вибори Президента України 7 грудня 1991 р. Утворення СНД.
24. Становлення ринкових відносин у незалежній Україні. Зародження та розвиток багатопартійності.
25. Державна символіка сучасної України та її походження.
26. Національна Доктрина розвитку фізичної культури і спорту в сучасній Україні. Соціально-політичні функції та головні завдання сучасної політики України в галузі фізичної культури і спорту.
27. Сучасна Українська східна та західна діаспори.
28. Загальна характеристика і структура Конституції України 1996 р.
29. Историчні передумови розвитку Конституційного процесу в Україні.

30. Характеристика загальних положень конституційного ладу в Україні. Державна символіка сучасної України та її походження.
31. Конституція України про права, свободи та обов'язки людини і громадянина.
32. Конституційне регулювання виборів та референдуму як форм безпосередньої демократії в Україні.
33. Конституція України про Верховну Раду як єдиний орган законодавчої влади в державі, парламент України.
34. Конституційний статус Президента України, його соціально-політичне значення.
35. Конституційний статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади.
36. Конституційний статус Прокуратури, регулювання питань здійснення правосуддя в Україні. Конституційний суд України.
37. Конституція про територіальний устрій України. Конституційний статус Автономної Республіки Крим.
38. Невідкладні заходи та довготермінові завдання політики України в галузі реформування і розвитку українського суспільства на сучасному етапі.

Критерії успішності

«Відмінно» - студент впевнено володіє категоріальним апаратом історичної науки, знає фактичний та науковий матеріал, демонструє здатність до його самостійної інтерпретації, уміло користується знаннями з курсу «Історії України» в ході аналізу суспільного життя, розуміє історико-культурологічні проблеми своєї професійної галузі, застосовує у відповіді ідеї самостійно опрацьованих теоретичних першоджерел. Помилки, якщо трапляються, мають випадковий характер, студент виправляє їх, як тільки на них звертають його увагу.

«Добре» - студент володіє принципово важливими науковими положеннями, орієнтується в історичному та науковому матеріалі не припускаючи суттєвих помилок, невпевнено застосовує знання в аналізі перебігу подій означеного історичного періоду. Знає основні положення творів, які обрав для самостійного опрацювання.

«Задовільно» - студент виявляє здатність лише до окреслення основних понять курсу, припускається суттєвих помилок в історичному та науковому матеріалі, не вміє користуватись знаннями при аналізі історичних подій означеного періоду. Демонструє наявність знань про зміст самостійно опрацьованої літератури, але не здатен його аналізувати.

«Незадовільно» - студент фрагментарно відтворює частину навчального матеріалу, виявляє відсутність системи у засвоєнні вивченого матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення, виявляє нездатність елементарно викласти думку.

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

4.1. Основна література:

- Бойко О.Д. Історія України: Навчальний посібник. – 3-е вид., доп. – К.: Академвидав, 2010.
- Борисенко В.Й. Курс української історії. З найдавніших часів до ХХ ст.: Навчальний посібник. К., 1996.
- Воронянський О.В. Історія України: Навчальний посібник для студентів ВНЗ: Харків, 2010.
- Велика історія України від найдавніших часів. В 2 т. К., 1993.
- Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського. К., 1992.
- Вівчарик М.М. Українська нація: витоки, становлення і сьогодення: Навч. посібник. – К., 2003.
- Грушевський М. Духовна Україна: Збірка творів. К., 1994.
- Довідник з історії України: А-я. – 2-е вид., допрацьоване і доп. – К., 2001.
- Етнонаціональний розвиток України. Терміни. Визначення. Персоналії / Відп.ред. Ю. Римаренко, І. Курас. - К., 1993.
- Історія України: Курс лекцій: У 2 кн. Навчальний посібник /Мельник Л.Г. та ін. - К., 1992.
- Історія України. Нове бачення. У 2 кн. /Смолій В.А., Кульчицький С.В. та ін. - К., 1995.
- Історія України /Під. заг. ред. В.А. Смолія - К., 1997, 2002.
- Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / В.М.Литвин, А.Г.Слюсаренко, В.Ф.Колесник та ін. – За ред. В.М.Литвина, К., 2007.
- Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: Навч. посіб. /В.М.Литвин, В.І.Гусєв та ін.. – К., 2002.
- Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К., 1996.

Котляр М., Кульчицький С. Довідник з історії України. - К., 2008.

Крип'якевич І.П. Історія України. Львів, 1992.

Малий словник історії України /В. Смолій, С.Кульчицький, О. Майборода та ін. - К., 1997.

Тисяча років української суспільно-політичної думки: У 12 т. /Т.Гунчак – голова ред. кол., наук.ред. – К., 2001.

Україна крізь віки. У 18-и т. – К., 1998-2008.

Газети: “Історія України”, “Урядовий кур’єр”.

Журнали: “Український історичний журнал”, “Політика і час”, “Київська старовина”.

4.2. Додаткова література:

- Апанович О. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. К., 1993.
- Верстюк В.Ф. Україна і Росія в історичній ретроспективі. Т. 1: Українські прецеденти в Російській імперії /В.Ф. Верстюк, В.М. Горобець, О.П. Толочко. – К., 2004.
- Видатні постаті в історії України IX-XIX ст.: Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети. – К., 2002.
- Голодомори в Україні. 1921-1923. 1932-1933. 1946-1947.: Злочини проти народу /О.М. Веселова, В.І. Марочко, О.М. Мовчан. – 2-е вид., доп. – К. – Нью-Йорк, 2000.
- История Украинской ССР: В 10 т. К., 1981-1985.
- Історія України в особах. Давньоруська держава. К., 1996.
- Історія України в особах. Литовсько-польська доба. К., 1997.
- Історія України в особах. IX – ХУІІІ ст. К., 1993.
- Історія України в особах. ХІХ – ХХ ст. - К., 1995.
- Заруба В. Великий історіограф (До 140-річчя від дня народження історика, письменника, громадського діяча Дмитра Яворницького) //Київська старовина. - 1996. - № 1.
- Кульчицький С. Київ – Харків – Київ: Столиця України //Історія України. - 1996. - № 14.
- Кульчицький С. Перші українські гривні //Історія України. - 1998. - №10.
- Нариси з історії українського національного руху. К., 1994.
- Орлова Т. Війни в історії ХХ ст. //Історичний журнал. – 2004. № 1-2.
- Пиріг О.А. Ринок і торгівля України (історичний аспект). К., 1996.
- Присяжнюк Ю.П. Українське селянство ХІХ-ХХ ст.: еволюція, ментальність, традиціоналізм: Навч. посібник. – Черкаси, 2002.
- Провідники духовності в Україні /за ред.. І.Ф. Куроса. – К., 2003.
- Симоненко Р.Г. Про геополітичний фактор в історії України // УІЖ. – 2001. - № 3.

- Соборність України: Від зародження ідеї до першої спроби реалізації. Кн. 1. – К.: Вид-во Бібліотека Українця, 2002. – 148 С.
- Соборність України: На шляху до об'єднання та утвердження української державності. Кн. 2. – К.: Бібліотека українця, 2002. – 264 С.
- Толочко П. Великий Державний Герб України //Київська старовина. – 2000. - № 5.
- Толочко П. Традиції державно-політичного розвитку в Україні //Київська старовина. - 1997. - №1-2.
- Турчина Л. Перенесення столиці УСРР із Харкова до Києва (до 70-річчя події) //Історичний журнал. – 2004. - №4.
- Україна: ХХ століття: У 2-х кн. /В. Литвин, В. Смолій, М.Шпаковський. – К., 2002.
- Україна і світ. Історія господарства від первісної доби і перших цивілізацій до становлення індустріального суспільства /За заг.ред. Б.Д. Плановика. – К., 1994.
- Україна: проблеми самоорганізації. В 2-х кн. - /В. Кремень, Д.Табачник, В. Ткаченко. – К., 2003.
- Шаповал Ю. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії. – К., 2001.
- Шевченко І. Польща в історії України //Київська старовина. – 2001. - № 2.

4.3. Красзнавча література.

Багалій Д.І. Історія Слобідської України. Харків, 1991.

Болсуновський С. Катеринослав – Дніпропетровськ 225: Видатні особистості та обличчя міста. – Дніпропетровськ, 2001.

Віхи музейної біографії: До 160-річчя заснування Дніпропетровського історичного музею імені Д.І.Яворницького / Н.І.Капустіна, В.М.Бекетова. – Д.: Герда, 2009.

Города Украины. Днепропетровск. Жемчужина Приднепровья. – М., 1998.

Гражданская война на Екатеринославщине (1918–1920 гг.) - Днепропетровск, 1968.

Дніпропетровськ. Віхи історії / Кер. авт. кол. Болебрух А.Г. – Дніпропетровськ, 2001.

Дніпропетровськ на рубежі тисячоліть. – Дніпропетровськ, 2001.

Днепропетровская область в годы Великой Отечественной войны Советского Союза (1941-1945 г.г.): Сборник документов и материалов. / Гл. ред. Стеценко А.Ф. – Днепропетровск, 1962.

Днепропетровску 200. Историко-публицистический очерк / Под общ. ред. Борщевского В.Я. - Днепропетровск, 1976.

Екатеринославщина в революции 1905-1907 гг. Документы и материалы. Днепропетровск, 1975.

Інтелігенція Дніпропетровщини у вирі репресій 30-х рр. // Історія України: маловідомі імена, події, факти. К., 1997.

Історія міста Дніпропетровська / За наук. ред. А.Г.Болебруха. – Дніпропетровськ, 2006.

Історія міст і сіл Української РСР. В 26 т. - Дніпропетровська область. - К., 1969.

Кочергін І.О. Земське самоврядування Катеринославщини (персоно логічний вимір): Монографія. – Дніпропетровськ: Герда, 2011.

- Лазерник В.І. Озерка наша. Документально-публіцистичне видання /Під заг.ред. Г.А. Єфименка. – Дніпропетровськ, 2001.
- Мицик Ю.А. Козацький край (з історії Катеринославщини ХУ – ХУІІІ ст.). Дніпропетровськ, 1997.
- Немыкин А.К., Коцур В.М. Боевая слава Днепропетровщины. Очерки о героях Советского Союза. – Днепропетровск, 2000.
- Николенко Г. Вехи истории (К 200-летию г. Днепропетровска) - Днепропетровск, 1976.
- Старт в третье тысячелетие: Очерки о Приднепровье. – Днепропетровск, 2002.
- Стародубов А.Ф. Память истории: Екатеринослав (г.Днепропетровск) по литературе и воспоминаниям. – Днепропетровск, 2001.
- Тарасов К.К., Храпунов П.Ф. В те трудные годы. Днепропетровск 1941-1955 гг. - Днепропетровск, 1981.
- Чабан М.П. Діячі Січеславської «Просвіти» (1905-1921). Бібліографічний словник. Близько 670 імен. Наукове видання. – Дніпропетровськ, 2002.
- Шатров М. Город на трех холмах (книга о старом Екатеринославе) - Днепропетровск, 1969.
- Яворницкий Д.И. История города Екатеринослава. - Днепропетровск, 1996.
- Історія міста Дніпропетровська / за наук. ред. А.Г.Болебруха – Д.: Грані, 2006.

4.4. Література з історії фізкультурно-спортивного руху на Дніпропетровщині

Волосунова И., Саленко Г. Развитие легкой атлетики на Днепропетровщине в довоенный период / И.Волосунова, Г. Саленко // Спортивный вiсник Приднiпров'я. – 2011. - № 3.

Деметер Г.С., Горбунов В.В. 70 лет советского спорта: люди, события, факты. – М., 1987.

Енциклопедія олімпійського спорту України / За ред. В.М.Платонова. – К.: Олімпійська література, 2005.

История Ленинского Коммунистического Союза Молодежи Украины / Бабко Ю.В. – рук. авт. кол., Яремчук Д.А., Бурбан В.Я., Журавлев М.С. и др. – Изд. 4-е., доп. – К., 1979.

Історія міста Дніпропетровська / За наук. ред. А.Г.Болебруха. – Д.: Грані, 2006.

Корогод Л.П. Основні напрями розвитку фізичної культури і спорту на Дніпропетровщині в 1920-30-х роках (до 80-річчя утворення Дніпропетровської області) / Л.П.Корогод // Спортивний вiсник Приднiпров'я. – 2012. - № 2.

Легкоатлети України. – 2-е вид. доп. і переробл. - / Белих М.О., Богачик П.Т., Синицький З.П. – К., 1979.

Москаленко Д.В. История футбола в Днепропетровске. – В 3-х кн. – Днепропетровск, 2011, 2012.

Очерки истории профессиональных союзов украинской ССР / Рук. авт. кол. Бабенко Ю.В. – К., 1983.

Савицкий П.Ф. Массовое физкультурное движение в Украинской ССР. – К., 1983.

Література до теми : Вступ до курсу «Історія України»

- Бердяев Н.А. Смысл истории. М., 1990.
- Берлін І. Націоналізм: знехтувана сила //Сучасність. - 1993. - № 3.
- Брайчевський М. Вступ до історичної науки. К., 1995.
- Вебер М. Загальна соціологія. Історичний аналіз. Політика. К., 1995.
- Веременич Я.В. Суб'єктивні межі й об'єктивні можливості історичного краєзнавства: деякі міркування щодо шляхів осмислення місцевої історії // Український історичний журнал. – 2008. - № 2.
- Верменич Я.В. Мікроісторія як проблемне поле соціогуманітарних досліджень // український історичний журнал. – 2011. - № 4.
- Гельнер Е. Нації та націоналізм. – К., 2003.
- Горський В. Україна в історико-філософському вимірі //Філософська і соціологічна думка. - 1993. - №2.
- Гошовський М., Кучерявий Г. Ідея прогресу у світовій філософії. К., 1993.
- Гошуляк І. Зародження й розвиток ідеї соборності в українській суспільно-політичній думці дореволюційного періоду // Історичний журнал. – 2004. – № 6-7.
- Грушевський М. Звичайна схема “руської” історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства // В кн.: Винар Л. Найвидатніший історик України Михайло Грушевський (1866-1934). У 50-ліття смерті (додаток). Б.М., 1985.
- Грушевський М. Про українську мову і українську школу. К., 1991.
- Гуревич А.Я. Историческая наука и историческая антропология //Вопросы философии. - 1988. - №1.
- Гуревич А.Я. Социальная история и историческая наука //Вопросы философии. - 1990. - №4.
- Дашкевич Я. Постмодернізм та українська історична наука // Україна крізь віки. - К., 2000.

- Дробижева Л.М. Историческое самосознание как часть национального самосознания народов //Традиции в современном обществе. Исследования этнокультурных процессов. – М., 1990.
- Жмир В. На шляху до себе (Історія становлення української національної свідомості) //Філософська і соціологічна думка. - 1991. - №1.
- Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. К., 1993.
- Касьянов Г.В. «Нація» і «націоналізм»: слова і терміни //УІЖ. – 1999. - №2.
- Коллінгвуд Р. Ідея історії. К., 1995.
- Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования. – М., 2003.
- Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси (Етнологічний аналіз). – К., 1998.
- Кульчицький С. Проблеми періодизації вітчизняної історії //Історія України. - 1998. - №36.
- Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз /В.Андрущенко, Л.Губерський, М.Михальченко. – К., 2002.
- Мартинов А.Ю. Історичні знання в умовах глобалізації //Український історичний журнал. – 2009. - № 1.
- Масненко В.В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості //Український історичний журнал. – 2002. - № 5.
- Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. – К., 2002.
- Панфилова Т.В. Проблема смысла истории //Вопросы философии.–2006.–№ 12.
- Платонов Г.В., Косичев А.Д. Проблема духовности личности (состав, типы, назначение) //Вестник Московского университета. - Серия 7. - Философия. - 1998. - № 2, 3.
- Потульніцький В.А. Українська та світова історична наука: Рефлекси на межі століть //Український історичний журнал. – 2000. - № 1, 2, 3, 4.
- Прицак О. Що таке історія України ? //Вісник АН УРСР. - 1991. - № 1.
- Ситник О.М. Роль ідеології в історичному процесі: проблеми та особливості дослідження // Український історичний журнал. – 2009. - № 4.
- Сміт У.Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія. – К., 2004.

Удод О.А. Історія в дзеркалі аксіології. Роль історичної науки та освіти у формуванні духовних цінностей українського народу в 1920-1930-х роках. – К., 2000.

Удод О.А. Історія і духовність. – К., 1999.

Холодний В. Загальнолюдські цінності й національна самосвідомість //Вісник Академії наук України. - 1993. - № 10.

Храмова В. Целостность духовной культуры. К., 1995.

Ясперс К. Смысл и назначение истории. М., 1991.

Яковенко Н. Вступ до історії. – К., 2007.

Література до теми:

Первісне суспільство і перші державні утворення на території України.

Баран В., Козак Д., Герпиловський Р. Походження слов'ян. - К., 1991.

Багалій Д.І. Нарис історії України: Доба натурального господарства.- К., 1994.

Велика історія України: У 2-х томах. Т 1 /Передмова д-ра І.П.Крип'якевича. - К., 1993.

Винокур І.С., Трубчанінов С.В. Давня і середньовічна історія України. - К., 1996.

Вовк Т.А., Отрощенко В.В. Підгрунття історії України //Український історичний журнал. - 1997. - №2.

Давня історія України: У 2-х кн. К., 1994.

Єрмак О., Білоусько О., Магдик О. Україна в найдавніші часи //Історія України. - 1998. - № 5, 6.

Залізник Л. Нариси стародавньої історії України. К., 1994.

Козлов М.М. Уявлення давніх слов'ян про потойбічний світ // Український історичний журнал. – 2000. - № 3.

Підвисоцька О. Стародавні народи на терені України. Скіфи //Історія України. - 1996. - № 10, 12.

Петров В.П. Етногенез слов'ян. К., 1972.

Скржинська М.В. Морські шляхи ольвійських кораблів // Український історичний журнал. – 2008. - № 1.

Скржинська М.В. Релігійні ритуали в античних державах Північного Причорномор'я // Український історичний журнал. – 2010. - № 3.

Смолій В., Ричка В. Нариси вітчизняної історії. Найдавніші часи історії України //Історія України. - 1997. - № 8, 9.

Черняков І. Стародавні народи на терені України. Кіммерійці: міфи, історія, археологія //Історія України. - 1997. - № 23, 24.

Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця ХУІІІ століття. - К., 1997.

Література до теми: Київська Русь.

Багалій Д.І. Нарис історії України: Доба натурального господарства. - К., 1994.

Велика історія України: У 2-х томах. т.1 /Передм. д-ра І.П.Крип'якевича. - К., 1993.

Винокур І.С., Трубочанінов С.В. Давня і середньовічна історія України. - К., 1996.

Греков Б. Киевская Русь. М., 1953.

Котляр М. Давньоруська держава кінця ХІ – початку ХІІ ст. (Від усобиць до стабілізації) // Український історичний журнал. - 1997. № 2.

Котляр М.Ф. Княгиня Ольга у давньоруській фольклорній традиції // Український історичний журнал. – 2010. - № 5.

Котляр М.В. Початки Русі. Довкола 862-го року // Український історичний журнал. – 2012. - № 2.

- Котляр М.Ф. Шляхи християнства на Русь (легендарні й реальні) // Український історичний журнал. – 2008. - № 5.
- Котляр М. Історія України в особах. Давньоруська держава. - К., 1996.
- Крип'якевич І.П. Коротка історія України. Дніпропетровськ, 1992.
- Моця О.П., Ричка В.М. Київська Русь: від язичництва до християнства. Навчальний посібник. К., 1996.
- Ричка В.М. Київська Русь: проблеми, пошуки, інтерпретації //УІЖ. – 2001. - №2.
- Рычка В. Формирование территории Киевской земли. К., 1988.
- Ричка В. Шлюб і подружнє життя у Київській Русі //Історія України. - 1997. - № 44.
- Ричка В.М. Знаки влади: організація та форми репрезентації верховної влади у Київській Русі // Український історичний журнал. – 2009. - № 1.
- Смолій В., Ричка В. Нариси вітчизняної історії. Київська Русь: становлення та шляхи історичного розвитку //Історія України. - 1997. - № 10, 11.
- Терещенко Ю. Становлення Старокиївської держави і процес державотворення у Західній Європі (У1 – 1Х ст.) // Історія України. - 1996. - № 7.
- Терещенко Ю. Християнізація Русі – України до Володимирова хрещення і європейський контекст //Історія України. - 1996. - № 11.
- Толочко П. Давньоруська народність: міф чи реальність //Київська старовина. – 2000. - № 1.
- Толочко А.П. Князь в древней Руси: Власть. Собственность. Идеология. - К., 1992.
- Толочко П.П. Древняя Русь. Очерки социально-политической истории. - К., 1987.
- Толочко П. Ярослав Мудрый. – К., 2002. – (Особистість і доба).
- Фроянов Н.Я. Киевская Русь. Л., 1988.
- Юшков С.В. Нариси з історії виникнення і початкового розвитку феодалізму в Київській Русі. - К., 1992.

Література до теми: Галицько-Волинська держава.

- Багалій Д.І. Нарис історії України: Доба натурального господарства. - К., 1994.
- Баран В.Д. Княжий Галич в історії України // Український історичний журнал. – 2001. - № 4.
- Велика історія України: У 2-х томах. – т. 1 /Передм. д-ра І.П.Крип'якевич. - К., 1994.
- Винокур І.С., Трубчанінов С.В. Давня і середньовічна історія України. - К., 1996.
- Войтович Л.В, Тевтонський орден у політиці Галицько-Волинського князівства // Український історичний журнал. – 2010. - № 6.
- Вортман Д. Взяття Києва військами Батия: 1240 рік //Історія України. - 1996. - № 10.
- Галенко О.І. Про татарські набіги на українські землі // Український історичний журнал. – 2003. - № 6.
- Галицько-Волинська держава XII-XIV ст.: Збірник наукових праць /Упоряд. О.С. Кучерук. – Львів., 2002.
- Головко О.Б. Держава Романовичів та Золота Орда (40-50-ті рр. XIII ст.) // Український історичний журнал. – 2004. - № 6.
- Ісаєвич Я. Князь і король Данило: суспільство, церква, держава /До 800-річчя народження Данила Галицького) //Київська старовина. – 2002. - № 1.
- Котляр М.Ф. Галицько-Волинське князівство (до 800-ліття утворення) // Український історичний журнал. – 2000. - № 1.
- Котляр М. Галицько-Волинська Русь у XIII ст. (до 800-ліття утворення Галицько-Волинського князівства) //Київська старовина. – 1999. - № 6.
- Котляр М.Ф. Данило Галицький: Біографічний нарис. – К., 2002.
- Котляр М. Данило Романович Галицький (до 800-ліття з часу народження) //Київська старовина. – 2001. - № 2
- Котляр М.Ф. Данило Галицький. - К., 1984.

Котляр М. Причини наростання удільної роздробленості на Русі //Київська старовина. - 1997. - № 3/4.

Котляр Н.Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынского Руси IX-XIII вв. – К., 1985.

Крип'якевич І.П. Галицько – Волинське князівство. - М., 1984.

Крип'якевич І.П. Коротка історія України. Дніпропетровськ, 1992.

Толочко П.П. Древнерусский феодальный город. К., 1989.

Література до теми: Українські землі у складі Литви та Польщі.

Білоус Н.О. Люблінська унія 1569 р.: історичні погляди та інтерпретації (до 440-річчя Люблінської унії) // Український історичний журнал. – 2010. - № 1.

Велика історія України: У 2-х томах. – т.1 / Передм. д-ра І.П.Крип'якевича. - К., 1993.

Моця О.П. Синьоводська битва та її наслідки в контексті історії середньовічної Європи // Український історичний журнал. – 2012. - № 6.

Симоненко Р.Г. Про геополітичний фактор в історії України (XIV-перша половина ХУІІ ст.) // Український історичний журнал. – 2002. - № 6.

Терещенко Ю.І. Україна у складі Литовського князівства та Польського Королівства //Історія України. - 1997. - № 16 (додаток).

Тимошенко Л.В. Артикули Берестейської унії 1596 р. // Український історичний журнал. - 1996. - № 2.

Харишин М.В. Українська церква між двома уніями (1569 – 1596) // Український історичний журнал. - 1996. - № 4.

Шабульдо Ф.М. Битва біля Синіх Вод 1362 р.: маловідомі та незнані аспекти // Український історичний журнал. - 1996. - № 2

Шабульдо Ф.М. Земли Юго – Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. - К., 1987.

Яковенко Н. Українська шляхта. - К., 1993.

Яроцький П. Чотири століття Берестейської унії //Віче. - 1996. - № 11.

Література до теми: Українське козацтво.

- Андрущенко В.Л., Федосов В.М. Запорозька Січ як український феномен. - К., 1995.
- Боєчко В.Ф., Чабан А.Ю. Роль порубіжних територій у процесі генезису козацтва // Український історичний журнал. – 1999. - № 2.
- Борисенко В.Й., Заремба С.З. Україна козацька. К., 1993.
- Велика історія України: У 2-х томах. – т.1 /Передм. д-ра І.П.Крип'якевича. - К., 1993.
- Голобуцький В.О. Запорозьке козацтво. К., 1994.
- Гурбик А.О. Виникнення Запорозької Січі (хронологічний та територіальний аспекти проблеми) // Український історичний журнал. – 1999. - № 6.
- Козацькі січі (нариси з історії українського козацтва XVI-XIX ст.) – Київ – Запоріжжя. – 1998.
- Леп'явко С.А. Українське козацтво на державній службі (початковий період) // Український історичний журнал. – 1999. - № 3.
- Мельник Л. Селянсько – козацькі повстання 90-х років XVI ст. //Історія України. - 1996. - № 6.
- Сергієнко Г. Біля витоків українського козацтва й Запорозької Січі //Історія України. - 1996. - № 7, 8.
- Сергієнко Г. Православна віра і церква в духовній культурі запорожців //Історія України. - 1998. - № 16.
- Скальковський А.О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького. – Дніпропетровськ, 2003.
- Смолій В.А. Феномен українського козацтва в загально – історичному контексті // Український історичний журнал. - 1991. - № 5.
- Українське козацтво: Мала енциклопедія. – К. – Запоріжжя, 2002.
- Щербак В.О. Джерела формування українського козацтва // Український історичний журнал.- 1994. - № 2, 3.

Щербак В.О. Запорозька Січ як фактор консолідації українського козацтва до середини ХУІІ ст. // Український історичний журнал. - 1995. - № 5.

Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану: Друга половина ХУ – середина ХУІІ ст. – К., 2000.

Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: У 3-х томах. - Львів, 1990.

Література до теми: Українська національна революція 1648-1676 рр.

Апанович О.М. Воєнне мистецтво Богдана Хмельницького та його сподвижників // Український історичний журнал - 1995. - № 4.

Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині ХУІІ – ХУІІІ ст.: кордони, населення, право. - К., 1996.

Лупандін О.І. Громадсько-політична та державна діяльність Дмитра Дорошенка (до 125-річчя від дня народження) // Український історичний журнал. – 2007. - № 3.

Матях В. Психологічний аспект визвольної війни в Україні середини ХУІІ століття // Історія України. - 1998. - № 35.

Мицик Ю. Як козаки воювали. Дніпропетровськ, 1990.

Нічик В.М., Литвинов В.Д. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (ХУІ – початок ХУІІІ ст.). - К., 1990.

Сисин Ф. Хмельниччина та її роль в утворенні модерної української нації // УІЖ. - 1995. - № 4.

Смолій В.А. Богдан Хмельницький: особистість у контексті епохи // Український історичний журнал. - 1995. № 4.

Смолій В.А. Визвольна війна і державотворчий процес в Україні другої половини ХУІІ – ХУІІІ ст. // Історія України. 1998. - № 33.

Смолій В. Державотворець (Богдан Хмельницький) // Історія України. - 1996. № 14, 15.

Смолій В. Українська козацька держава // Історія України. 1996. - № 4.

- Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький. К., 2003. – (Особистість і доба).
- Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький: Соціально – політичний портрет. - К., 1993.
- Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький: Хроніка життя та діяльності. - К., 1994.
- Смолій В.А., Степанков В.С. Політична система українського суспільства у роки національної революції ХУІІ століття. – К.: Інститут історії України НАН України, 2008. – 120 с.
- Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція 1648 – 1676 рр. Крізь призму століть // Український історичний журнал - 1998. - № 1, 2, 3.
- Сокирко О.Г. Артилерія козацької держави: створення, розвиток, внутрішня організація (1648-1781 рр.) // Український історичний журнал. – 2012. - № 4.
- Степанков В. Українська національна революція ХУІІ ст.: причини, типологія, хронологічні межі // Історія України. - 1998. - № 34.
- Степанков В.С. Українська революція 1648 – 1676 рр. У контексті Європейського революційного руху ХУІ – ХУІІІ ст.: спроба порівняльного аналізу // Український історичний журнал. - 1997. - № 1.
- Федорук Я.О. Українська проблематика на віленських переговорах між Річчю Посполитою та Росією восени 1656 р. // Український історичний журнал. – 2012. - № 5.
- Хроненко І. Спадковий гетьманат в Україні у другій половині ХУІІ ст. (Розвиток ідеї українського монархізму) // Київська старовина. – 2000. - № 4.
- Чуприна В., Чуприна З. Хмельниччина (1648-1657 рр.): Визвольна війна українського народу під проводом Б.Хмельницького. – Львів, 2003.
- Чухліб Т.В. Переяславська угода 1654 р. У контексті міжнародного утворення ранньомодерної Української держави: причини укладення, наслідки // Український історичний журнал. – 2003. - № 1,3.

Чухліб Т.В. Гетьманування Петра Дорошенка: причини «вірності» та «зради» королю, султану й царю (1665-1676 рр.) // Український історичний журнал. – 2007. - № 1.

Яковлєва Т.Г. Богдан Хмельницький і рядове козацтво // Український історичний журнал. - 1995. - № 4.

Яковлєва Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років ХУІІІ століття: Причини і початок Руїни. – К., 1998.

Література до теми: Україна наприкінці ХУІІ- у ХУІІІ ст.

Багалій Д.І. Історія Слобідської України. Харків, 1990.

Герасименко Н.О. Данило Апостол - гетьман лівобережної України (1727 – 1734 рр.) // Український історичний журнал. - 1992. - № 3.

Гетьмани України. Історичні портрети: Збірник. К., 1991.

Горобець В.М., Струкевич О.К. Українсько – російські політичні відносини другої половини ХУІІ – ХУІІІ ст.: тенденції, характер, етапи // Український історичний журнал. - 1997. - № 1.

Гуржій О. Українська козацька держава в другій половині ХУІІ – ХУІІІ ст.: кордони, населення, право. К., 1996.

Гуржій О.І. Гетьман Іван Скоропадський // Український історичний журнал. – 1999. - № 1,2.

Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760 – 1830. - К., 1991.

Мазепа – людина і історичний діяч. К., 1991.

Матях В.М. Гетьман в еміграції Пилип Орлик: історико-історіографічний портрет політика // Український історичний журнал. – 2011. - № 4. – с. 116-131.

Мельник Л. Визвольний похід П.Орлика в Україну 1714 року // Історія України. - 1998. - № 12.

- Мельник Л. Гетьманство Івана Мазепи (1687 – 1709) //Історія України. - 1997. - № 7, 9, 11, 14, 18, 21, 22.
- Мельник Л. Економічна політика царизму щодо Гетьманщини (перша чверть ХУІІІ ст.) //Історія України. - 1997. - № 43, 44.
- Мельник Л. Коліївщина //Історія України. - 1998. - № 13.
- Мельник Л. Конституція України - гетьманщини 1710 року //Історія України. - 1998. - № 12.
- Путро О.І. Гетьман України Кирило Розумовський (нові штрихи до соціально-політичного портрета) // Український історичний журнал. – 2005. - № 2.
- Ричка В. Іван Мазепа у міждоріжжях вічності // Історія України. - 1996. - № 11, 13.
- Ромащенко Л. Доба Руїни: погляд істориків та письменників //Київська старовина. – 2002. - № 4.
- Сергієнко Г.Я. Правобережна Україна і відродження козацької державності й визвольний рух проти панування Речі Посполитої (80 – 90-і рр. ХУІІ – початок ХУІІІ ст.) // Український історичний журнал. - 1996. - № 3.
- Скальський П. Історія Нової Січі. К., 1995.
- Гетьман Іван Мазепа: постать, оточення, епоха. Зб.наук. праць /Відп. ред. В.А.Смолій. – К., 2008. – 398 с.
- Станіславський В.В. Іван Мазепа в таборі Карла XII: турецький вектор дипломатичної діяльності // Український історичний журнал. – 2008. - № 5.
- Сокирко О.Г. Війська українських гетьманів у Полтавській битві 27 червня 1709 р. // Український історичний журнал. – 2009. - № 2.
- Чухліб Т.В. Мазепінська Україна між Російською та Шведською коронами: дилема вибору протенції // Український історичний журнал. – 2009. - № 2.
- Сас П.М. Чисельність запорозького війська у Хотинській битві 1921 р. // Український історичний журнал. – 2010. - № 2.

Чухліб Т.В. Козацтво Правобережної України в міжнародних відносинах під час Північної війни 1700-1721 рр. // Український історичний журнал. – 2011. - № 1.

Література до теми: Україна в першій половині ХІХ ст.

Борисенко В. Зародження української національної ідеї //Київська старовина. - 1996. - № 2.

Волковинський В.М. Східна (Кримська) війна 1853-1856 рр. І Україна (до 150-річчя Східної (Кримської) війни) // Український історичний журнал. – 2004. - № 6.

Гордуновський О.М. Розвиток промислового виробництва у поміщицьких господарствах Правобережної України першої половини ХІХ ст. // Український історичний журнал. – 2000. - № 1.

Грушевський М. На порозі нової України. Гадки і мрії //В кн. Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського. К., 1992.

Горський В. Україна в історико-філософському вимірі //Філософська, соціологічна думка. - 1993. - № 2.

Земський Ю.С. Соціальний проект для України за світоглядними переконаннями українофілів середини ХІХ ст. // Український історичний журнал. – 2011. - № 2.

Іванова Л.П. Роль інтелігенції України у формуванні етнонаціональної свідомості у 30-і - 40-і роки ХІХ ст. // Український історичний журнал. - 1991. - № 8.

Кирило – Мефодіївське товариство: В 3-х т. К., 1990.

Москалець В. Релігійність як риса українського національного характеру //Філософська і соціологічна думка. - 1993. - №1.

Павлюк В.В. Польська аристократія у суспільному житті Правобережної України після поділів Речі Посполитої // Український історичний журнал. – 2010. - № 3.

- Петров В.П. Походження українського народу. К., 1992.
- “Руська трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України. К., 1987.
- Сергієнко Г.Я. Декабристи та їх революційні традиції на Україні. К., 1975.
- Сергієнко Г.Я. Кирило – Мефодіївське товариство: утвердження ідеї національного відродження України в слов’янському світі // Український історичний журнал. - 1996. - № 1.
- Смит Э. Образование наций. Этнос и политика. – М., 2000.
- Смолій В.А., Гуржій О.І. Як і коли почала формуватися українська нація. К., 1991.
- Супругова С. Етнічні спільноти: сутність, ознаки, класифікація //Філософська думка. – 2005. - № 5.
- Українська народність. К., 1990.
- Храмова В. До проблеми української ментальності //В кн.: Українська душа. К., 1992.
- Українська ідея. Перші речники /Кер. авт. кол. В.Ф.Солдатенко. - К., 1994.
- Шип Н.А. Интеллигенция на Украине (XIX в): Историко-социологический очерк. К., 1991.
- Шпорлюк Р. Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця ХУІІІ – початку ХХ ст. //Україна. Наука і культура. - 1991. - Вип. 25.

Література до теми: Україна в другій половині ХІХ ст.

- Білодід Ю. Людина – нація – людство: спроба філософського осмислення. //Віче. - 1998. - № 5.
- Болдирев О.В. Перша спроба організації української політичної партії // . - 1995. - № 6.
- Гавриш Р.Л. Земська система навчання та виховання в Україні //Історія України. - 1998. - № 40.

- Гомотюк О. Наукове товариство ім.Т.Шевченка – перший науковий осередок українознавства //Історичний журнал. – 2004. - № 5.
- Грінченко Б., Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу. К., 1994.
- Грушевський М. “Самоотверженіє малороссіянь”; Про українську мову і українську справу; На українські теми. Видавнича криза; Хто такі українці і чого вони хочуть; Звідки пішло українство і до чого воно йде; Вільна Україна; На порозі нової України. Гадки і мрії //В кн. Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського. К., 1992.
- Гуз А. Забуті і відомі земства //Віче. - 1996. - № 7.
- Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу //Вибране. К., 1991.
- Житарюк М. “Діло”, що спонукало до діла //Віче. - 1997. - № 4.
- Карамзіна М.С. Ідея державності в українській політичній думці (кінець ХІХ – початок ХХ ст. К., 1998.
- Катренко А.М. Національно-культурна та політична діяльність Київської громади (60-90-ті роки ХІХ ст.) – К., 2003.
- Кругляк Б.А. Торговельна буржуазія в Україні (60-ті роки ХІХ ст. - 1914 р.) // Український історичний журнал. - 1994. - № 6.
- Лазанська Т.І. Соціальне походження промислової буржуазії України в ХІХ ст. // Український історичний журнал. - 1996. - № 2.
- Магочий П. Українське національне відродження. Нова аналітична структура // Український історичний журнал. - 1991. № 3.
- Ніколаєва Т.М. Соціокультурна характеристика підприємців України (1861-1914 рр.) // Український історичний журнал. – 2011. - № 3. – с. 95-107.
- Патон Б. Вітальне слово НТШ з нагоди його славного ювілею //Київська старовина. – 1999. - № 2.

Присяжнюк Ю.П., Горенко Л.М. Ринкова еволюція аграрних відносин в Україні (друга половина XIX ст. – 1905 р.) // Український історичний журнал. – 2000. - № 5.

Присяжнюк Ю.П. Ментальність українського селянства в умовах капіталістичної трансформації суспільства (друга половина XIX – початок XX ст.) // – 1999. - № 3.

Реєнт О.П. До проблеми скасування кріпосного права в 1861 р. // Український історичний журнал. – 2011. - № 1.

Романів О. Наукове товариство ім.Шевченка – перша Українська академія наук. – Київська старовина. – 1999. - № 2.

Сарбей В.Г. “Українське питання” в Російській імперії очима дослідників початку і кінця XX століття // Український історичний журнал.- 1996. - № 2.

Сарбей В.Г. Історія України XIX – початок XX ст. К., 1994.

Сарбей В.Г. Етапи формування української національної самосвідомості (кінець ХУІІІ - початок XX ст.) // Український історичний журнал. - 1993. - № 7-8.

Сарбей В.Г. Петербург у контексті історії українського національного відродження кінця ХУІІІ – початку XX ст. //Історія України. - 1998. - № 37.

Сарбей В.Г. Становлення і консолідація нації та піднесення національного руху на Україні в другій половині ХІХ ст. // Український історичний журнал. - 1991. - № 5.

Світленко С.І. Народництво в Україні: сучасний погляд на проблему // Український історичний журнал. - 1997. - № 3.

Світланко С.Генезис українського народолюбства //Київська старовина. – 1999. - № 2.

Світленко С. Українські громади другої половини XIX – початку XX ст. (Особливості ідеології та діяльності) //Київська старовина. - 1998. № 2.

Скакун О.Ф. М. Драгоманов як політичний мислитель. Харків, 1993.

Супругова С. Етнічні спільноти: сутність, ознаки, класифікація //Філософська думка. – 2005. - № 5.

Шип Н.А. Интеллигенция на Украине (XIX в): Историко-социологический очерк. К., 1991.

Шпорлюк Р. Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця ХУІІІ – початку ХХ ст. //Україна. Наука і культура. - 1991. - Вип. 25.

Шевченко В. Скасування кріпосного права у 1861 році: спроба нетрадиційного аналізу. – К.; 2008. – 96 с.

Якименко М.А. Становлення селянського (фермерського) господарства в Україні після скасування кріпосного права (1861 – 1918 рр.) // Український історичний журнал. - 1996. - № 1.

Яншин Б.І. Народовці на рубежі 70-80-х рр.. ХІХ ст. у контексті політичної культури галицьких українців // Український історичний журнал. – 2001. - № 6.

Література до теми: Україна на початку ХХ ст.

Ботушанський В.М. Перегук революцій // Український історичний журнал. – 2005. - № 4.

Вільшанська О.Л. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни // Український історичний журнал. – 2004. - № 4.

Власюк І. Вплив столипінської аграрної реформи на розвиток промисловості Правобережної України //Історія України. - 1998. - № 23.

Волковинський В.М. Бойові дії на українських землях в роки Першої світової війни // Український історичний журнал. – 2004. - № 4.

Доморослий В. Українська громада в ІІ Державній Думі //Віче. - 1994. - № 4.

Дорошук Н. Культурницька діяльність українства між двома революціями (1907-1917 рр.) //Київська старовина. – 2000. - № 2.

Зырянов П.Н., П.А.Столыпин //Вопросы истории. - 1990. - № 6.

Ковальчук Р. Інвестиції у важку промисловість Донецько-Придніпровського району до 1914 р.: інноваційний розвиток // Український історичний журнал. – 2010. - № 6.

Лавров Ю. Біля витоків Союзу визволення України //Історія України. - 1996. - № 2.

Лавров Ю.П. Початок діяльності Союзу Визволення України // Український історичний журнал. 1998. - № 4, 5.

Лавров Ю.П. Про ідейні і організаційні засади Союзу визволення України // Український історичний журнал. - 1996. - № 6.

Нізова Л.В. Столипінський етап створення державно-монополістичного управління // Український історичний журнал. – 2008. - № 3.

Реєнт О., Сердюк О. Перша світова війна і Україна. – К., 2004.

Реєнт О. Революційні та соціальні рухи трудящих мас України (До 100-річчя Першої російської революції 1905-1907 рр.) // Український історичний журнал. – 2005. - № 4.

Різниченко С. Запровадження земств на Правобережній Україні //Київська старовина. – 1999. - № 4.

Література до теми:

Українська національно-демократична революція 1917-1920 рр.

Боровик М.А. Анархістський рух в Україні у 1917-1921 рр. // Український історичний журнал. – 1999. - № 1.

Верстюк В. Махновщина. К., 1992.

Верстюк В.Ф. Симон Петлюра: політичний портрет (до 125-річчя від дня народження) // Український історичний журнал. – 2004. - № 3.

- Верстюк В.Ф. Українська революція: доба Центральної Ради // Український історичний журнал. - 1995. - № 5, 6.
- Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада: період становлення // Український історичний журнал. – 2007. - № 52
- Видрін Д.Г. Михайло Грушевський – президент і вчений //Філософська і соціологічна думка. - 1991. - № 8.
- Винар Л. Михайло Грушевський в українській і всесвітній історії //Український історик. - 1991 – 1992. - № 3-4, 1-4.
- Винниченко В. Відродження нації: В 3 ч. К., 1990.
- Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. К., 1991.
- Гай-Нижник П.П. Державний переворот 29 квітня 1918 р.: причини та перебіг захоплення влади П.Скоропадським // Український історичний журнал. – 2011. - № 4. – с. 131-164.
- Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть; Звідки пішло українство і до чого воно йде; Вільна Україна; Якої ми хочемо автономії і федерації; На порозі нової України, Гадки і мрії. //В кн.: Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського. К., 1992.
- Гошуляк І.Л. Про причини поразки Центральної Ради // Український історичний журнал. - 1994. - № 1.
- Заброварний С.І. Економічні погляди М.С.Грушевського // Український історичний журнал. – 2009. - № 6.
- Карпенко О.Ю. Листопадова 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях // Український історичний журнал. - 1993. - №1.
- Комин В.В. Нестор Махно: мифы и реальность. М., 1990.
- Корабльов Г.О. Ідея федералізму як парадигма історичної перспективи доби Української революції (1917-1921 р.) // Український історичний журнал. – 2010. - № 5.

- Кульчицький С. Володимир Винниченко: світоглядна еволюція // Український історичний журнал. – 2005. - № 4.
- Кульчицький С. Українська держава гетьмана Павла Скоропадського // Історія України. - 1998. - № 8.
- Кульчицький С.Р. УСРР в добу “воєнного комунізму” (1917 – 1920 рр.). К., 1994.
- Кульчицький С.В. Російська (Русская) революція 1917 р.: реальність і міф // Український історичний журнал. – 2007. - № 2.
- Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів, 1995.
- Лозовий В.С. Пошук Директорією ідейно-політичних засад відновлення діяльності УНР // Український історичний журнал. – 2000. - № 5.
- Остапенко Т.С. Павло Скоропадський – лідер українського гетьманського руху // Український історичний журнал. – 2008. - № 4.
- Папакін Г. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина: Історико-архівні нариси. – К., 2003.
- Пиріг Р. Гетьманат Павла Скоропадського: між Німеччиною і Росією. – К.: Інститут історії України НАН України, 2008.
- Реєнт О.П. Більшовизм і українська революція 1917 – 1920 рр.: спроба визначення характеру і динаміка соціальних процесів. К., 1994.
- Реєнт О.П. Павло Скоропадський. – К., 2003. – (Особистість і доба).
- Реєнт О.П. Проголошення ЗУНР: проблема легітимації // Український історичний журнал. – 2009. - № 1.
- Солдатенко В.Ф. Внесок М.С.Грушевського в концепцію української революції // Український історичний журнал. - 1996. - № 5.
- Солдатенко В.Ф. Еволюція суспільно-політичних поглядів В.Винниченка в добу української революції // Український історичний журнал. - 1994, 1995. - № 6, 1.

Солдатенко В. М. Грушевський та Українська революція // Історія України. - 1996. - № 3.

Содатенко В.Ф. Прихід П. Скоропадського до влади: механізм державного перевороту та визначальні чинники закріплення режиму // Український історичний журнал. – 2008. - № 4.

Терещенко Ю.І. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції // Український історичний журнал. – 2008. - № 4.

Український історичний журнал. – 2010. - № 2.

Ульяновський В.І. Гетьман Павло Скоропадський і справа заснування Української академії наук // Український історичний журнал. – 2008. - № 6.

Універсали Української Центральної Ради // В кн.: Великий Українець: матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського. К., 1992.

Усенко П.Г. У воєнно-революційному вирі: 100 останніх днів чорноморського командування віце-адмірала О. Колчака (28 лютого – 7 червня 1917 р.) //

Література до теми: Україна у складі СРСР (1922-1939 рр.).

Безотосний М.Т. Опір сталінізму в Україні (1920–1930 роки) // Український історичний журнал. - 1993. - № 2, 3.

Веселова О.М. Увічнення пам'яті жертв голоду-геноциду 1932-1933 рр. в Україні // Український історичний журнал. – 2004. - № 2.

Верменич Я.В. Політичні наслідки і уроки політики українізації 20-30-х рр. // Україна ХХ ст.: Культура, ідеологія, політика: Зб. статей. – Вип.. 4. – К., 2001.

Верменич Я.В. Теоретичні засади дослідження політичних репресій у радянській Україні: соціальні, етнічні, регіональні аспекти // Український історичний журнал. – 2012. - № 5.

Вронська Т.В., Осташко Т.С. Участь українських зарубіжних політичних та громадських організацій в акціях протесту 30-х рр. ХХ ст. проти голодомору в УСРР // Український історичний журнал. – 2003. - № 5.

Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків: Міжнародна науково-теоретична конференція. Київ, 28 листопада 1998 р.: Матеріали. – К. – Нью-Йорк, 2000.

Гриневич Л.В. Сталінська «революція згори» та голод 1933 р. Як фактор політизації української спільноти // Український історичний журнал. – 2003. - № 5.

Грицак Я. Радянська Україна у 1920-х: доба українізації // Історія України. - 1997. - № 38, 39.

Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920 – 30-х років: соціальний портрет та історична доля. К., 1992.

Кульчицький С.В. Демографічні наслідки голоду 1933 року на Україні . К., 1989.

Кульчицький С. Йосип Сталін у нашій історії // Історія України. - 1998. - № 9.

Кульчицький С. Ліквідація господарств заможних селян при переході до суцільної колективізації сільського господарства України в 1929-1931 рр. // Історичний журнал. – 2003. - № 2.

Кульчицький С. Опір селянства суцільній колективізації // Український історичний журнал. – 2004. - № 2.

Кульчицький С.В. Голодомор 1932-1933 рр.: механізм сталінського терору // Український історичний журнал. – 2007. - № 4.

Кульчицький С. Украинский Голодомор 1932-1933 гг.: интерпретация фактов – К.: Институт истории Украины НАН Украины, 2008.

Кульчицький С.В. Ціна “Великого перелому”. К., 1991.

Литвин В. Україна: міжвоєнна доба (1921-1938). – К., 2003.

Нагорна Л.П. Позиція України у новоствореній союзній державі: 20-ті роки крізь призму 90-х // Український історичний журнал. - 1993. - № 1.

Ніколаюк Т.А. Позаекономічні стимули мотивації праці робітників України в 1929-1933 рр. // Український історичний журнал. -1999. - № 4.

Нечаєва Т.А. Економічні стимули мотивації праці робітників України в 1929 – 1932 рр. // Український історичний журнал. - 1998. - № 5.

Осташко Т.С. Вячеслав Липинський: постать на тлі доби // Український історичний журнал. – 2007. - № 2.

Онопрієнко В.І. Наука у суспільно-політичному дискурсі розвитку УРСР (20-30-ті рр. ХХ ст.) // Український історичний журнал. – 2009. - № 4.

Прилуцький В.І. Молодь у суспільно-політичному житті УСРР (1928-1933 рр.) // Український історичний журнал. – 2002. - № 4.

Рябченко О.Л. Студентство радянської України у пошуках «пролетарської» ідентичності (1920-ті р.) // Український історичний журнал. – 2009. - № 4.

Солдатенко В.Ф. Незламний: Життя і смерть Миколи Скрипника. – К., 2002.

«Українізація» 1920-30-х років: Передумови, здобутки, уроки. – К., 2003.

Шаповал Ю.І. Україна 20 – 50-х років: сторінки написаної історії. К., 1993.

Якубова Л.Д. Національно-культурне життя етнічних меншостей України (20-30-ті роки): коренізація і денаціоналізація // Український історичний журнал. – 1999. - № 1.

Література до теми: Західноукраїнські землі у 1920 -30-х роках.

Васюта І.К. Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918-1939 рр.) // Український історичний журнал. – 2001. - № 5,6.

Вегеш М., Задорожний В. Карпатська Україна в 1938 – 1939 рр.: деякі аспекти соціально-економічного й політичного розвитку // Український історичний журнал. - 1995. - № 2.

Карпенко О.Ю. Листопадова 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях // Український історичний журнал. - 1993. - № 1.

- Кульчицький С. Возз'єднання Західної України з УРСР: проблема легітимності //Київська старовина. – 1999. - № 6.
- Кульчицький С.В. Коли і як відбулося возз'єднання Західної України з УРСР // Український історичний журнал. – 2009. - № 5.
- Кучер В., Павленко В. Західна Україна: боротьба за соборність українських земель (1923-1939 рр.) //Київська старовина. – 1999. - № 1.
- Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів, 1995.
- Нариси з історії Закарпаття. т. 1-2. Ужгород. 1993; 1995.
- Павлюк О Зовнішня політика ЗУНР //Київська старовина. - 1997. - № 3-4.
- Рубльов О. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939). – К., 2004.
- Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції. 20 – 50-і рр. ХХ ст. К., 1994.
- Футала В.П. Суспільно-політичне життя Західної України у 1920-30-х рр.: стан і перспективи дослідження // Український історичний журнал. – 2008. - № 5.

Література до теми: Україна в роки Другої світової війни.

- Васильєв В.Ю. Україна в політиці керівництва СРСР напередодні Другої світової війни // Український історичний журнал. – 2005. - № 1.
- Веденєєв Д.В., Лисенко О.Є. Україна у Другій світовій війні: деякі питання теорії, методології й суспільних рефлексій // Український історичний журнал. – 2010. - № 3.
- Головко М. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни. – К., 2004.
- Гридіна І.М. Вплив нацистської пропаганди на духовне життя населення України (технології, механізми та ефективність) // Український історичний журнал. – 2009 - № 3.

- Дерев'янків Т. Велика Вітчизняна війна: ціна перемоги //Економіка України. – 2000. - № 5.
- Касьянов Г.В. Ідеологія ОУН: історико-ретроспективний аналіз // Український історичний журнал. – 2004. - № 1,2.
- Кентій А.В., Лозицький В.С. Партизанський рух 1941-1944 рр. В Україні // Український історичний журнал. – 2005. - № 3.
- Коваль М. Друга світова і Велика Вітчизняна війни в історичній долі народу України //Історія України. - 1996. - № 7, 8.
- Коваль М.В. Друга світова війна та історична пам'ять // Український історичний журнал. – 2000. - № 3, 4.
- Коваль М. Друга світова війна: український аспект //Віче. – 2000. - № 4.
- Коваль М.В. 1941-й рік. Проблеми історичної пам'яті // Український історичний журнал. – 2001. - № 3.
- Коваль М.В. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війні (1939 – 1945 рр.): Спроба сучасного концептуального бачення. К., 1994.
- Коваль М.В. Україна: 1939 – 1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії. К., 1995.
- Король Ю.В. Визвольні бої Червоної Армії на території України // Український історичний журнал. – 2005. - № 1.
- Лисенко О.Є. Дослідження історії Другої світової війни у сучасній Україні: основні тенденції та перспективи // Український історичний журнал. – 2011. - № 4. – с. 165-194.
- Лисенко О.Є. Друга світова війна як предмет наукових досліджень та феномен історичної пам'яті // Український історичний журнал. – 2004. - № 5.
- Лисенко О.Є. Підсумки Другої вітчизняної війни та Україна // Український історичний журнал. – 2005. - № 6.
- Литвин В. Україна в Другій світовій війні (1939-1945). – К., 2004.
- Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине. 1941 – 1944. - В 2-х кн. К., 1985.

- Ресент О., Муковський І., Лисенко О. УПА та збройні формування ОУН як чинники другої світової війни //Віче. - 1997. - № 10.
- Сидоров С.В. Штрафні підрозділи як форма покарання радянських військовослужбовців та бойового використання військ у роки Другої світової війни // Український історичний журнал. – 2004. - № 6.
- Слободянюк М.А. Радянські підпільники у боротьбі з нацистськими окупантами на території України //Український історичний журнал.– 2010.-№ 3.
- Тронько П.Т. Внесок народу України в Перемогу над гітлерівськими загарбниками // Український історичний журнал. – 2005. - № 3.
- Україна крізь віки. – У 15 Т. – Т. 12. – Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.).– К.,Альтернативи,1999. – 336 стор.
- Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941-1945 рр.): Науково-довідкове вид. (Авт.упоряд.: О.В. Бажан, А.В. Кентій, В.С. Лозицький та ін.. – К., 2001.
- Уткін О. Велика Вітчизняна. Статистика печалі і подвигу //Віче. – 2005. - № 3.

Література до теми:

Україна у повоєнний період (друга половина 40-х перша половина 60-х рр.)

- Бажан О. Політика десталінізації в Україні (друга половина 50-х – початок 60-х років) //Історичний журнал. – 2004. - № 1, 2.
- Баран В. Україна 1950 – 1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. К., 1996.
- Веселова О. Геноцид українського народу під час голодомору 1946-1947 рр. //Історичний журнал. – 2003. - № 6.
- Воронов І.О., Пиявець Ю.Г. Голод 1946 – 1947 рр. К., 1991.
- Коваль М.В. Українська РСР у період відбудови і розвитку народного господарства (1945 – 1955) // Український історичний журнал. - 1990. - № 4.
- Кудря Т. Зародження дисидентського руху в Україні //Історія України. - 1997. - № 47.

- Кульчицький С. Микита Хрущов у вітчизняній історії //Історія України. - 1998. - № 42.
- Кульчицький С. Петро Шелест: слід в історії //Історія України.-1998.- № 29- 32.
- Кульчицький С.В. Спроби реформ (1956 – 1964) // Український історичний журнал. - 1998. - № 2, 3.
- Кульчицький С. Українська трагедія 1946 – 1947 років //Історія України. - 1997. - № 37.
- Курносів Ю.О. Соціально-політичний розвиток УРСР у 50-х - першій половині 60-х рр. // Український історичний журнал. - 1990. - № 5.
- Кучер В. Національно-визвольна боротьба ОУН і УПА в повоєнний період: політичний аспект проблеми //Історичний журнал. – 2003. - № 4, 5.
- Сохань П.С., Даниленко В.М. Украинская ССР в научно-техническом сотрудничестве стран социализма. 1945 – 1970. К., 1988.
- Кульчицький С.В. Закономірності еволюції радянської влади (короткі тези) // Український історичний журнал. – 2007. - № 6.
- Шаповал Ю.І. Петро Шелест у контексті політичної історії України ХХ століття // Український історичний журнал. – 2008. - № 3.
- Пастушенко Т.В. Спадок війни: політико-правове становище репатріантів у повоєнному радянському суспільстві // Український історичний журнал. – 2010. - № 3.
- Швидкий В.П. Голод 1946-1947 рр. як чинник сплеску девіантних явищ в Україні // Український історичний журнал. – 2010. - № 2.

Література до теми:

Україна в період наростання системної кризи тоталітарного ладу і процесу перебудови в СРСР (друга пол. 60-х - серпень 1991 р.).

- Андрощук О. В.Чорнівіль та ідея федералізації України: еволюція поглядів // Український історичний журнал. – 2010. - № 1.

- Бажан О.Г. Спроби протидії КДБ УРСР становленню та функціонуванню Народного руху України за перебудову // Український історичний журнал. – 2010. - № 1.
- Баран В. Україна після Сталіна: нарис історії 1953 – 1985. Львів, 1992.
- Барановська Н.П. Сучасний вимір Чорнобильської катастрофи // Український історичний журнал. – 2006. - № 2.
- Барановська Н.П. Вплив Чорнобильської катастрофи на трансформаційні процеси у суспільстві (до 25-річчя трагічних подій) // Український історичний журнал. – 2011. - № 2.
- Барановська Н.П. Україна – Чорнобиль – Світ. Чорнобильська проблема у міжнародному вимірі. 1986-1999. К., 1999.
- Берлін І. Націоналізм: знехтувана сила //Сучасність. - 1993. - № 3.
- Васюта С.І. Соціально-екологічні проблеми Чорнобильської катастрофи // Український історичний журнал. - 1996. - № 3.
- Геллнер Э. Нации и национализм //Вопросы философии. - 1989. - № 7.
- Даниленко В.М., Смольницька М.К. Шлях до незалежності: громадські рухи і суспільні настрої в УРСР другої половини 1980-х років // Український історичний журнал. – 2011. - № 4. – с. 4-22.
- Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956-1987). – Х., - 2003.
- Касьянов Г.В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 80-х рр. ХХ ст. К., 1995.
- Касьянов Г.В. Український націоналізм: проблема наукового переосмислення // Український історичний журнал. - 1998. - № 2.
- Кудря Т. Зародження дисидентського руху в Україні //Історія України. - 1997. - № 47.
- Кульчицький С. Еволюція державного устрою в Україні: від тоталітаризму до демократії //Віче. - 1997. - № 1.

Кульчицький С. Комуністична партія і радянське суспільство (до 100-річчя КПРС) //Історія України. - 1998. - № 14.

Кульчицький С. Феномен радянської державності //Історія України.-1996.- №2.

Кульчицький С.В. Народження Народного руху України // Український історичний журнал. – 2010. - № 1.

Курносів Ю.О. Інакомислення в Україні: (60-ті - перша половина 80-х рр. ХХ ст.) К., 1994.

Панченко П.П. Становище українського села (60 – 80-ті рр.) // Український історичний журнал. - 1989. - № 8.

Сургай Г.І. Сільське господарство України: Уроки минулого і сучасний аграрний курс. К., 1991.

Тронько П.Т. В.В.Щербицький (1918-1990) // Український історичний журнал. – 2003. - № 1.

Шаповал Ю.І. В.В. Щербицький: особа політика серед обставин часу // Український історичний журнал. – 2003. - № 1.

Література до теми: Україна на шляху незалежності.

Адамович С.В. Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України. – Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2009.

Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації / Український історичний журнал. – 2011. - № 4. – с. 55-76.

Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть; Звідки пішло українство і до чого воно йде; Вільна Україна; Якої ми хочемо автономії і федерації; На порозі нової України. Гадки і мрії //В кн.: Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського. К., 1992.

Зінченко Ю.І. Кримсько-татарська проблема: історія та сучасність (до 60-річчя депортації) // Український історичний журнал. – 2004. - №3.

Касьянов Г.В. Система владних відносин у сучасній Україні: групи інтересу, клани та олігархія // Український історичний журнал. – 2009. - № 1.

- Ковпак Л.В. Природоохоронна політика в Україні: засади формування та шляхи реалізації (1991-2011 рр.) // Український історичний журнал. – 2011. - № 4. – с. 93-107.
- Кресін О. Конституція України. Традиційне і нове // Віче. - 1998. - № 9.
- Кульчицький С. Антикомуністична революція: 1991-й рік, 2004-й рік... Що далі? // Історія України. – 2005. - № 7.
- Кульчицький С.В. Утвердження незалежної України: перше десятиліття // Український історичний журнал. – 2001, - № 2, 3, 4.
- Курас І. Нові риси геополітичного виміру сучасної України // Історичний журнал. – 2004. - № 3.
- Кучер В. Історичні та ідейно-теоретичні передумови сучасного конституційного процесу в Україні // Історія України. - 1997. - № 39, 40.
- Литвин В. Україна – СОТ: на терезах прагматизму // Віче. – 2005. - № 6.
- Мачуленко Г., Філіпчук В. Народний депутат України: конституційно-правовий статус // Віче. - 1998. - № 1.
- Нор В., Стецюк П. Конституція - Основний Закон України в запитаннях і відповідях / Навчальний посібник з основних положень Конституції України. Львів – Київ, 1996.
- Основи Конституційного права України: Підручник / Під заг. ред. В.Копейчикова. - К., 2002.
- Падалка С.С. Українська приватизація в системі відносин влада-суспільство-індивід (1991-2011 рр.)//Український історичний журнал.–2011.– № 4. – с. 77-92.
- Панчук М., Катигоренко В. Національні меншини в Україні і державна незалежність // Історія України. - 1997. - № 2.
- Русаков А. Україна і її революція // Історія України. – 2005. - № 15.
- Степаненко В. Українське громадське суспільство. «Помаранчева» стадія становлення // Віче. – 2005. - № 2.
- Тихонов В. Концептуальные проблемы децентрализации государственной власти в Украине // Віче. – 2005. - № 9.

Шульга Т.С. Здобуття незалежності у суспільній свідомості громадян України // Український історичний журнал. - 2011. - № 4. – с. 108-115.

Література до теми: Українці за межами України.

Бачинський Ю. Українська імміграція в Сполучених Штатах Америки. К., 1995.

Віднянський С.В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині. Український вільний університет (1921–1945 рр.) К., 1994.

Євтух В. Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії. – К., 2003.

Євтух В., Трощинський В., Попок А., Швачка О. Українська діаспора: Соціологічні та історичні студії. – К., 2003.

Євтух В., Ковальчук О. Українці в Канаді. К., 1993.

Зарубіжні українці: Довідник /С.Лазебник, Л.Лещенко та ін. - К., 1997.

Заставний Ф.Д. Українська діаспора: Розселення українців у зарубіжних країнах. Львів, 1991.

Історія Української еміграції. Навчальний посібник /За ред. Лановика Б.Д. - К., 1997.

Калакура П.В. Зарубіжний світ як предмет дослідження новітньої української історіографії // Український історичний журнал. – 2012. - № 5.

Кочетков В.В., Калинин В.Ю. Национальные диаспоры в транснациональном пространстве // Вестник Московского университета. – Сер. 18. – Социология и политология. – 2009. - № 1.

Попок А. Закордонне українство в сучасному світі //Історичний журнал. – 2003. - № 4, 5.

Попок А. Українські поселення на Далекому Сході: історико-соціологічний нарис. – К., 2001.

Попок А. Українська освіта на Далекому Сході в ХХ ст. // Київська старовина. – 2002. - №3. Попок А.А. Закордонне українство як об'єкт державної політики: Моногр. – К.: Альтерпрес, 2007.

Сидорчук Т. Гетьманський рух в еміграції у Сполучених Штатах Америки і Канаді в міжвоєнний період як історико-політичне та світоглядне явище //Київська старовина. – 2001. - № 6.

Сидорчук Т. Гетьманський рух в еміграції на території США і Канади (1918-1939 рр.) //Київська старовина. – 2002. - № 1.

Трощинський В. Еміграція між двома світовими війнами //Віче. -1997. - № 2.

Трощинський В. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. К., 1994.

Трощинський В., Шевченко А. Українці в світі. – К., 1999.

Українці в зарубіжному світі. К., 1991.

Українська діаспора. Київ – Чикаго, 1994.

ПЛАНИ
ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
з дисципліни
«ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»
на 2012/2013 навчальний рік

5.1. ПЛАНИ ЛЕКЦІЙ З КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ денної форми навчання

№ п/п	Назва блоку	№ та назва змістового модулю	Кількість годин	Зміст лекцій
1	2	3	4	5
Модуль 1				
1.	1.Українські землі у стародавні часи, епоху середньовіччя (до др. пол. XVI ст.) і в період нової історії (др. пол. XVI – початок XX ст.)	1. Вступ до курсу «Історія України»	2	1. Предмет і завдання курсу «Історія України». 2. Періодизація історії України. 3. Джерела вивчення української історії.
		2. Первісне суспільство і перші державні утворення на території України.	2	1. Поява людини і первісних форм співжиття. 2. Розклад первіснообщинного і зародження ранньоконфедерального суспільства. 3. Кімерійці, скіфи, сармати та інші народи. 4. Грецька колонізація Північного Причорномор'я.
		3.Київська Русь.	2	1. Виникнення і становлення Давньоруської держави (кінець IX - початок X ст.) 2. Піднесення та розквіт Київської Русі (кінець X - середина IX ст.) 3. Запровадження християнства в Київській Русі. 4. Політичний устрій та соціально-економічний розвиток Київської Русі.
		4. Галицько-Волинська держава.	2	1. Політична роздробленість Київської Русі: її причини та

				<p>наслідки.</p> <p>2. Галицько-Волинська держава та її роль в історії українського народу.</p> <p>3. Встановлення монголо-татарського іга та його вплив на динаміку суспільного розвитку руських земель.</p>
		5. Українські землі у складі Литви та Польщі.	2	<p>1. Експансія Литви та Польщі в Україну. Люблінська унія.</p> <p>2. Соціальна структура та економічний розвиток українських земель.</p> <p>3. Церкви та міжконфесійні відносини. Берестейська церковна унія.</p> <p>4. Суспільні рухи кінця ХУІ-30-х років ХУІІ ст.</p>
		6. Українське козацтво.	2	<p>1. Час і причини появи козацтва. Природно-географічні умови козацького ураю.</p> <p>2. Заснування Запорозької Січі та її устрій.</p> <p>3. Боротьба козацтва проти татарсько-турецької агресії.</p>
Модуль 2				
1.	1. Україна у період нової історії (друга половина ХУІІ – початок ХХ ст.).	1. Українська національно-визвольна революція 1648-1676рр.	2	<p>1. Причини, рушійні сили і характер революції. Проблема її типології, хронологічних меж та періодизації.</p> <p>2. Початок революції. Перші перемоги. Зародження ідеї автономізму. Військові дії 1649-1653рр.</p> <p>3. Переяславський договір 1654р. та його оцінка. Історична роль діяльності Б.Хмельницького.</p>

			<p>4. Розгортання події після смерті Б.Хмельницького.</p> <p>5. Причини поразки та історичне значення Української національної революції 1648-1676рр.</p>
	2. Україна наприкінці ХУІІ – у ХУІІІ ст.	2	<p>1. Гетьманування І.Мазепи. Північна війна та її наслідки для України.</p> <p>2. Посилення наступу російського царизму на автономний устрій України і його остаточна ліквідація.</p> <p>3. Вхідження Північного Причорномор'я та Правобережної України до складу Росії.</p> <p>4. Соціально-економічний розвиток України.</p>
	3. Україна в першій половині ХІХ ст.	2	<p>1. Криза середньовічних і розвиток нових соціально-економічних відносин.</p> <p>2. Національно-духовне відродження.</p> <p>3. Політизація національного руху.</p>
	4. Україна в другій половині ХІХ ст.	2	<p>1. Скасування кріпацтва та демократичні реформи другої половини ХІХ ст. Індустріалізація економіки</p> <p>2. Суспільні течії та рухи.</p> <p>3. Зміни у соціальній та національній структурі української нації другої половини ХІХ ст.</p> <p>4. Національно-визвольний рух.</p>
	5. Україна на початку ХХ ст.	2	<p>1. Промисловий розвиток Наддніпрянської України.</p> <p>2. Суспільно-політичні явища революції 1905-1907рр. та їх вплив на</p>

				розвиток України. 3. Столипінська аграрна реформа і її вплив на соціально-економічне життя України. 4. Українські землі у Першій світовій війні.
Модуль 3				
1.	1. Україна в новітню епоху (1917р. – початок ХХІ ст.)	1. Українська національно-демократична революція 1917-1920рр.	2	1. Початок державного відродження України в 1917-1918рр. Утворення та діяльність Української Центральної Ради. 2. Українська держава гетьмана П.Скоропадського. 3. Відродження УНР. Директорія. 4. Національно-визвольний рух в західноукраїнських землях. 5. Історичне значення та уроки боротьби українського народу за незалежність в 1917-1920рр.
		2. Україна у складі СРСР (1922-1939рр.)	2	1. Соціально-економічне становище краю. 2. Лінія польських властей щодо українських земель у 1920-30-х рр. 3. Колективізація сільського господарства. Голод 1932-1933рр. в Україні. 4. Україна і процес формування тоталітарного режиму в СРСР.
		3. Західно-українські землі в 1920-30-х роках.	2	1. Соціально-економічне становище краю. 2. Лінія польських властей щодо українських земель у 1920-30-х рр. 3. Форми суспільної активності українського

			<p>населення, протидія асиміляторській політиці Польщі.</p> <p>4. «Українське питання» і його місце у міжнародній політиці напередодні Другої світової війни.</p>
	4. Україна в роки Другої світової війни.	2	<p>1. Напад фашистської Німеччини на СРСР.</p> <p>2. Встановлення німецько-фашистського окупаційного режиму. Рух Опору на окупованій території. Дії ОУН-УПА.</p> <p>3. Визволення українських земель від німецько-фашистських загарбників.</p> <p>4. Внесок українського народу в розгром фашистської Німеччини. Втрати України в Другій світовій війні.</p>
	5. Україна у післявоєнний період (др. пол. 40 – перша половина 60-х р.	2	<p>1. Відбудова народного господарства та подальший соціально-економічний розвиток України.</p> <p>2. Суспільно-політичне життя та політична боротьба в УРСР.</p> <p>3. Діяльність України на міжнародній арені.</p>
	6. Україна в період наростання системної кризи тоталітарного ладу і процесу перебудови (др. пол. 60-х рр. - серпень 1991р.)	2	<p>1. Суспільно-політичне життя в умовах зміцнення авторитарно бюрократичної системи.</p> <p>2. Наростання застійних явищ в економіці. Нерозв'язані проблеми підвищення життєвого рівня народу.</p> <p>3. Україна і процес перебудови в СРСР. Утворення незалежної</p>

				Української держави (квітень 1985 – серпень 1991рр.)
		7. Україна на шляху незалежності.	2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Україна на етапі утвердження національної державності. 2. Політичне становище України. 3. Економічний стан держави. Аграрна проблема. 4. Глобалізація та її вплив на історичну долю України на початку ХХІ ст.
		8. Українці за межами України.	2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розселення українців в сучасному світі. 2. Українці у США Канаді, Австралії. 3. Українці в країнах Південної Америки. 4. Українці Західної Європи. 5. Українці Східної діаспори. 6. Українська діаспора та Україна.

5.1. ПЛАНИ ЛЕКЦІЙ З КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ заочної форми навчання.

№ п/п	Назва блоку	№ та назва змістовного модулю	Кількість годин	Зміст лекцій
1	2	3	4	5
Модуль 1				
1.	1. Українські землі у стародавні часи, епоху середньовіччя (до др. пол. ХУІ ст.) і в період нової історії (др. пол. ХУІ – початок ХХ ст.)	1. Вступ до курсу «Історія України»	2	1. Предмет і завдання курсу «Історія України». 2. Періодизація історії України. 3. Джерела вивчення української історії.
		2. Українські землі у складі Литви та Польщі.	2	1. Українські землі періоду Київської Русі і Галицько-Волинської держави. 2. Експансія Литви та Польщі в Україну. Люблінська унія. 3. Соціальна структура та економічний розвиток українських земель. 4. Берестейська церковна унія. Суспільні рухи кінця ХУІ-30-х років ХУІІІ ст.
Модуль 2				
1.	1. Україна у період нової історії (друга половина ХУІІ – початок ХХ ст.).	1. Україна наприкінці ХУІІІ – у ХУІІІІ ст.	1	1. Історичне значення Української національної революції 1648-1676рр. 2. Гетьманування І.Мазепи. Посилення наступу російського царизму на автономний устрій України і його остаточна ліквідація. 3. Вхід Північного Причорномор'я та Правобережної України до складу Росії. 4. Соціально-економічний

			розвиток України.
	2. Україна в першій половині XIX ст.	1	<ol style="list-style-type: none"> 1. Криза середньовічних і розвиток нових соціально-економічних відносин. 2. Національно-духовне відродження. 3. Політизація національного руху.
	3. Україна в другій половині XIX ст.	1	<ol style="list-style-type: none"> 1. Скасування кріпацтва та демократичні реформи другої половини XIX ст. Індустріалізація економіки 2. Суспільні течії та рухи. 3. Зміни у соціальній та національній структурі української нації другої половини XIX ст. 4. Національно-визвольний рух.
	4. Україна на початку XX ст.	1	<ol style="list-style-type: none"> 1. Промисловий розвиток Наддніпрянської України. 2. Суспільно-політичні явища революції 1905-1907рр. та їх вплив на розвиток України. 3. Столипінська аграрна реформа і її вплив на соціально-економічне життя України. 4. Українські землі у Першій світовій війні.

Модуль 3

1.	1. Україна в новітню епоху (1917 р. – початок ХХІ ст.)	1. Українська національно-демократична революція 1917-1920 рр.	1	<ol style="list-style-type: none"> 1. Початок державного відродження України в 1917-1918рр. Утворення та діяльність Української Центральної Ради. 2. Українська держава гетьмана П.Скоропадського. 3. Відродження УНР. Директорія. 4. Національно-визвольний рух в західноукраїнських землях. 5. Історичне значення та уроки боротьби українського народу за незалежність в 1917-1920 рр.
		2. Україна у складі СРСР (1922-1939 рр.).	1	<ol style="list-style-type: none"> 1. Соціально-економічне становище краю. 2. НЕП в Україні. 3. Колективізація сільського господарства. Голод 1932-1933рр. в Україні. 4. Україна і процес формування тоталітарного режиму в СРСР.
		3. Україна в роки Другої світової війни.	1	<ol style="list-style-type: none"> 1. Напад фашистської Німеччини на СРСР. 2. Встановлення німецько-фашистського окупаційного режиму. Рух Опору на окупованій території. Дії ОУН-УПА. 3. Визволення українських земель від німецько-фашистських загарбників. 4. Внесок українського

			<p>народу в розгром фашистської Німеччини. Втрати України в Другій світовій війні.</p>
		4. Україна у повоєнний період (др. пол. 40-х – перша половина 60-х рр.)	<p>1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Відбудова народного господарства та подальший соціально-економічний розвиток України. 2. Суспільно-політичне життя та політична боротьба в УРСР. 3. Діяльність України на міжнародній арені.
		5. Україна в період наростання системної кризи тоталітарного ладу і процесу перебудови (др. пол. 60-х рр. - серпень 1991р.)	<p>1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Суспільно-політичне життя в умовах зміцнення авторитарно бюрократичної системи. 2. Наростання застійних явищ в економіці. Нерозв'язані проблеми підвищення життєвого рівня народу. 3. Україна і процес перебудови в СРСР. Утворення незалежної Української держави (квітень 1985 – серпень 1991рр.)
		6. Україна на шляху незалежності.	<p>1</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Україна на етапі утвердження національної державності. 2. Політичне становище України. 3. Економічний стан держави. Аграрна проблема. 4. Глобалізація та її вплив на історичну долю України на початку XXI ст.

**5.2. ПЛАН СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»
ДЛЯ СТУДЕНТІВ денної форми навчання.**

№ п/п	Назва блоку	№ та назва змістового модулю	Кількість годин	Зміст семінарських занять
1	2	3	4	5
Модуль 1				
1.	1. Українські землі у стародавні часи, епоху середньовіччя (до др. пол. ХУІ ст.) і в період нової історії (др. пол. ХУІ – початок ХХ ст.)	1. Вступ до курсу «Історія України».	2	1. Предмет і завдання курсу «Історія України». 2. Періодизація історії України. 3. Джерела вивчення української історії.
		2. Первісне суспільство і перші державні утворення на території України.	2	1. Поява людини і первісних форм співжиття. 2. Розклад первіснообщинного і зародження ранньоконфлексного суспільства. 3. Кіммерійці, скіфи, сармати та інші народи. 4. Грецька колонізація Північного Причорномор'я.
		3. Київська Русь.	2	1. Виникнення і становлення Давньоруської держави (кінець ІХ - початок Х ст.) 2. Піднесення та розквіт Київської Русі (кінець Х - середина ІХ ст.) 3. Запровадження християнства в Київській Русі. Політичний устрій та соціально-економічний розвиток Київської Русі.

		4. Галицько-Волинська держава.	2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Політична роздробленість Київської Русі: її причини та наслідки. 2. Галицько-Волинська держава та її роль в історії українського народу. 3. Встановлення монголо-татарського іґа та його вплив на динаміку суспільного розвитку руських земель.
		5. Українські землі у складі Литви та Польщі.	2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Експансія Литви та Польщі в Україну. Люблінська унія. 2. Соціальна структура та економічний розвиток українських земель. 3. Церкви та міжконфесійні відносини. Берестейська церковна унія. 4. Суспільні рухи кінця ХУІ-30-х років ХУІІ ст.
		6. Українське козацтво. Модульний контроль 1	2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Час і причини появи козацтва. Природно-географічні умови козацького ураю. 2. Заснування Запорозької Січі та її устрій. 3. Боротьба козацтва проти татарсько-турецької агресії.
Модуль 2				
1.	1. Україна у період нової історії (друга половина ХУІІ – початок ХХ ст.).	1. Українська національно-визвольна революція 1648-1676рр.	2	1. Причини, рушійні сили і характер революції. Проблема її типології, хронологічних меж та

			<ul style="list-style-type: none"> періодизації. 2. Початок революції. Перші перемоги. Зародження ідеї автономізму. Військові дії 1649-1653рр. 3. Переяславський договір 1654р. та його оцінка. Історична роль діяльності Б.Хмельницького. 4. Розгортання події після смерті Б.Хмельницького. 5. Причини поразки та історичне значення Української національної революції 1648-1676рр.
	2. Україна наприкінці ХУІІ – у ХУІІІ ст.	2	<ul style="list-style-type: none"> 1. Гетьманування І.Мазепи. Північна війна та її наслідки для України. 2. Посилення наступу російського царизму на автономний устрій України і його остаточна ліквідація. 3. Вхідження Північного Причорномор'я та Правобережної України до складу Росії. 4. Соціально-економічний розвиток України.
	3. Україна в першій половині ХІХ ст.	2	<ul style="list-style-type: none"> 1. Криза середньовічних і розвиток нових соціально-економічних відносин. 2. Національно-духовне відродження. 3. Політизація

				національного руху.
		4. Україна в другій половині XIX ст.	2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Скасування кріпацтва та демократичні реформи другої половини XIX ст. Індустріалізація економіки 2. Суспільні течії та рухи. 3. Зміни у соціальній та національній структурі української нації другої половини XIX ст. 4. Національно-визвольний рух.
		5. Україна на початку XX ст.	2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Промисловий розвиток Наддніпрянської України. 2. Суспільно-політичні явища революції 1905-1907рр. та їх вплив на розвиток України. 3. Столипінська аграрна реформа і її вплив на соціально-економічне життя України. 4. Українські землі у Першій світовій війні.
Модуль 3				
1.	1. Україна в новітню епоху (1917р. – початок XXI ст.)	1. Українська національно-демократична революція 1917-1920рр.	2	<ol style="list-style-type: none"> 1. Початок державного відродження України в 1917-1918рр. Утворення та діяльність Української Центральної Ради. 2. Українська держава гетьмана П.Скоропадського. 3. Відродження УНР. Директорія. 4. Національно-визвольний рух в західноукраїнських

			землях. 5. Історичне значення та уроки боротьби українського народу за незалежність в 1917-1920рр.
		2. Україна у складі СРСР (1922-1939рр.)	2 1. Соціально-економічне становище краю. 2. Лінія польських властей щодо українських земель у 1920-30-х рр. 3. Колективізація сільського господарства. Голод 1932-1933рр. в Україні. 4. Україна і процес формування тоталітарного режиму в СРСР.
		3. Західноукраїнські землі в 1920-30-х роках.	2 1. Соціально-економічне становище краю. 2. Лінія польських властей щодо українських земель у 1920-30-х рр. 3. Форми суспільної активності українського населення, протидія асиміляторській політиці Польщі. 4. «Українське питання» і його місце у міжнародній політиці напередодні Другої світової війни.
		4. Україна в роки Другої світової війни.	2 1. Напад фашистської Німеччини на СРСР. 2. Встановлення німецько-фашистського окупаційного режиму. Рух Опору на

			<p>окупованій території. Дії ОУН-УПА.</p> <p>3. Визволення українських земель від німецько-фашистських загарбників.</p> <p>4. Внесок українського народу в розгром фашистської Німеччини. Втрати України в Другій світовій війні.</p>
		5. Україна у післявоєнний період (др. пол. 40 – перша половина 60-х р.	<p>2</p> <p>1. Відбудова народного господарства та подальший соціально-економічний розвиток України.</p> <p>2. Суспільно-політичне життя та політична боротьба в УРСР.</p> <p>3. Діяльність України на міжнародній арені.</p>
		6. Україна в період наростання системної кризи тоталітарного ладу і процесу перебудови (др. пол. 60-х рр. - серпень 1991р.)	<p>2</p> <p>1. Суспільно-політичне життя в умовах зміцнення авторитарно бюрократичної системи.</p> <p>2. Наростання застійних явищ в економіці. Нерозв'язані проблеми підвищення життєвого рівня народу.</p> <p>3. Україна і процес перебудови в СРСР. Утворення незалежної Української держави (квітень 1985 – серпень 1991рр.)</p>
		7. Україна на шляху незалежності.	<p>2</p> <p>1. Україна на етапі утвердження національної державності.</p> <p>2. Політичне становище України.</p>

				<p>3. Економічний стан держави. Аграрна проблема.</p> <p>4. Глобалізація та її вплив на історичну долю України на початку ХХІ ст.</p>
		<p>8. Українці за межами України. Модульний контроль 3</p>	2	<p>1. Розселення українців в сучасному світі.</p> <p>2. Українці у США Канаді, Австралії.</p> <p>3. Українці в країнах Південної Америки.</p> <p>4. Українці Західної Європи.</p> <p>5. Українці Східної діаспори.</p> <p>6. Українська діаспора та Україна.</p>

5.2. ПЛАН СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ заочної форми навчання

№ п/п	Назва блоку	№ та назва змістового модулю	Кількість годин	Зміст семінарських занять
1	2	3	4	5
Модуль 1				
1.	1. Українські землі у стародавні часи, епоху середньовіччя (до др. пол. ХУІ ст.) і в період нової історії (др. пол. ХУІ – початок ХХ ст.)	1. Вступ до курсу «Історія України».	2	Проведення модульного контролю 1
		2. Первісне суспільство і перші державні утворення на території України.		
		3. Київська Русь.		
		4. Галицько-Волинська держава.		
		5. Українські землі у складі Литви та Польщі.		
		6. Українське козацтво.		
Модуль 2				
1.	1. Україна у період нової історії (друга половина ХУІІ – початок ХХ ст.).	1. Українська національно-визвольна революція 1648-1676рр.	2	Проведення модульного контролю 2
		2. Україна наприкінці ХУІІ – у ХУІІІ ст.		
		3. Україна в першій половині ХІХ ст.		
		4. Україна в другій половині ХІХ ст.		
		5. Україна на початку ХХ ст.		
Модуль 3				
1.	1. Україна в новітню епоху (1917р. – початок ХХІ ст.).	1. Українська національно-демократична революція 1917-1920рр.		Проведення модульного контролю 3
		2. Україна у складі СРСР (1922-1939рр.)		
		3. Західноукраїнські землі в 1920-30-х роках.		

		4. Україна в роки Другої світової війни.		
		5. Україна у післявоєнний період (др. пол. 40 – перша половина 60-х р.		
		6. Україна в період наростання системної кризи тоталітарного ладу і процесу перебудови (др. пол. 60-х рр. - серпень 1991р.)		
		7. Україна на шляху незалежності.		
		8. Українці за межами України.		

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»
Денна форма навчання

№ п/п	Змістовий модуль і зміст самостійної роботи	Кількість годин відповідно навч. плану	Форми самостійної роботи	Форми контролю
1	2	3	4	5
Модуль 1				
1	Українське козацтво.	12	Робота з літературою	Відповідь студента під час семінарських занять і здачі модульного контролю

Література до теми: Українське козацтво.

Андрущенко В.Л., Федосов В.М. Запорозька Січ як український феномен. - К., 1995.

Боечко В.Ф., Чабан А.Ю. Роль порубіжних територій у процесі генезису козацтва // Український історичний журнал. – 1999. - №2.

Борисенко В.Й., Заремба С.З. Україна козацька. К., 1993.

Велика історія України: У 2-х томах. – т.1 /Передм. д-ра І.П.Крип'якевича. - К., 1993.

Голобуцький В.О. Запорозьке козацтво. К., 1994.

Гурбик А.О. Виникнення Запорозької Січі (хронологічний та територіальний аспекти проблеми) // Український історичний журнал. – 1999. - №6.

Козацькі січі (нариси з історії українського козацтва ХУІ-ХІХ ст.) – Київ – Запоріжжя. – 1998.

Леп'явко С.А. Українське козацтво на державній службі (початковий період) // Український історичний журнал. – 1999. - №3.

Мельник Л. Селянсько – козацькі повстання 90-х років ХУІ ст. // Історія України. - 1996. - №6.

Сергієнко Г. Біля витоків українського козацтва й Запорозької Січі // Історія України. - 1996. - №7, 8.

Сергієнко Г. Православна віра і церква в духовній культурі запорожців // Історія України. - 1998. - №16.

Скальковський А.О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького. – Дніпропетровськ, 2003.

Смолій В.А. Феномен українського козацтва в загально – історичному контексті // Український історичний журнал. - 1991. - №5.

Українське козацтво: Мала енциклопедія. – К. – Запоріжжя, 2002.

Щербак В.О. Джерела формування українського козацтва // Український історичний журнал.- 1994. - №2, 3.

Щербак В.О. Запорозька Січ як фактор консолідації українського козацтва до середини ХУІІ ст. // Український історичний журнал. - 1995. - №5.

Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану: Друга половина ХУ – середина ХУІІ ст. – К., 2000.

Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: У 3-х томах. - Львів, 1990.

Контрольні питання для самоконтролю:

1. Час і причини появи козацтва.
2. Природно-географічні умови козацького краю.
3. Формування українського козацтва. Запорізька січ.
4. Заснування Запорозької Січі та її устрій.
5. Звичаї та побут запорозьких козаків.
6. Боротьба козацтва проти татарсько-турецької агресії.
7. Козацько-селянські повстання кінця ХУІ – початку ХУІІ ст.
8. Козацтво як впливовий чинник міжнародного життя.

Модуль 2

1	Україна на початку ХХ ст.	16	Робота з літературою	Відповідь студента під час семінарських занять і здачі модульного контролю, підготовка реферату.
---	---------------------------	----	----------------------	--

Література до теми: Україна на початку ХХ ст.

Ботушанський В.М. Перегук революцій // Український історичний журнал. – 2005. - № 4.

Вільшанська О.Л. Повсякденне життя населення України під час Першої світової війни // Український історичний журнал. – 2004. - № 4.

Власюк І. Вплив столипінської аграрної реформи на розвиток промисловості Правобережної України // Історія України. - 1998. - № 23.

Волковинський В.М. Бойові дії на українських землях в роки Першої світової війни // Український історичний журнал. – 2004. - № 4.

Доморослий В. Українська громада в ІІ Державній Думі // Віче. - 1994. - № 4.

Дорошук Н. Культурницька діяльність українства між двома революціями (1907-1917 рр.) // Київська старовина. – 2000. - № 2.

Зырянов П.Н., П.А.Столыпин // Вопросы истории. - 1990. - №6.

Ковальчук Р. Інвестиції у важку промисловість Донецько-Придніпровського району до 1914 р.: інноваційний розвиток // Український історичний журнал. – 2010. - № 6.

Лавров Ю. Біля витоків Союзу визволення України // Історія України. - 1996. - № 2.

Лавров Ю.П. Початок діяльності Союзу Визволення України // Український історичний журнал. 1998. - № 4, 5.

Лавров Ю.П. Про ідейні і організаційні засади Союзу визволення України // Український історичний журнал. - 1996. - № 6.

Нізова Л.В. Столипінський етап створення державно-монополістичного управління // Український історичний журнал. – 2008. - № 3.

Реєнт О., Сердюк О. Перша світова війна і Україна. – К., 2004.

Реєнт О. Революційні та соціальні рухи трудящих мас України (До 100-річчя Першої російської революції 1905-1907 рр.) // Український історичний журнал. – 2005. - № 4.

Різниченко С. Запровадження земств на Правобережній Україні //Київська старовина. – 1999. - № 4.

Контрольні питання для самоконтролю:

1. Соціально-економічний розвиток Наддніпрянської України на початку ХХ ст.
2. Столипінська аграрна реформа і її вплив на соціально-економічне життя України.
3. Суспільно-політичні явища революції 1905-1907рр. та їх вплив на розвиток України.
4. Національний рух в Україні на початку ХХ ст.
5. Україна в роки третьочервневої монархії (серпень 1907- липень 1914 р.)
6. Українські землі у Першій світовій війні
7. Суть трагедії українського народу, пов'язаної з Першою світовою війною.
8. Західно-українські землі в II половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Модуль 3

1	Україна на шляху незалежності.	4	Робота з літературою	Відповідь студента під час семінарських занять і здачі модульного контролю
---	--------------------------------	---	----------------------	--

Література до теми: Україна на шляху незалежності.

Адамович С.В. Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України. – Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2009.

Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації / Український історичний журнал. – 2011. - № 4. – с. 55-76.

Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть; Звідки пішло українство і до чого воно йде; Вільна Україна; Якої ми хочемо автономії і федерації; На порозі нової України. Гадки і мрії //В кн.: Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М.С.Грушевського. К., 1992.

Зінченко Ю.І. Кримсько-татарська проблема: історія та сучасність (до 60-річчя

депортації) // Український історичний журнал. – 2004. - №3.

Касьянов Г.В. Система владних відносин у сучасній Україні: групи інтересу, клани та олігархія // Український історичний журнал. – 2009. - № 1.

Ковпак Л.В. Природоохоронна політика в Україні: засади формування та шляхи реалізації (1991-2011 рр.) // Український історичний журнал. – 2011. - № 4. – с. 93-107.

Кресін О. Конституція України. Традиційне і нове // Віче. - 1998. - №9.

Кульчицький С. Антикомуністична революція: 1991-й рік, 2004-й рік... Що далі? // Історія України. – 2005. - №7.

Кульчицький С.В. Утвердження незалежної України: перше десятиліття // Український історичний журнал. – 2001, - №2,3,4.

Курас І. Нові риси геополітичного виміру сучасної України // Історичний журнал. – 2004. - №3.

Кучер В. Історичні та ідейно-теоретичні передумови сучасного конституційного процесу в Україні // Історія України. - 1997. - № 39, 40.

Литвин В. Україна – СОТ: на терезах прагматизму // Віче. – 2005. - № 6.

Мачуленко Г., Філіпчук В. Народний депутат України: конституційно-правовий статус // Віче. - 1998. - №1.

Нор В., Стецюк П. Конституція - Основний Закон України в запитаннях і відповідях / Навчальний посібник з основних положень Конституції України. Львів – Київ, 1996.

Основи Конституційного права України: Підручник / Під заг. ред. В.Копейчикова. - К., 2002.

Падалка С.С. Українська приватизація в системі відносин влада-суспільство-індивід (1991-2011 рр.) // Український історичний журнал. – 2011.- № 4. – с. 77-92.

Панчук М., Катигоренко В. Національні меншини в Україні і державна незалежність // Історія України. - 1997. - № 2.

Русаков А. Україна і її революція // Історія України. – 2005. - №15.

Степаненко В. Українське громадське суспільство. «Помаранчева» стадія становлення // Віче. – 2005. - №2.

Тихонов В. Концептуальные проблемы децентрализации государственной власти в Украине // Віче. – 2005. - № 9.

Шульга Т.С. Здобуття незалежності у суспільній свідомості громадян України // Український історичний журнал. - 2011. - № 4. – с. 108-115.

Контрольні питання для самоконтролю:

1. «Акт проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 року. Всеукраїнський референдум і вибори Президента України. Утворення СНД.
2. Україна на етапі утвердження національної державності.
3. Встановлення ринкових відносин в незалежній Україні. Зародження та розвиток багатопартійності.
4. Загальна характеристика і структура Конституції (Основного Закону) України 1996 року.
5. Характеристика загальних положень Конституційного ладу в Україні.

6. Державна символіка сучасної України та її походження.
7. Політичне становище України.
8. Економічний стан держави. Аграрна проблема.
9. Формування концепції зовнішньополітичного курсу сучасної України.
10. Глобалізація та її вплив на історичну долю України на початку ХХІ ст.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»
Заочна форма навчання

№ п/п	Змістовий модуль і зміст самостійної роботи	Кількість годин відповідно навч. плану	Форми самостійної роботи	Форми контролю
1	2	3	4	5
Модуль 1				
1	1. Вступ до курсу «Історія України» 2. Первісне суспільство і перші державні утворення на території України. 3. Київська Русь. 4. Галицько-Волинська держава. 5. Українські землі у складі Литви та Польщі. 6. Українське козацтво.	2 4 6 6 6 6	Робота з літературою	Відповідь студента під час семінарських занять і здачі модульного контролю
Література до модулю 1.				
Дивись п.4 Перелік літератури.				
Контрольні питання для самоконтролю:				
1. Історична наука в умовах утвердження Української національної державності. 2. Основні функції та завдання курсу “Історія України”. 3. Родовий лад на території України. 4. Скіфи і сармати на стародавній карті України. 5. Античні міста-держави і колонії у Криму. 6. Східні слов’яни на території України. Антське царство. 7. Утворення Київської держави /VI-IX ст./ 8. Історичне значення запровадження християнства в Київській державі. 9. Піднесення політичної та економічної могутності Київської Русі у X – першій половині XI ст. 10. Політична роздробленість Київської Русі. 11. Галицько-Волинська держава в XIII – XIV ст. 12. Землі України під владою іноземних держав у XIV-XVI ст. 13. Українські землі в складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст. 14. Формування українського козацтва. Запорізька січ. Козацько-селянські повстання кінця XVI – початку XVII ст.				
Модуль 2				
1	1. Українська національна	6	Робота з	Відповідь студента

революція (1648-1676 рр.).		літературою	під час семінарських занять і здачі модульного контролю, підготовка реферату.
2. Україна наприкінці ХУІІ - у ХУІІІ ст.	6		
3. Україна в першій половині ХІХ ст.	6		
4. Україна в другій половині ХІХ ст.	6		
5. Україна на початку ХХ ст.	6		

Література до модулю 2.

Дивись п.4 Перелік літератури.

Контрольні питання для самоконтролю:

1. Причини, характер, рушійні сили Української національної революції
2. 1648-1676 рр.
3. Початок національної революції в Україні /1648-1649 рр./.
4. Богдан Хмельницький. Формування основ козацької держави.
5. Військові дії 1649-1653 рр. Переяславсько-Московський договір та його історичне значення.
6. Історичне значення діяльності Богдана Хмельницького. Подальше розгортання подій Української національної революції після його смерті.
7. Історичне значення Української національної революції 1648-1676 рр.
8. Внутрішня і зовнішня політика гетьмана І.Мазепи.
9. Ліквідація російським самодержавством автономного устрою України.
10. Гайдамацький та опришківський рух в Україні в першій половині ХУІІІ ст. О.Довбуш.
11. Розподіли Польщі і входження Правобережної України до складу Російської імперії. Українські землі на рубежі ХУІІІ – ХІХ ст.
12. Суспільно-політичний рух у Наддніпрянській Україні в кінці ХУІІІ – першій половині ХІХ ст.
13. Війна Росії з наполеонівською Францією та участь у ній українців.
14. Декабристський рух в Україні.
15. Західноукраїнські землі під гнітом Австрійської монархії в першій половині ХІХ ст.
16. Піднесення національно-визвольної боротьби в Галичині в 20-30-х рр. ХІХ ст. “Руська трійця”.
17. Кирило-Мефодіївське товариство, його діяльність та історичне значення.
18. Події революції 1848-1849 рр. на західноукраїнських землях. Головна Руська Рада.
19. Занепад кріпосництва та зародження ринкових відносин в Україні в першій половині ХІХ ст.
20. Реформа 1861 року та її соціально-економічні наслідки в Україні.
21. Здійснення демократичних реформ 60-70-х рр. ХІХ ст. в Україні.
22. Суспільно-політичний рух у Наддніпрянській Україні в 60-90 рр. ХІХ ст. М.Драгоманов.

23. Становлення Української нації. Етапи формування української національної самосвідомості.
24. Піднесення національно-визвольного руху на західноукраїнських землях. І.Франко.
25. Соціально-економічний розвиток українських земель у другій половині ХІХ ст.
26. Суспільно-політичний та національний рух в Україні на початку ХХ ст. Утворення політичних партій.
27. Революційні події в Україні 1905-1907 рр. Діяльність української громади в І і ІІ Державних Думах.
28. Столипінська аграрна реформа та її наслідки в Україні.
29. Соціально-політичний та економічний розвиток України напередодні І світової війни.
30. Суть трагедії українського народу, пов'язаної з І Світовою війною.

Модуль 3

1	1. Українська національно-демократична революція (1917-1920 рр.).	4	Робота з літературою	Відповідь студента під час семінарських занять і здачі модульного контролю
	2. Україна у складі СРСР (1922-1939рр.).	4		
	3. Західноукраїнські землі в 1920-30-х роках.	4		
	4. Україна в роки Другої світової війни.	4		
	5. Україна у повоєнний період (др. пол. 40- перша пол. 60-х рр.).	4		
	6. Україна в період наростання системної кризи тоталітарного ладу і процесу перебудови в СРСР (др. пол. 60 р. – серпень 1991 р.).	2		
	7. Україна на шляху незалежності.	4		
	8. Українці за межами України.	2		

Література до модулю 3.

Дивись п.4 **Перелік літератури.**

Контрольні питання для самоконтролю:

1. Центральна Рада. Формування Української державності. І, ІІ, ІІІ Універсали Центральної Ради. Проголошення УНР.
2. Перший з'їзд Рад України. Утворення Української Радянської Республіки. ІУ Універсал Центральної Ради. Причини поразки Центральної Ради.
3. М.Грушевський як видатний діяч національно-визвольного руху України.

4. Українська держава гетьмана П.Скоропадського /квітень-грудень 1918 року/.
5. Відродження УНР. Директорія /грудень 1918 – листопад 1920 рр./.
6. Положення в Україні в 1919-1920 рр. Політика більшовиків щодо України. “Воєнний комунізм”.
7. Національно-визвольний рух в західно-українських землях /1918-1920 р./ проголошення Західноукраїнської Народної Республіки та її внутрішня і зовнішня політика.
8. Історичне значення та уроки боротьби українського народу за незалежність у 1917-1920 рр.
9. Україна в період нової економічної політики /1921-1928 рр./ Входження УРСР до складу Радянського Союзу.
10. Індустріалізація в Україні в 30-і роки та її соціальні наслідки.
11. Колективізація сільського господарства в Україні. Голодомор 1932-1933 рр. та його наслідки.
12. Утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні в 30-х рр.
13. Західноукраїнські землі в 20-30-х роках ХХ ст.
14. Україна в міжнародних договорах напередодні другої світової війни. Пакт Молотова-Риббентропа.
15. Діяльність Української РСР на міжнародній арені після другої світової війни.
16. Боротьба проти фашистських загарбників в Україні в 1941-1943 рр. Дії ОУН-УПА в західноукраїнських землях.
17. Україна на завершальному етапі другої світової війни. Втрати України у другій світовій війні.
18. Відбудова народного господарства України. Рух опору на західноукраїнських землях ОУН-УПА /друга половина
19. 40-х – початок 50-х рр./.
20. Соціально-економічні процеси і політичне становище в Україні в середині 50-х – першій половині 60-х рр.
21. Посилення кризових явищ в соціально-економічному, політичному, культурному житті України /друга половина 60-х – середина 80-х рр./.
22. Національно-визвольна боротьба українського народу у другій половині ХУІІІ ст. Коліївщина.
23. Криза радянського суспільства і новий етап демократичного руху в Україні /друга половина 80-х – початок 90-х рр./ Декларація Верховної Ради УРСР про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. та її втілення в життя.
24. Проголошення і розвиток Української незалежної держави. “Акт проголошення незалежності України” від 24 серпня 1991 р. Всеукраїнський референдум і вибори Президента України 7 грудня 1991 р. Утворення СНД.
25. Становлення ринкових відносин у незалежній Україні. Зародження та розвиток багатопартійності.
26. Державна символіка сучасної України та її походження.
27. Національна Доктрина розвитку фізичної культури і спорту в сучасній

- Україні. Соціально-політичні функції та головні завдання сучасної політики України в галузі фізичної культури і спорту.
28. Сучасна Українська східна та західна діаспори.
  29. Загальна характеристика і структура Конституції України 1996 р.
  30. Історичні передумови розвитку Конституційного процесу в Україні.
  31. Характеристика загальних положень конституційного ладу в Україні. Державна символіка сучасної України та її походження.
  32. Конституція України про права, свободи та обов'язки людини і громадянина.
  33. Конституційне регулювання виборів та референдуму як форм безпосередньої демократії в Україні.
  34. Конституція України про Верховну Раду як єдиний орган законодавчої влади в державі, парламент України.
  35. Конституційний статус Президента України, його соціально-політичне значення.
  36. Конституційний статус Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади.
  37. Конституційний статус Прокуратури, регулювання питань здійснення правосуддя в Україні. Конституційний суд України.
  38. Конституція про територіальний устрій України. Конституційний статус Автономної Республіки Крим.
  39. Невідкладні заходи та довготермінові завдання політики України в галузі реформування і розвитку українського суспільства на сучасному етапі.
  40. Глобалізація та її вплив на історичну долю України на початку ХХІ ст.

СПИСОК ТЕМ РЕФЕРАТІВ

1. Наукова періодизація історії України.
2. Джерела вивчення історії України.
3. Історія України як основа сучасного українознавства.
4. Українська історична наука: зміст та тенденції розвитку на сучасному етапі.
5. Михайло Грушевський як видатний український історик.
6. Неоліт та енеоліт України. Трипільська культура.
7. Грецькі колонії на території сучасної України.
8. Доба скіфів на території сучасної України.
9. Прабатьківщина українського народу: територія, природа.
10. Заснування Києва. Перші князі.
11. Землеробство як основне заняття наших предків.
12. Ремесла і торгівля в Київській Русі.
13. Соціальні відносини в Давньоруській державі.
14. Боротьба Київської Русі з кочівниками.
15. Зовнішня політика Київської Русі.
16. Історичне значення запровадження християнства в Київській Русі.
17. Розширення і зміцнення Київської Русі за часи князювання Ярослава Мудрого.
18. Ярослав Мудрий – видатний державний і політичний діяч Київської Русі.
19. Політичні портрети галицьких князів Володимира та Ярослава Осмомисла.
20. Боротьба Русі з монголо-татарськими загарбниками.
21. Князь Данило Романович Галицький – видатний державний і політичний діяч.
22. Становище українського селянства в часи литовсько-польської колонізації.
23. Братства та їх роль у суспільно-політичному житті України-Русі.
24. Брестська церковна унія 1596 р.
25. Дмитро Байда-Вишневецький – перший козацький гетьман.

26. Запорізька Січ – відродження державної незалежності України.
27. Селянсько-козацька війна проти Речі Посполитої під проводом К.Косинського та С.Наливайка.
28. Військове мистецтво козаків.
29. Петро Конашевич Сагайдачний – гетьман козацтва України.
30. Антикріпосницький рух на західноукраїнських землях. Опришківство.
31. Б.Хмельницький – видатний державний діяч і полководець, фундатор української держави.
32. Переяславський договір 1654 р.: умови і правове значення.
33. Соціально-економічний розвиток України в кінці XVII-XVIII ст.
34. Гетьманування І.Мазепи.
35. Гетьман Пилип Орлик та його Конституція.
36. Гайдамацький та опришківський рух в Україні в першій половині XVIII ст.
37. Національно-визвольна боротьба українського народу в другій половині XVIII ст. Коліївщина.
38. К.Розумовський – останній гетьман України.
39. Геополітичні зміни в Україні другої половини XVIII ст.
40. Заснування Катеринослава.
41. Україна у Вітчизняній війні 1812 р.
42. Декабристи в Україні.
43. Становлення українознавства як науки.
44. Піднесення національно-визвольної боротьби в Галичині в 20-0-х р. XIX ст. «Руська трійця».
45. Кирило-Мефодіївське товариство: місце і роль у національно-визвольному русі України.
46. Земства в Україні.
47. Катеринославщина у другій половині XIX ст.
48. Національне гноблення в Україні у другій половині XIX ст.
49. М.Драгоманов як соціальний мислитель.
50. І.Франко і робітничий рух.

51. Початок трудової еміграції українців.
52. Загальноросійський визвольний рух і Україна.
53. Концепція української національної самосвідомості в творчості М.Грушевського.
54. Українське питання і російська громадськість на початку ХХ ст.
55. Революційні події в Україні у 1905-1907 рр.
56. Регіон Українських Січових Стрільців та його бойовий шлях.
57. Союз визволення України: ідейні засади та діяльність.
58. Катеринославщина на початку ХХ ст.
59. Ідейно-теоретичні засади боротьби Центральної Ради.
60. Михайло Грушевський – президент і вчений.
61. В.Винниченко як видатний суспільно-політичний діяч України.
62. Українська держава у зовнішньополітичному контексті за часів Центральної Ради.
63. Нестор Махно – легенди і реальність.
64. Симон Петлюра: сторінки життя та діяльності.
65. ЗУНР у вітчизняній історії.
66. Українська національно-демократична революція 1917-1920 рр.: погляд із сьогодення.
67. Радянська українізація: форма і зміст.
68. Масове трудове змагання: ідеали і дійсність.
69. Дніпропетровщина в період індустріалізації 1930-х років.
70. Голодомор 1932-1933 років в Україні.
71. Масові репресії в Україні 1920-30-х рр. та їх наслідки.
72. Суспільно-політичний та культурний розвиток України в 1920-30-ті роки.
73. Соціально-економічні відносини на селі Західної України (1918-1939).
74. Карпатська Україна в 1938-1939 рр.
75. «Українське питання у міжнародній політиці напередодні другої світової війни».
76. Стан обороноздатності СРСР напередодні нацистської агресії.

77. Нацистська окупація і рух Опору.
78. ОУН-УПА в історії і політиці.
79. Вклад України у воєнно-економічну мобілізацію.
80. Форсування Дніпра радянськими військами в 1943 р.
81. Всесвітньо-історичне значення Перемоги радянського народу над німецько-фашистськими загарбниками у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.
82. Радянізація західних областей України в 1940-50-х рр.
83. Голод 1946-1947 рр.: причини і наслідки.
84. Масові репресії і депортації населення в 1944 - на початку 50-х рр.
85. Входження Криму до складу Української РСР.
86. М.С.Хрущов і Україна.
87. Політичний портрет П.Шелеста.
88. Політичний портрет В.Щербицького.
89. Особливості національно-демократичного руху в Україні у 1960-80-ті рр.
90. Загострення екологічних проблем в Україні у 1970-80-ті рр.
91. Здобутки і втрати початкового періоду перебудови.
92. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.
93. Становлення і розвиток багатопартійності в Україні.
94. Становлення ринкових відносин у незалежній Україні.
95. Економічна ситуація в сучасній Україні.
96. Національні меншини в Україні.
97. Україна і Росія на пострадянському просторі.
98. Зовнішня політика Української держави в умовах незалежності.
99. Національна Доктрина розвитку фізичної культури і спорту в сучасній Україні.
100. Соціально-політичні функції фізичної культури і спорту.
101. Головні завдання сучасної політики України в галузі фізичної культури і спорту.

102. Історичні та ідейно-теоретичні передумови сучасного конституційного процесу в Україні.
103. Державна символіка сучасної України та її походження.
104. Розселення українців в сучасному світі.
105. Українці у США, Канаді, Австралії.
106. Українці в країнах Південної Америки.
107. Українці Західної Європи.
108. Українці у Східній і Південно-Східній Європі.
109. Українці східної діаспори.
110. Українська діаспора та Україна.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Актуальний – важливий для даного часу; який відповідає найважливішим потребам сучасності, злободенний.

Аналіз і синтез – розклад, розчленування і з'єднання, складання. Діалектично суперечливі процеси мисленого або практичного розчленування на складові частини – аналіз і возз'єднання цілого з частин – синтез; взаємопов'язані і взаємозумовлені логічні методи наукового пізнання, що виникли на основі практичної діяльності людей, їхнього досвіду. Єдність аналізу і синтезу забезпечують об'єктивне, адекватне відображення дійсності. Аналіз і синтез у навчанні – застосування у навчальному процесі логічних прийомів, згідно з якими предмети і явища під час їх вивчення розглядаються за окремими ознаками (аналіз) і навпаки, в єдності їхніх частин (синтез). Аналіз і синтез пронизують собою весь навчальний процес, оскільки мислення студентів є аналітико-синтетичною діяльністю головного мозку.

Бібліографія – 1) Науковий, систематизований опис книг та інших видань; список літератури (книжок і статей) на яку-небудь тему або з якої-небудь галузі знань. 2) Наука про способи систематизованого опису і обліку складання (списків) книг та інших видань. 3) Відділ журналу або газети, в якому публікують списки наукових видань, анотації до них та рецензії на книжки.

Визначення поняття (дефініція) – процес з'ясування змісту поняття, тобто знаходження відмінних істотних ознак предметів, узагальнених у даному понятті; визначенням (дефініцією) називається й виражений словом результат цього процесу.

Викладання – діяльність викладача в процесі навчання. Воно полягає у постановці перед студентами пізнавального завдання, повідомленні нових знань, організації лекційних і практичних занять, керівництві роботою студентів по засвоєнню, закріпленню й застосуванню знань, умінь і навичок.

Вища освіта – рівень освіти, що її одержують на базі середньої у вищих навчальних закладах і який підтверджується офіційно визнаними документами (дипломами, сертифікатами тощо). Вища освіта – результат засвоєння такої

сукупності систематизованих знань і навичок діяльності, яка дає можливість спеціалістові самостійно і відповідально вирішувати дослідницькі і практичні завдання, творчо використовуючи й розвиваючи досягнення науки, культури, техніки. Прагматичне розуміння вищої освіти лише як набуття вищої за спеціальністю кваліфікації не цілком адекватне: мета вищої освіти – розвиток особистості, її інтелектуальних здібностей, моральних якостей. Специфіка вищої освіти – безпосередня взаємодія освіти й наукової діяльності, вивчення навчальних дисциплін на рівні, максимально наближеному до актуальних досягнень науки і практики, підвищені вимоги до соціально-громадянської і ділової підготовки випускників навчальних закладів.

Гуманітарна освіта – сукупність знань у галузі соціально-гуманітарних наук і пов'язаних з ними практичних навичок та вмінь; важливий засіб формування світогляду, відіграє велику роль у загальному розвитку людей, в їхньому розумовому й моральному вихованні. Розрізняють загальну та професійну гуманітарну освіту. Загальну гуманітарну освіту дає середня загальноосвітня школа. Загальну вищу гуманітарну освіту здобувають у вузах у процесі вивчення соціально-гуманітарних наук студенти всіх спеціальностей. Спеціальну (професійну) гуманітарну освіту в галузі філософських, історичних, філологічних, економічних, юридичних і педагогічних наук, різних видів мистецтва, культури тощо дають в основному університети й галузеві вузи.

Гуманітарний – такий, що має відношення до свідомості людини й людського суспільства.

Джерело (істор.) – писемна пам'ятка, документ, на основі якого будується наукове дослідження.

Джерелознавство – допоміжна історична дисципліна, що розробляє методику вивчення і використання писемних історичних джерел.

Діаграма – це графічне зображення, що наочно показує за допомогою ліній, геометричних фігур або малюнків співвідношення між різними величинами; один з типів наочності. В залежності від способу зображення показників, що порівнюються, застосовуються такі діаграми: *лінійні* (графіки) –

нанесені на координатне поле відрізки певної довжини, верхні кінці яких з'єднані ломаною лінією; *прямокутні* – послідовний ряд прямокутників однакової ширини, розташованих вертикально (стовпчиком) або горизонтально (стрічкою); *кругові*, або секторні – круги, розділені на сектори; *ілюстровані* – ряд схематичних зображень певної величини. Перший і другий види діаграм використовуються при аналізі певного показника у різних об'єктів в один і той же час (напр.. збір зерна в таких-то регіонах в ... році) або у одного і того ж об'єкта за різний час (збір зерна в одному регіоні за ряд років). Кругові діаграми слугують для показу складу цілого, його поділ на частини (соціальний склад населення, структура держбюджету тощо).

Діалектико-матеріалістичний метод – фундаментальний, загальний метод наукового пізнання. Він визначає позицію дослідника, слугує основою інтерпретації співвідношення об'єкта і суб'єкта пізнання, результатів процесу пізнання. Цей метод виходить з визнання матерії як єдиної основи світу; загального взаємозв'язку предметів і явищ світу; руху і розвитку світу як результату дії його внутрішніх протиріч. Діалектико-матеріалістичний метод дозволяє досліднику об'єктивно підходити до явищ, що вивчаються; визнавати, що світ доступний для пізнання; розглядати явища, що вивчаються, у зв'язку з іншими явищами; враховувати взаємозалежність явищ; розглядати досліджувані явища у розвитку; вивчати предмет всебічно; включати всю людську практику у повне визначення предмету; виходити з конкретності істини; розкривати протиріччя й долати їх, знаходити основну ланку у низці подій.

Діалог у навчанні – форма педагогічної взаємодії викладача-студента в умовах навчальної ситуації, в ході якої відбувається інформаційний обмін, взаємний вплив і регулюються відносини. Специфіка навчального діалогу визначається цілями, умовами та обставинами взаємодії.

Домашні завдання – складова частина навчального процесу, яка полягає у виконанні студентами за завданням викладача самостійної навчальної і практичної роботи після занять. Ця робота тісно пов'язується з заняттями,

доповнює їх, сприяє більш глибокому і свідомому засвоєнню знань, умінь і навичок. Особливе значення мають завдання творчого характеру. Необхідно, щоб домашні завдання були доступними для студентів, містили елементи новизни й відкривали можливість для прояву самостійності. Поряд із спільними для всіх студентів домашніми завданнями практикуються також індивідуальні, мета яких – подолати відставання в чомусь або ж розвинути здібності окремих студентів.

Домашня (позааудиторна) навчальна робота студентів (самопідготовка) – форма організації навчання, самостійна, позааудиторними заняттями робота студентів з виконання навчальних завдань. Вона включає вивчення навчального матеріалу, який пояснювався на заняттях, самостійне вивчення нового матеріалу, самостійна робота з книгою, виготовлення наочних посібників, написання творчих робіт (рефератів, повідомлень) тощо.

Досвід педагогічний – сукупність знань і навичок, набутих на основі й у процесі безпосередньої педагогічної діяльності; форма засвоєння педагогом раціональних здобутків минулої педагогічної діяльності. Передовий педагогічний досвід збагачує практику навчання й виховання, сприяє розвитку педагогічної думки і служить найбільш вірним і надійним критерієм істинності вироблених педагогікою теоретичних положень, принципів, правил, методів навчання й виховання і організаційних форм навчання.

Дослідження наукове – процес виробки нових наукових знань, один з видів пізнавальної діяльності. Характеризується об'єктивністю, відтворюванню, доказовістю, точністю. Розрізняють два його взаємопов'язаних рівня: емпіричний і теоретичний. На першому встановлюються нові факти науки і на основі їх узагальнення формулюються емпіричні закономірності. На другому рівні висуваються і формулюються загальні для даної предметної галузі закономірності, що дозволяють пояснити відкриті раніше факти та емпіричні закономірності, а також передбачати майбутні події і факти.

Основними компонентами дослідження є: постановка завдання; попередній аналіз наявної інформації, умов і методів вирішення завдань даного класу; формулювання вихідних гіпотез; теоретичний аналіз гіпотез; планування і організація експерименту; проведення експерименту; аналіз і узагальнення отриманих результатів; перевірка вихідних гіпотез на основі отриманих фактів і законів; отримання пояснень і наукових передбачень.

Класифікація досліджень може відбуватися на різних підставах. Найбільш розповсюдженим є розподіл досліджень на фундаментальні і прикладні, кількісні і якісні, унікальні і комплексні тощо.

Екзамени – у вищій школі проводяться з теоретичних предметів. Вони можуть бути вступними, семестровими (в середині навчального року), курсовими (наприкінці навчального року) і державними (після закінчення всього курсу вузу). Одним з видів перевірки та обліку знань студентів у вищих навчальних закладах є також заліки.

Екскурсія – пізнавальний вид діяльності, що позитивно впливає на активне сприйняття людиною нових знань; колективні подорожі, походи до визначних місць, музеїв, промислових підприємств, на історичні об'єкти з науковою, загальноосвітньою, культурно-освітньою метою. За змістом екскурсії бувають тематичними й комплексними.

Екстернат – система навчання, що ґрунтується на самостійному вивченні курсу навчального закладу (без відвідування занять) з наступним складанням іспитів за цей курс.

Епоха – проміжок часу у розвитку природи, суспільства, науки, мистецтва, який має певні характерні особливості (напр., епоха первіснообщинного ладу, античності, середніх віків, нової доби).

Епоха історична – термін для позначення єдності якісного стану суспільної системи та історичного часу; категорія, в якій фокусується динамічний аспект соціального простору й часу, пов'язаного з діяльністю людей, їхньою соціальною активністю. Поняття „епоха історична” вживають для позначення своєрідності певного відтинку часу, історії; епоха історична

охоплює весь конкретно-історичний зміст певного етапу історії. Вживається також для позначення подій, що відіграють вирішальну роль і пов'язані з принциповими якісними змінами в житті суспільства.

Іноді поняття „епоха історична” розглядається як таке, що фіксує поверхове, плинне в суспільному житті, те, що не повторювалося в минулому, не має значення для майбутнього (Гегель).

З поняттям епохи пов'язується також типове, істотне, спрямоване на підвищення соціально-політичної активності народних мас, зумовлене співвідношенням класових сил (В.Ленін).

Епоха історична може означати також час кризи, занепаду, краху; з цим поняттям пов'язують також вичленування певного моменту неповторності, безпрецедентності, дискретності соціального часу.

Ера – момент, від якого ведеться літочислення, а також сама система літочислення; в історії – великий відтинок часу, якому притаманні свої внутрішній зміст, історичні події, відмінні від попереднього.

Закон – 1) Встановлене найвищим органом державної влади загальнообов'язкове правило, яке має найвищу юридичну силу. 2) Необхідне, суттєве, стійке відношення між явищами, що повторюється. Закон виражає зв'язок між предметами, складовими елементами даного предмету, між властивостями речей, а також між внутрішніми властивостями речей.

Закономірність суспільна – стійкий взаємозв'язок явищ суспільного життя або етапів історичного процесу, що існує об'єктивно, повторюється і характеризує поступальний розвиток історії.

Заочна освіта – середня або вища освіта, яку здобувають, як правило, без відриву від виробництва, в основному шляхом самостійних занять за встановленими навчальними планами і програмами, з використанням очно-заочного сесійного режиму.

Зміст освіти – впливає з її основної функції – прилучити молодь до загальнолюдських і національних цінностей; це система наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, практичних вмінь і навичок та

способів в діяльності, досвіду творчої діяльності, світоглядних, моральних, естетичних ідей та відповідної поведінки, якими повинен оволодіти студент у процесі навчання. На зміст освіти впливають об'єктивні (потреби суспільства у розвитку робочої сили; розвиток науки й техніки, що супроводжується появою нових ідей, теорій і докорінними змінами в техніці й технології) та суб'єктивні (політика керівних сил суспільства, методологічні позиції вчених) фактори. Педагогічні вимоги до змісту освіти: зміст освіти повинен бути спрямований на досягнення основної мети виховання – формування гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості – громадянина України; зміст освіти повинен будуватися на науковій основі.

Змістовий модуль – це логічно завершена частина теоретичного та практичного навчального матеріалу, яка відповідає певному об'єкту вивчення. Змістовні модулі формують розділи навчальної дисципліни.

Знання – особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності. Виражаються знання у поняттях, судженнях, умовиводах, концепціях, теоріях. Знання виконує важливі соціальні функції: матеріалізується у певні технічні винаходи і таким чином служить виробництву; перетворюється на переконання і є керівництвом до практичної дії. Знання, які передаються шляхом цілеспрямованого навчання, мають бути насамперед науковими. Невід'ємними якостями справжніх знань є їх систематичність, усвідомленість, осмисленість. Знання, виступаючи складовою світогляду людини, значною мірою визначають її ставлення до дійсності, моральні погляди й переконання, вольові риси особистості, характер. Вони є одним з джерел нахилів і інтересів людини, необхідною умовою розвитку здібностей, обдарувань.

Ілюстративність у навчанні – вид наочності, який полягає у використанні на заняттях творів живопису, літератури, документів, кінофільмів і телепередач, а також доступних для демонстрації механізмів, обладнання чи відповідних моделей, макетів. Ілюстративність посилює емоційне сприйняття

навчального матеріалу, збагачує знання й допомагає їх закріпленню; сприяє застосуванню різних методів й форм навчальної роботи. Ступінь застосування ілюстративності має бути педагогічно виправданим, оскільки зловживання нею може порушити логіку й систему навчання, негативно вплинути на активність розумової діяльності студентів.

Ілюстрація – те, що підтверджує, доповнює, пояснює положення, висловлене у друкованому або усному виступі. Ілюстрація буває *словесною* - конкретний приклад, факт дійсності, статистичні дані, документ, літературний образ, уривок з мемуарної, художньої літератури, і *наочна* - малюнок, фотографія, схема, діаграма, екранний і звуковий посібник та інші види наочності. Застосування ілюстрації має важливе значення у навчальному процесі, оскільки сприяє кращому розумінню, засвоєнню і запам'ятовуванню навчального матеріалу. При цьому доцільно поєднувати словесні і наочні ілюстрації, різноманітити їх. При використанні ілюстрацій у навчальному процесі важливо звертати увагу на їх достовірність, емоційну насиченість, і в той же час дотримуватися почуття міри, не перевантажувати заняття ілюстраціями, щоб не відволікати студентів від основного його змісту.

Індивідуалізація процесу навчання – організація навчально-виховного процесу, при якій вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності студентів, рівень розвитку їх здібностей до навчання, графік спортивно-тренувального процесу. Мета індивідуалізації процесу навчання полягає в тому, щоб забезпечити максимально продуктивну роботу всіх студентів, і має здійснюватися на всіх етапах навчання й головним чином під час засвоєння нових знань. Індивідуалізація процесу навчання передбачає перспективне планування вивчення навчального матеріалу.

Інтеграція – об'єднання чого-небудь у єдине ціле; сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням в ціле раніше різнорідних частин та елементів; соціальна інтеграція означає наявність упорядкованих відносин між індивідами, групами, організаціями, державами тощо. Процеси інтеграції можуть мати місце як в рамках системи, що вже склалася (в цьому випадку

вона веде до підвищення рівня її цілісності та організованості), так і при виникненні нової системи з раніше розрізнених елементів. Окремі частини інтегрованого цілого можуть мати різний ступінь автономії. В ході процесів інтеграції в системі збільшується обсяг та інтенсивність взаємозв'язків та взаємодій поміж елементами, зокрема надбудовуються нові рівні управління.

Інформаційно-навчальне середовище – сукупність умов, які сприяють виникненню й розвитку процесів інформаційно-навчальної взаємодії між студентами, викладачем і засобами нових інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності студента за умови наповнення компонентів середовища (різні види навчального, демонстраційного обладнання, програмні засоби й системи, навчально-наочні посібники тощо) з предметним змістом певного навчального курсу.

Інформація – одне з загальних понять науки; в широкому розумінні – нові відомості про навколишній світ, одержувані в результаті взаємодії з ним.

Історія – оповідь про минулі події, дослідження, знання – навчальний предмет, змістом якого є ознайомлення з процесом розвитку людського суспільства, його матеріальної і духовної культури, підведення до розуміння історичних закономірностей.

Історіографія – 1) Наука, що вивчає розвиток і нагромадження знань з історії суспільства, а також історичні джерела. 2) Сукупність історичних творів, що стосуються певного періоду, або якої-небудь проблеми; історична бібліографія.

Історизм – принцип підходу до дійсності як такої, що змінюється у часі і розвивається. Сутність цього принципу полягає в тому, що дослідник повинен простежувати основний історичний зв'язок, дивитися на кожне питання з точки зору того, як це явище в історії виникло, які головні етапи в своєму розвитку це явище проходило, і з точки зору цього його розвитку дивитися, чим воно стало тепер.

Принцип історизму виходить не просто з руху об'єктивного світу, не просто з його змінювання (мінливості) у часі, але саме з його розвитку. Об'єкт

розглядається, по-перше, з точки зору його внутрішньої структури, при цьому не як механічна множина окремих елементів, зв'язків, залежностей, а як органічна сукупність цих структурних складових, як внутрішньо взаємопов'язане і функціонуюче ціле, як система; по-друге, з точки зору процесу, тобто наступних у часі сукупності історичних зв'язків і залежностей його внутрішніх складових; по-третє, з точки зору виявлення і фіксування якісних змін в його структурі в цілому; по-четверте, з точки зору розкриття закономірностей його розвитку, законів переходу від одного історичного стану об'єкту, що характеризується одною структурою, до іншого історичного стану, що характеризується вже іншою структурою.

У відповідності з принципом історизму процеси розвитку об'єктивного світу повинні розглядатися в тому вигляді, в якому вони відбувалися у дійсності. Принцип історизму співпадає з найвищою науковою об'єктивністю, виключає перекручення історії, архаїзацію сучасності і модернізацію минулого. Будь яке явище, предмет можуть бути зрозумілими і правильно оцінені лише при умові розгляду їх у конкретних історичних умовах і зв'язках. Принцип історизму, вся його система вимагає, щоб кожне явище (процес, предмет, положення) розглядалося лише у зв'язку з іншими, лише у зв'язку з конкретним досвідом історії. Отже, принцип *історизму* вимагає розгляд даного явища у конкретній історичній обстановці, діалектичному взаємозв'язку з оточуючими умовами, з попередніми і наступними подіями.

При оцінці діяльності учасників історичних подій неприпустимі модернізація, висування до історичних діячів вимог, обумовлених сучасним рівнем суспільного розвитку. Історичні заслуги оцінюються не по тому, чого не дали (або не здійснили) історичні діячі з позицій сучасних вимог, а по тому, що вони дали (здійснили) нового у порівнянні зі своїми попередниками. Без історичного підходу до явищ минулого і сучасності неможливе їх наукове вивчення.

Історична свідомість – одна з категорій історичної науки яка характеризує процес визрівання та самоусвідомлення суспільством своєї суті,

свого „Я”; одна з форм суспільної свідомості, що дає змогу людству осмислено відтворювати, реконструювати свій поступальний рух у часі і просторі; раціональний досвід, накопичений людством у процесі його соціально свідомої природоперетворювальної діяльності, найвища духовна й етична цінність людини.

Поява розвиненої історичної свідомості – надзвичайна подія в історії світової культури, оскільки в ній зафіксовано усвідомлення суспільним індивідом того факту, що його існування можливе лише в спадкоємній пам’яті історії, за допомогою якої він отримує зміст і засіб жити і мислити. Образно кажучи, історична свідомість – це духовний місток, перекинутий через прірву віків, який веде людину з минулого в майбутнє.

Картодіаграма – карта, на кожній одиниці територіального поділу якої нанесена діаграма, що показує сумарну величину (іноді також структуру, динаміку) будь-якого статистичного показника (напр., кількість населення, валова продукція галузей народного господарства тощо).

Картограма – карта, на якій за допомогою штрихування (різної густоти) або кольору (інтенсивності) відображаються будь-які показники (напр., плотність населення, розмах страйкового руху тощо).

Карти (мани) навчальні – один з видів наочності. Великий пізнавальний матеріал, наочність роблять карти незамінним посібником у навчанні. У навчальному процесі використовуються головним чином історичні, політичні, економічні карти. На них за допомогою різних умовних знаків, різних кольорів, штрихування відображаються політико-адміністративний розподіл світу, окремих регіонів або країн, родовища корисних копалин, розташування господарських і культурних об’єктів, події і явища минулого і сучасності.

Категорії історичної науки – універсальні, всезагальні форми історичної діяльності, мислення та свідомості людей. Категорії історичної науки – поняття полісемантичне: воно може мати своїм змістом: а) основні форми історичної життєдіяльності (спільнота, культура, цивілізація, формація тощо) і роди соціально-історичного буття людей (економіка, соціальна сфера, політика,

духовне життя); б) форми історичного мислення, що використовуються людьми інстинктоподібно, поза їх свідомістю; в) наріжні характеристики історичного пізнання, що досягаються істориками як найзагальніші й фундаментальні поняття історії як науки; г) форми історичної самосвідомості.

Комп'ютеризація навчання – застосування комп'ютера як засобу навчання; застосування комп'ютера в навчальному процесі з різною метою. Система комп'ютерного навчання включає технічне (комп'ютер), програмне й навчальне забезпечення.

Конспект – короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції тощо. Конспект складається з плану, стисло викладених основних положень, фактів і прикладів. Конспектування є одним із способів активізації пізнавальної діяльності студентів. У процесі конспектування студенти вчаться виділяти головне з прочитаного і почутого, коротко, чітко й послідовно викладати матеріал, встановлювати зв'язок між окремими думками. Конспектування розвиває логічне мислення і вдосконалює культуру мови.

Консультація навчальна – пояснення викладача студентам з будь-якого питання. Проводиться у формі співбесіди індивідуально чи з групами, в позанавчальний час за певним графіком чи в міру потреби – після завершення вивчення розділу програми, у процесі його вивчення і особливо в період підготовки до екзаменів. Консультація сприяє кращому усвідомленню складних для студентів питань, а також поглибленню їхніх знань і розвитку наукових інтересів.

Контрольна робота – письмова робота, за допомогою якої перевіряються знання студентів; проводиться звичайно після вивчення теми чи розділу курсу, в кінці семестру (навчального року) й на екзамені. Контрольна робота формує у студентів самостійність мислення, стимулюючи до логічного викладу матеріалу, використання знань у нових поєднаннях.

Концепція історична – головний задум, провідна ідея історичного дослідження, за допомогою якої обґрунтовується вибір об'єкта пізнання, здійснюється первинне формулювання проблеми, аргументація

найпринциповіших понять, які в сукупності утворюють чітку пояснювальну схему, своєрідний „каркас” гіпотези історичної або теорії.

В концепції історичній відображається загальне бачення конкретного об'єкта пізнання в контексті інших досліджень з погляду більш загальних методологічних стратегій, що пов'язані з філософсько-історичними засадами.

Краєзнавство – освітньо-виховна робота, яка полягає у всебічному вивченні на заняттях і в позааудиторній роботі частини країни (області, міста, району тощо). Основним заняттям краєзнавства є вивчення природи, населення, господарства, історії та культури рідного краю з пізнавальною, науковою, навчальною, виховною, практичною метою. Краєзнавчий матеріал на заняттях допомагає розкриттю загальних закономірностей явищ, які вивчаються, підвищує інтерес і сприяє поглибленому розумінню навчального предмета, збагачує студентів знаннями про свій край.

Лекція – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу тощо. Лекції бувають навчальними (одна з основних форм навчального процесу й один з основних методів викладання у вузі) і публічними (одна з основних форм пропаганди й поширення наукових знань). Головні вимоги до лекції: науковість, доступність, єдність форми й змісту, емоційність викладу, органічний зв'язок з іншими видами навчальних занять – семінарами, практичними заняттями тощо.

Література – 1) Уся сукупність наукових, художніх та інших творів того чи іншого народу, періоду або людства. 2) Сукупність друкованих творів певної галузі знань, з певного питання; бібліографія.

Мета (ціль) навчання – ідеальне передбачення кінцевих результатів навчання. Процес навчання переслідує три основні групи взаємопов'язаних цілей: 1) Освітня – озброєння студентів науковим знаннями, спеціальними і загальнонавчальними вміннями, навичками; 2) Розвиваюча – розвиток мови, мислення, пам'яті, творчих здібностей, рухової та сенсорної систем; 3) Виховна – формування світогляду, моралі, естетичної культури тощо.

Метод – шлях дослідження чи пізнання – спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями розглядуваного об'єкта, сукупність прийомів та операцій практичного та теоретичного освоєння дійсності.

Методика – 1) Сукупність методів і засобів досягнення окресленої мети в дослідженні наукової проблеми. Методичного забезпечення історичного дослідження досягають шляхом виконання усіх методів і принципів, як загальнонаукових, спеціально-історичних, так і допоміжних. Методика історичної праці розпочинається зі структури її побудови, з'ясування стану розробки та визначення поставленої мети. Виконання завдання здійснюється на підставі принципів історизму й об'єктивності, логічності й усебічності, які дають можливість адекватно відображати процеси історичної реальності. Методика зумовлює комплексне застосування методів: проблемно-хронологічного, проблемно-тематичного, ретроспективного ставлення до об'єкта дослідження, конкретно-соціологічного й статистичного. Методичні прийоми використовуються в історичному дослідженні залежно від конкретної проблеми. Їх цілеспрямоване застосування сприяє залученню широкої джерельної бази до всебічного обґрунтування конкретної проблеми історичного дослідження. 2) Сукупність методів навчання чому-небудь, практичного виконання. 3) Наука про методи навчання.

Методика історичного дослідження – спеціальна галузь історичної науки, що розробляє конкретні способи і методи науково-дослідницької роботи. Безпосередньо пов'язана з *методологією*, предметом історичної науки, що вивчає закономірності суспільного розвитку в їх конкретних виявах, у практичному втіленні в діях людей, партій, державних органів влади тощо. Методика історичного дослідження залежить від стану і розвитку *історіографії*, джерелознавства, інших спеціальних і допоміжних історичних дисциплін.

Для досягнення творчих завдань історик використовує різні методи дослідження, які можна поділити на три підгрупи: загальнонаукові,

специфічно-історичні та міждисциплінарні. До загальнонаукових належать історичний, логічний і метод класифікації (систематизації). Особливо важливе значення в історичному дослідженні мають власне історичні методи: хронологічний, хронологічно-проблемний, проблемно-хронологічний, синхронічний, діахронний (метод періодизації), порівняльно-історичний, ретроспективний, метод актуалізації (складання прогнозів, практичних рекомендацій на підставі історичного досвіду) тощо. Історики-дослідники використовують ще міждисциплінарні методи, які застосовуються фахівцями інших наук: статистичний, математичний, системно-структурний, структурно-функціональний. Під час вивчення подій і процесів недавнього минулого, учасники яких ще живі, використовується метод конкретних соціологічних досліджень (анкетування, опитування, спостереження тощо). Коли доводиться вивчати і враховувати настрої людей у здійсненні певних подій, історик використовує методи соціальної психології. Проте тільки комплексне застосування різних методів, що відповідає темі та характеру дослідження, забезпечити успішне її висвітлення.

Методичний – суворо послідовний, систематичний; такий, що точно додержується плану.

Методологія – 1) Вчення про методи пізнання й перетворення світу. 2) Сукупність методів, що використовується в будь-якій науці. 3) Сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в конкретній науці.

Це вчення про структурну побудову, логічні конструкції, методи і принципи розв'язання наукової проблеми, конкретніше – вчення про основоположні принципи побудови, форми і засоби наукового пізнання дійсності. Методологія базується на сукупності принципів і методів, застосування яких у конкретному науковому дослідженні дає можливість розв'язати певну проблему.

Основоположними принципами історичного наукового дослідження є історизм та об'єктивність, що в сукупності з відповідними методами становить методологічну основу.

Відповідно до принципу історизму процеси розвитку об'єктивного світу мають розглядатися в тому вимірі, в якому вони відбувалися в дійсності, тобто, історизм збігається з науковою об'єктивністю.

Об'єктивність – принцип підходу до характеристики, аналізу будь-якого явища історичного факту з позицій об'єктивного пізнання дійсності, незалежно від класових, партійних чи інших класифікацій. Цей принцип потребує від історика дослідження подій, фактів тільки на підставі наукового підходу і зіставлення кількох аналогічних фактів, щоб з найбільшою вірогідністю об'єктивно підійти до його оцінки.

Методологія наукового дослідження зобов'язує історика використовувати численні методи та принципи, які умовно поділяються на загальнонаукові, специфічно-історичні і міждисциплінарні.

Музей – культурно-освітній та науково-дослідницький заклад, що збирає, вивчає, експонує та зберігає пам'ятки матеріальної й духовної культури, природничо – наукові колекції тощо.

Навчальна програма – в системі навчання документ, що визначає зміст і обсяг знань, умінь, навичок, які необхідно засвоїти з кожного навчального предмета, а також зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання. Основні принципи побудови навчальної програми: відповідність змісту сучасним досягненням науки, техніки й культури, соціальним цілям виховання студентів і розвиткові їхніх творчих здібностей; наступність у вивченні матеріалів; взаємозв'язок між навчальними предметами. Зміст освіти, що визначається навчальною програмою, конкретизується в підручниках, навчальних посібниках і методичних вказівках.

Навчальний процес – система організації навчально-виховної діяльності, в основі якої – органічна єдність і взаємозв'язок викладання й учіння; спрямована на досягнення цілей навчання і виховання. Визначається навчальними планами, навчальними програмами, а також планами виховної роботи відповідних навчальних закладів, включає всі види обов'язкових навчальних занять (лекції, семінари, практичні заняття, консультації тощо) і

позааудиторної роботи. Навчальний процес у кожному навчальному закладі має специфічні особливості й організується відповідно до його типу й профілю, до форми навчання (денної, вечірньої, заочної та ін.), а також системи навчання.

Навчання – цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини. Навчання – процес двосторонній: діяльність студента – учіння і діяльність викладача – викладання. Навчання виконує центральну функцію в розумовому розвитку й підготовці студентів до праці. Зміст навчання зумовлюється рівнем розвитку наук і соціального досвіду людства, методи і форми – віковими та індивідуальними відмінностями студентів, потребами суспільства і системи освіти передати своїм вихованцям максимум знань і умінь в історично короткі строки. В структурі навчального процесу виділяють такі його елементи (ланки): постановка проблеми й усвідомлення пізнавальних завдань; сприймання предметів і явищ, формування понять, спостережливості, уяви й мислення студентів; закріплення і систематизація знань, формування умінь і навичок; застосування знань умінь і навичок; аналіз досягнень студентів, перевірка та оцінка їхніх знань, досягнутого рівня розумового розвитку. Основними результатами навчання, яке починається з раннього дитячого віку і триває протягом усього життя людини як у вигляді організованої освіти, так і шляхом самоосвіти, є освіта (загальна, політехнічна, професійна тощо), розвиток і виховання людини.

Наочність навчання – один з принципів дидактики, ще передбачає демонстрацію слухачам тих або інших об'єктів, їх зображень, формування в свідомості людини їх образів, тобто уяви про них. Наочність навчання досягається за рахунок змістовної, яскравої розповіді викладача, за допомогою демонстрації конкретних натуральних предметів (або їх зображень), карт, діаграм, схем тощо.

Наука – соціально-значуща сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення й використання теоретично систематизованих об'єктивних знань про дійсність. Наука є складовою духовної культури суспільства. Поняття

„наука” включає в себе діяльність по здобуванню нового знання, так і результат цієї діяльності – суму набутих на даний момент наукових знань. Термін „наука” вживають також для позначення окремих галузей наукового знання. Наука характеризується доцільно орієнтованою творчою діяльністю по постановці, вибору й розв’язанню проблем духовного і практичного освоєння світу. Як система знань, наука охоплює не тільки фактичні дані про предмети навколишнього світу, людської думки й дії, не лише закони і принципи вивчення об’єктів, а й певні форми й способи усвідомлення їх, а в кінцевому підсумку – філософське тлумачення. Цим самим наука виступає як форма суспільної свідомості.

Наукові студентські товариства (НСТ) – добровільні студентські об’єднання, що організуються у вузах з метою залучення студентів до науково-дослідної роботи. Є важливим засобом підвищення якості підготовки й виховання спеціалістів, здатних творчо застосовувати у практичній діяльності досягнення науково-технічного й культурного прогресу.

Об’єкт і предмет дослідження – 1) Об’єкт – це пізнавана дійсність, що існує поза свідомістю людини і незалежно від неї; явище, предмет, особа, на які спрямована певна наукова діяльність, увага тощо (предмет наукового дослідження, спеціальної зацікавленості, компетенції, взятий в його цілісності). 2) Предмет – це складова частина об’єкту (явища, процесу, певна галузь діяльності особи, певний період), окрема підсистема об’єкту, обрана для дослідження і обмежена за конкретними якісними, кількісними, часовими, просторовими показниками, але така, що зберігає в собі його базові ознаки, характер взаємозалежностей і зв’язків. Основна структурна відмінність предмета від об’єкта полягає в тому, що в предмет входять лише головні, найбільш істотні (з точки зору даного дослідження) якості й ознаки.

Об’єкт і предмет історичної науки – 1) *Об’єкт історичної науки* – історична дійсність, процес, події, явища і фрагменти історичного розвитку, його дійові особи, вся сукупність умов, що характеризують життя суспільства і впливають на нього, тобто все, на що спрямовано пізнавальну функцію

історичної науки. Домінантним об'єктом історичної науки є сам суб'єкт історичного процесу, тобто його рушій, творець, а в цій ролі виступають люди та результати їхньої діяльності. Ці результати віддзеркалюються в природно-історичних фактах, речових, писемних та усних пам'ятках, які в ході історичного пізнання набувають функції історичного джерела. Між історичним джерелом та історичним фактом завжди стоїть історик, його науково-пізнавальна діяльність. Історичні факти, на відміну від природознавчих, здебільшого не піддаються спостереженню, живому сприйняттю, вони не можуть відтворюватись експериментально, мають уривчастий і вибірковий характер. Отже, емпіричну базу історичного пізнання становлять не самі джерела, а історичні факти, які виникли на підставі наукового, критичного дослідження усієї сукупності та розмаїття історичних джерел.

Таке загальне визначення об'єкта історичної науки та його коментар дають ключ для конкретизації об'єкта кожного компонента й кожної галузі історичного знання, кожного реального історичного дослідження. Так, об'єктом політичної історії постає опосередкована в історичних фактах діяльність політичних партій, рухів, об'єднань, їхніх лідерів, державних установ, політичний устрій певної країни або групи країн. Об'єктом історії української культури є історичні факти, що відображають розвиток освіти, науки, літератури, мистецтва, діяльність інтелігенції, культурно-освітніх і мистецьких установ та інституцій, політику держави в царині культури, духовності. Об'єкт історії міжнародних відносин – діяльність державних та міждержавних інституцій у сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин, дипломатичних служб, їх діячів, що знайшла відображення у відповідних джерелах та історичних фактах.

Об'єкт історичної науки – це насамперед об'єкт історичного пізнання. Його визначення належить до методологічних засад історичного дослідження і відіграє важливу роль у пошуку джерел, їх опрацюванні, критиці, інтерпретації, встановленні достовірності історичного знання.

2) *Предмет історичної науки* – провідні тенденції й закономірності історичного розвитку природи і суспільства у всіх виявах, аспектах, хронологічній наступності від найдавніших часів до наших днів. Таке загальне визначення предмету історичної науки конкретизується стосовно кожної її галузі, кожної історичної дисципліни. Зокрема, предметом всесвітньої історії є певні просторові, часові межі та закономірності розвитку всього людства (всесвітньо-історичні) або його частини (локально-історичні або регіональні) в контексті глобальних тенденцій цілісності світу. Предметом історії України є провідні тенденції етногенезу українського народу, його діяльності в усіх сферах суспільного, державно-політичного, соціально-економічного й духовного життя на всіх етапах історичного розвитку. Предметом історіографії є закономірності зародження й розвитку історичних знань, історичної науки в цілому. Ще ретельніше окреслюється предмет кожного конкретного історичного дослідження, що зумовлено як специфікою його теми чи проблеми, особливостями об'єкта пізнання і джерельної бази, цілями й метою дослідження, так і його географічними та хронологічними межами, дослідницькими методами. Так, предметом дослідження Української національної революції 1648-1676рр. є закономірності національно-визвольних змагань українського народу та його провідної сили – козацтва у боротьбі за волю, незалежність і національну державність.

Предмет історичної науки охоплює власне історію, історіографію, теорію історії. Історія не тільки реконструює історичний процес, описує й пояснює події, факти та явища минулого, а й осмислює їх, забезпечує певний рівень теоретичного знання. Тому як предмет історичної науки постають не самі факти й події, а їх причинно-наслідкові зв'язки, взаємозумовленість і взаємопов'язаність, що й дає змогу розкривати об'єктивну логіку історичного процесу в просторово-часових межах, простежувати його тенденції і закономірності. Мають свої особливості визначення предмета історичного пізнання і самого знання як відповідних етапів розвитку знань і науки в цілому. Від предмета історії невіддільні методи пізнання та осмислення історичних

явищ. Саме ж історичне пізнання спирається на факти минулого й сучасності, які на підставі дослідження відповідних джерел відображають об'єктивний процес розвитку суспільства, і цим предмет історичної науки тісно пов'язаний з її об'єктами.

Отже, історична наука досліджує закономірності, провідні тенденції історичного розвитку природи й людського суспільства, результати діяльності людей, вивчає та узагальнює історичний досвід. Правильне розуміння та окреслення предмету історичної науки, кожного дослідження є важливою передумовою реалізації наукових знань.

Олімпіади – змагання студентів у виконанні певних позааудиторних і позаузівських завдань ускладненого загальноосвітнього характеру. З ряду навчальних предметів проводяться всеукраїнські і міжнародні олімпіади.

Освіта – духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, тобто процес формування обличчя людини. При цьому головним є не тільки обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, уміння самотійно розпоряджатися своїми знаннями. Під *освітою* розуміється процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання. Спеціальні і професійні знання можуть розглядатися як освіта в справжньому значенні цього слова тільки в тому випадку, коли вони пов'язані з загальною освітою. Освіта як захист проти сил, що „знеособлюють” людину, в демократичному суспільстві стає питанням як для окремих людей, так і для всього суспільства в цілому. Розрізняють загальну і спеціальну освіту. Загальна освіта (початкова і середня) дає знання, прищеплює уміння і навички, потрібні кожній людині у повсякденному житті. Спеціальна освіта озброює людину знаннями, уміннями та навичками, необхідними для працівника певної галузі.

Патріотизм – одне з найглибших громадських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання

національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Виховання патріотизму – важлива складова виховної діяльності як школи, так і вузу. У процесі вивчення різних навчальних предметів у студентів формуються патріотичні погляди й переконання.

Період – 1) Проміжок часу, обмежений певними датами, подіями тощо. 2) Певна фаза, стадія чого-небудь; історичний етап у суспільному або культурному розвитку країни, народу, що характеризується визначними подіями, явищами або процесами. 3) Проміжок часу, протягом якого відбувається якийсь регулярно повторюваний процес або рух, тривалість.

Періодика – періодична преса: видання, що виходять друком регулярно, через певні визначені проміжки часу.

Періодичний – 1) Який відбувається, настає через певні проміжки часу, повторюється час від часу; систематичний. 2) Який виходить друком регулярно, через певні визначені проміжки часу (про газети, журнали тощо). 3) Який закономірно повторюється через певні однакові проміжки часу.

План – 1) Задум, проект, що передбачають хід, розвиток чого-небудь; текст, документ із викладом такого задуму, проекту; заздалегідь накреслена програма господарських, культурних, оборонних та інших заходів, що передбачає порядок і термін здійснення їх; текст, документ із викладом такої програми заходів. 2) Порядок розміщення частин якого-небудь викладу, його композиція.

Реферат – 1) Короткий виклад (усний чи письмовий) основних положень учення, наукової праці, дослідження або змісту книги; 2) Доповідь на певну тему, що містить огляд друкованих джерел.

Рецензія – аналіз, оцінка; стаття, що аналізує і оцінює яку-небудь наукову роботу, твір тощо; критичний розбір наукової роботи, праці, твору з метою рекомендації їх до друку, захисту тощо; відзив.

Самоосвіта – освіта, здобута в процесі самостійної роботи, без проходження систематичного курсу навчання у стаціонарному навчальному

закладі. Найбільш розповсюдженою формою самоосвіти є читання і вивчення літератури, набуття практичного досвіду.

Самостійна навчальна робота студентів – різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності студентів, яка здійснюється ними на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданням викладача, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі. Реалізація цих настанов вимагає від студента активної розумової діяльності, самостійного виконання різних пізнавальних завдань, застосування раніше засвоєних знань. Найбільш поширені види самостійної навчальної роботи студентів – праця з підручниками, навчальними посібниками, дидактичними матеріалами, персональним комп'ютером, написання рефератів, конспектування, самостійна дослідницька діяльність тощо. За дидактичною метою самостійну навчальну роботу студентів можна поділити на підготовчу, спрямовану на засвоєння нових знань, тренувальну, узагальнююче-повторювальну й контрольну. Найбільш широко самостійна навчальна робота студентів застосовується під час закріплення і вдосконалення знань, умінь та навичок. Для перевірки знань, умінь та навичок студентів використовуються різноманітні контрольні роботи. Мають самостійний характер усі види творчих робіт. Завдання для самостійної навчальної роботи студентів можуть бути фронтальними та індивідуальними. У всіх випадках завдання, які виносяться на самостійну навчальну роботу студентів, даються з урахуванням їхніх особливостей і пізнавальних можливостей. Система таких робіт передбачає обґрунтовану послідовність, ускладнення їхнього змісту й міри самостійності дій студентів. Педагогічна ефективність самостійної навчальної роботи студентів значною мірою залежить від якості керівництва нею з боку викладача. Він опрацьовує систему завдань і чітко визначає мету кожного, навчає студентів раціональним прийомом розумової праці, інструктує студентів перед виконанням завдання, спостерігає за ходом аудиторної самостійної навчальної роботи, своєчасно надає допомогу студентам у подоланні труднощів і виправленні помилок, підводить підсумки, аналізує і оцінює результати кожної роботи.

Семінар – один з основних видів навчальних практичних занять студентів вузів, членів наукового гуртка або слухачів курсів. Полягає в самостійному вивченні студентами за завданням викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наступним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді тощо. Розрізняють три типи семінарів: такі, що сприяють поглибленому вивченню певного систематичного курсу; семінари по вивченню окремих основних або найважливіших тем курсу і семінари (спецсемінари) дослідницького характеру. Семінар сприяє розвитку у студентів навичок самостійної роботи над навчальним матеріалом та першоджерелами.

Система – 1) Порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь. 2) Класифікація. 3) Форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ тощо), лад, режим (форма суспільного устрою, формація). 4) Сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням. 5) Сукупність принципів, які є основою певного вчення, метода. 6) Будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин.

Систематичний – 1) Який являє собою систему, побудований, упорядкований за певним планом, систематизований. 2) Який спирається на певну систему; суворо планомірний; логічно впорядкований, стрункий, послідовний (про виклад думок). 3) Постійний, регулярний, періодичний.

Системний аналіз (підхід) – напрям методології спеціально-наукового пізнання і соціальної практики, в основі якого лежить дослідження об'єктів як систем. Його методологічна специфіка визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виявлення багатоманітних типів зв'язків складного об'єкту і зведення їх в єдину теоретичну картину.

Системний аналіз використовується для підготовки і обґрунтування рішень по складним проблемам політичного, воєнного, соціального, економічного, науково-технічного характеру. Залучення методів системного аналізу для

вирішення означених проблем необхідне перш за все тому, що в процесі прийняття рішень доводиться здійснювати вибір в умовах невизначеності, яка обумовлена наявністю факторів, що не піддаються точній кількісній оцінці.

Найважливіші принципи системного аналізу зводяться до наступного: процес прийняття рішення має починатися з виявлення і чіткого формулювання кінцевих цілей; необхідно розглядати всю проблему як ціле, як єдину систему і з'ясувати всі наслідки і взаємозв'язки кожного окремого рішення; необхідні з'ясування і аналіз можливих альтернативних шляхів досягнення мети; цілі окремих підрозділів не повинні суперечити цілям всієї програми.

Центральною процедурою в системному аналізі є побудова узагальненої моделі, що відображає всі фактори і взаємозв'язки реальної ситуації, які можуть проявитися в процесі здійснення рішення. Отримана модель досліджується з метою з'ясування ефективності застосування того або іншого з альтернативних варіантів дій, порівняльних витрат ресурсів по кожному з варіантів, ступеня чутливості моделі до різних небажаних зовнішніх впливів

Статистика – 1) Наука, яка вивчає кількісні зміни у розвитку людського суспільства, народного господарства і займається обробкою цих числових досліджень з науковою і практичною метою. 2) Облік в якій-небудь галузі народного господарства, суспільного життя, що здійснюється методами цієї науки, а також дані цього обліку.

Структура – сукупність сталих зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, тобто збереження основних якостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах.

Структурно-функціональний аналіз – один з принципів системного дослідження соціальних явищ і процесів як структурно розчленованої цілісності, в якій кожний елемент структури має певне функціональне призначення. Структурними утвореннями суспільства виступають суспільно-економічна формація; матеріальне і духовне виробництво; базис і надбудова; економічні, політичні відносини; соціально-економічні, політичні і культурні інститути тощо. Поняття функції має при цьому два значення: службова роль

(„призначення”) одного з елементів соціальної системи по відношенню до іншого або до системи в цілому; залежність в рамках даної системи, при якій зміни в одній частині є похідними (функцією) від змін в іншій її частині (напр., зміни у співвідношенні міського і сільського населення як функція індустріалізації тощо). В цьому розумінні функціональна залежність може розглядатися як вид детермінізму.

Детермінізм – філософське учення про об’єктивний закономірний взаємозв’язок і взаємообумовленість явищ матеріального і духовного світу. Фундаментальним положенням детермінізму є положення про існування причинності, тобто такого зв’язку явищ, в якому одне явище (причина) при певних умовах з необхідністю породжує, виникає, спричиняє інше явище (наслідок).

Дослідження функціональних зв’язків і залежностей обох типів є одним з завдань соціологічних теорій, що ґрунтуються на синтезі теоретичного аналізу та емпіричних досліджень.

Структурно-функціональний аналіз органічно пов’язаний з принципом історизму, соціально-економічного детермінізму, розгляду явищ в їх внутрішній суперечливості та іншими принципами, що у своїй сукупності утворюють діалектико-матеріалістичну методологію вивчення соціальних явищ.

Схема – 1) Спрощене зображення в загальних рисах системи, будови чого-небудь або взаєморозташування, зв’язку частин чогось (план побудови, організації чого-небудь). 2) Виклад, опис, зображення чого-небудь у загальних, головних рисах, без деталізації, подробиць.

Схема навчальна – це креслення, що за допомогою умовних зображень будь-якого об’єкту, явища, процесу, передаючи при цьому тільки основні, відображає найбільш суттєві його ознаки; один з видів наочності. Виділяють схеми навчальні текстові і мальовані. Виконуються вони, як правило, без урахування масштабу та дійсного розташування у просторі його складових елементів. Схеми навчальні дають можливість з’ясувати структуру об’єкту,

зв'язки, взаємовідношення між його складовими частинами (напр., національно-державний устрій країни, структура громадських організацій тощо), простежити ті або інші явища у динаміці. Схема навчальна використовується на всіх етапах навчального процесу. Особливо ефективно її креслення на дошці під час викладу нового матеріалу (або відповіді на практичному занятті) і самостійне виготовлення їх студентами в процесі роботи з літературою.

Таблиця навчальна – перелік приведених у певну систему відомостей, статистичних даних, що складається з горизонтальних поділок (строчок) і вертикальних поділок (колонок, стовпчиків, граф). Таблиця навчальна – один з видів наочності. Таблиці навчальні бувають текстові, цифрові, графічні, ілюстровані і змішані. Таблиці навчальні дають можливість на порівняно малій площі передати великий обсяг інформації, співставити ті або інші показники, відобразити динаміку будь-якого процесу тощо, завдяки чому часто використовуються у суспільно-політичній літературі, навчальних посібниках, застосовуються під час занять. Доцільно пропонувати студентам самостійне виготовлення таблиць навчальних, особливо таких, що містять узагальнені дані.

Тенденція – напрям розвитку чого-небудь; прагнення, напрям, намір властиві кому-небудь, чому-небудь (потяг, схильність до чого-небудь); провідна думка, ідея художнього, наукового й іншого твору, ідейне спрямування.

Теорія – 1) Комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення та пояснення будь-якого явища; найвища, найрозвинутіша форма організації наукового знання, що дає цілісну уяву про закономірності і суттєві зв'язки певної галузі дійсності – об'єкта даної теорії. За своєю побудовою теорія представляє внутрішньо диференційовану, але цілісну систему знання, яку характеризує логічна взаємозалежність елементів, виводимість змісту теорії з певної сукупності тверджень та понять – вихідного базису теорії – за певними логіко-методологічними принципами і правилами. 2) Логічне узагальнення досвіду, суспільної практики, яке ґрунтується на глибокому проникненні в суть

досліджуваного явища та розкриває його закономірності. 3) Сукупність узагальнених положень, які становлять певну науку чи розділ науки; загальні засади певної науки, а також абстраговане знання цих засад.

Термін – 1) Проміжок часу, визначений, установлений для чого-небудь; строк; дата. 2) Слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо.

Термінологія – сукупність термінів якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя або всіх термінів даної мови.

Тест – коротке стандартизоване завдання, по якому проводиться підготовка, закріплення і підсумковий контроль знань студентів з конкретних тем, розділів і навчальної дисципліни в цілому; це питання, що охоплюють навчальний матеріал, як правило частину обсягу курсу, яка виділена в окремий розділ (тему, модуль) для вивчення, контролю знань з відповідями у формі вибору альтернатив і є заліковою одиницею.

Учіння – цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, набуття умінь і навиків для подальшої практичної діяльності. У широкому розумінні – оволодіння різноманітним суспільним досвідом у його узагальненому виді.

Факт – 1) Дійсна, не вигадана подія, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді. 2) Приклад, випадок; те, що є матеріалом для певних наукових висновків і відповідає об'єктивній дійсності. 3) Реальність, дійсність; те, що об'єктивно існує.

Фактографія – опис фактів без аналізу, узагальнення, без їх наукового осмислення.

Фактор – умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник.

Факультативний курс – необов'язковий навчальний предмет (або розширене вивчення будь-якого основного предмету), що вивчається студентами вищих і середніх навчальних закладів за їх бажанням для розширення теоретичного або загальнокультурного кругозору, або отримання додаткової спеціальності. Факультативні курси спрямовані на задоволення

індивідуальних нахилів і запитів студентів, їх інтересів в галузі науки, техніки, мистецтва, спорту. Цій же меті сприяє різноманітна позааудиторна робота (гуртки, олімпіади тощо).

Функція – 1) Явище, яке залежить від іншого явища, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін; робота кого-, чого-небудь, обов'язок, повинність, місія. 2) Відношення двох (групи) об'єктів, в якому зміни одного з них породжують (обумовлюють) зміни іншого; роль, яку певний соціальний інститут (окремий соціальний процес) виконує відносно потреб суспільної системи більш високого рівня організації або інтересів соціальних груп та індивідів, що її складають. 3) Залежність, яка спостерігається поміж різними соціальними процесами в рамках даної суспільної системи. Ця залежність може бути простою і складною, багаторазово опосередкованою різними соціальними інститутами.

Хрестоматія – навчальна книга, що складається з літературно-художніх або науково-популярних творів (або уривків з них), підібраних відповідно до завдань навчання конкретному навчальному предмету.

Хронологія – 1) Запис історичних подій в їх часовій послідовності; літописання. 2) Послідовність історичних подій за часом; хроніка; часова послідовність яких-небудь явищ, моментів, етапів тощо. 3) Допоміжна історична дисципліна, що встановлює дати історичних подій і документів.

Цілісний – який має внутрішню єдність, сприймається як єдине ціле, у повному обсязі; якому властиві внутрішня єдність, зв'язаність усіх частин, нерозривність.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ З КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

Модуль 1

1. Історична наука в умовах утвердження Української національної державності. Основні функції та завдання курсу “Історія України”.
2. Родовий лад на території України.
3. Скіфи і сармати на стародавній карті України.
4. Античні міста-держави і колонії у Криму.
5. Східні слов’яни на території України. Антське царство.
6. Утворення Київської держави /VI-IX ст./
7. Історичне значення запровадження християнства в Київській державі.
8. Піднесення політичної та економічної могутності Київської Русі у X – першій половині XI ст.
9. Політична роздробленість Київської Русі.
10. Галицько-Волинська держава в XIII – XIV ст.
11. Землі України під владою іноземних держав у XIV-XVI ст.
12. Українські землі в складі Речі Посполитої в другій половині XVI ст.
13. Формування українського козацтва. Запорізька січ.
14. Козацько-селянські повстання кінця XVI – початку XVII ст.

Модуль 2

1. Причини, характер, рушійні сили Української національної революції 1648-1676 рр.
2. Початок національної революції в Україні /1648-1649 рр./.
3. Богдан Хмельницький. Формування основ козацької держави.
4. Військові дії 1649-1653 рр. Переяславсько-Московський договір та його історичне значення.
5. Історичне значення діяльності Богдана Хмельницького. Подальше розгортання подій Української національної революції після його смерті.
6. Історичне значення Української національної революції 1648-1676 рр.
7. Внутрішня і зовнішня політика гетьмана І.Мазепи.

8. Ліквідація російським самодержавством автономного устрою України.
9. Гайдамацький та опришківський рух в Україні в першій половині ХУІІІ ст. О.Довбуш.
10. Розподіли Польщі і входження Правобережної України до складу Російської імперії. Українські землі на рубежі ХУІІІ- ХІХ ст.
11. Суспільно-політичний рух у Наддніпрянській Україні в кінці ХУІІІ – першій половині ХІХ ст.
12. Війна Росії з наполеонівською Францією та участь у ній українців.
13. Декабристський рух в Україні.
14. Західноукраїнські землі під гнітом Австрійської монархії в першій половині ХІХ ст.
15. Піднесення національно-визвольної боротьби в Галичині в 20-30-х рр. ХІХ ст. “Руська трійця”.
16. Кирило-Мефодіївське товариство, його діяльність та історичне значення.
17. Події революції 1848-1849 рр. на західноукраїнських землях. Головна Руська Рада.
18. Занепад кріпосництва та зародження ринкових відносин в Україні в першій половині ХІХ ст.
19. Реформа 1861 року та її соціально-економічні наслідки в Україні.
20. Здійснення демократичних реформ 60-70-х рр. ХІХ ст. в Україні.
21. Суспільно-політичний рух у Наддніпрянській Україні в 60-90 рр. ХІХ ст. М.Драгоманов.
22. Становлення Української нації. Етапи формування української національної самосвідомості.
23. Піднесення національно-визвольного руху на західноукраїнських землях. І.Франко.
24. Соціально-економічний розвиток українських земель у другій половині ХІХ ст.

25. Суспільно-політичний та національний рух в Україні на початку ХХ ст. Утворення політичних партій.
26. Революційні події в Україні 1905-1907 рр. Діяльність української громади в I і II Державних Думах.
27. Столипінська аграрна реформа та її наслідки в Україні.
28. Соціально-політичний та економічний розвиток України напередодні I світової війни.
29. Суть трагедії українського народу, пов'язаної з I Світовою війною.

Модуль 3

1. Центральна Рада. Формування Української державності. I, II, III Універсали Центральної Ради. Проголошення УНР.
2. Перший з'їзд Рад України. Утворення Української Радянської Республіки. IV Універсал Центральної Ради. Причини поразки Центральної Ради.
3. М.Грушевський як видатний діяч національно-визвольного руху України.
4. Українська держава гетьмана П.Скоропадського /квітень-грудень 1918 року/.
5. Відродження УНР. Директорія /грудень 1918 – листопад 1920 рр./.
6. Положення в Україні в 1919-1920 рр. Політика більшовиків щодо України. “Воєнний комунізм”.
7. Національно-визвольний рух в західно-українських землях /1918-1920 р./ проголошення Західноукраїнської Народної Республіки та її внутрішня і зовнішня політика.
8. Історичне значення та уроки боротьби українського народу за незалежність у 1917-1920 рр.
9. Україна в період нової економічної політики /1921-1928 рр./ Вхідження УРСР до складу Радянського Союзу.
10. Індустріалізація в Україні в 30-і роки та її соціальні наслідки.

11. Колективізація сільського господарства в Україні. Голодомор 1932-1933 рр. та його наслідки.
12. Утвердження сталінського тоталітарного режиму в Україні в 30-х рр.
13. Західноукраїнські землі в 20-30-х роках ХХ ст.
14. Україна в міжнародних договорах напередодні другої світової війни. Пакт Молотова-Риббентропа.
15. Діяльність Української РСР на міжнародній арені після другої світової війни.
16. Боротьба проти фашистських загарбників в Україні в 1941-1943 рр. Дії ОУН-УПА в західноукраїнських землях.
17. Україна на завершальному етапі другої світової війни. Втрати України у другій світовій війні.
18. Відбудова народного господарства України. Рух опору на західноукраїнських землях ОУН-УПА /друга половина 40-х – початок 50-х рр./.
19. Соціально-економічні процеси і політичне становище в Україні в середині 50-х – першій половині 60-х рр.
20. Посилення кризових явищ в соціально-економічному, політичному, культурному житті України /друга половина 60-х – середина 80-х рр./.
21. Національно-визвольна боротьба українського народу у другій половині ХУІІІ ст. Коліївщина.
22. Криза радянського суспільства і новий етап демократичного руху в Україні /друга половина 80-х – початок 90-х рр./.
23. Декларація Верховної Ради УРСР про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. та її втілення в життя.
24. Проголошення і розвиток Української незалежної держави. “Акт проголошення незалежності України” від 24 серпня 1991 р. Всеукраїнський референдум і вибори Президента України 7 грудня 1991 р. Утворення СНД.

24. Становлення ринкових відносин у незалежній Україні. Зародження та розвиток багатопартійності.
25. Державна символіка сучасної України та її походження.
26. Національна Доктрина розвитку фізичної культури і спорту в сучасній Україні. Соціально-політичні функції та головні завдання сучасної політики України в галузі фізичної культури і спорту.
27. Сучасна Українська східна та західна діаспори.
28. Загальна характеристика і структура Конституції України 1996 р.
29. Історичні передумови розвитку Конституційного процесу в Україні.
30. Характеристика загальних положень конституційного ладу в Україні. Державна символіка сучасної України та її походження.
31. Невідкладні заходи та довготермінові завдання політики України в галузі реформування і розвитку українського суспільства на сучасному етапі.